



วารสารปัญญาพัฒนา

Journal of Wisdom Development

ISSN: 3057-0468 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2568)
Vol.2 No.3 (September-October 2025)



สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญา
Panyapa Academic Development Institute





วารสารปัญญาภาวนา

Journal of Wisdom Development

ISSN: 3057-0468 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2568)

Vol.2 No.3 (September–December 2025)

โดย

สถาบันปัญญาภาวนา

Panyapa Academic Development Institute



วารสารปัญญาภาวนา

Journal of Wisdom Development

ISSN: 3057-0468 (Online)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2568)

Vol.2 No.3 (September–December 2025)

เจ้าของ สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภา

บรรณาธิการ รองศาสตราจารย์ ดร.รัตนะ ปัญญาภา

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

กองบรรณาธิการ

1.ศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.สมาน อัครภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ

2.รองศาสตราจารย์ ดร.วิไลศักดิ์ กิ่งคำ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3.รองศาสตราจารย์ ดร.สุเมธ งามกนก

มหาวิทยาลัยบูรพา

4.รองศาสตราจารย์ ดร.ประสาธ เนืองเฉลิม

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

5.รองศาสตราจารย์ ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

6.รองศาสตราจารย์ ดร.วรกฤต เลื่อนช้าง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

7.ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมเจตน์ ผิวทองงาม

มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

วัตถุประสงค์

วารสารปัญญาภาวนามีวัตถุประสงค์เพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิชาการของคณาจารย์ นักศึกษาระดับปริญญาตรีและบัณฑิตศึกษา นักวิจัย และผู้สนใจทั่วไปที่เกิดขึ้นจาก กระบวนการวิจัย การศึกษาค้นคว้าเรียบเรียงอย่างเป็นระบบในรูปแบบบทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ

ขอบเขต

วารสารปัญญาภาวนาเป็นวารสารสาขาสังคมศาสตร์ (Social Sciences) ที่เน้นรับบทความ ด้านการศึกษา (Education) และบทความที่สัมพันธ์กับการศึกษา รวมทั้งสหวิทยาการด้าน มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการศึกษา โดยมีอนุสาขาที่รับตีพิมพ์ ดังนี้

- 1.การบริหารการศึกษา (Educational Administration)
- 2.หลักสูตรและการจัดการเรียนรู้ (Curriculum and Learning Management)
- 3.สังคมศึกษา (Social Studies)
- 4.พุทธศาสนศึกษา (Buddhist Studies)
- 5.การศึกษาปฐมวัย (Early Childhood Education)
- 6.การประถมศึกษา (Elementary Education)
- 7.มัธยมศึกษา (Secondary Education)
- 8.สุขศึกษาและพลศึกษา (Health and Physical Education)
- 9.เทคโนโลยีและนวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Technology and Innovation)
- 10.คอมพิวเตอร์ศึกษา (Computer Education)
- 11.ศิลปศึกษา (Art Education)
- 12.ดนตรีศึกษา (Music Education)
- 13.นาฏศิลป์ศึกษา (Drama and Performance Education)
- 14.คณิตศาสตร์ศึกษา (Mathematics Education)
- 15.การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non-Formal Education)
- 16.จิตวิทยาการศึกษา (Educational Psychology)
- 17.การศึกษาพิเศษ (Special Education)
- 18.การจัดเรียนรู้ด้านภาษาศาสตร์ (Linguistics learning Management)
- 19.ศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการศึกษา (Sciences Relating to Education)

ประเภทบทความที่รับตีพิมพ์

บทความวิจัย บทความวิชาการ และบทวิจารณ์หนังสือ

กำหนดตีพิมพ์ วารสารกำหนดตีพิมพ์เผยแพร่ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน)

ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม)

ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม)

สำนักงานกองบรรณาธิการ

สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภา 149/16 หมู่ 6 ตำบลขามใหญ่

อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34000 โทร. 0986591665

จดหมายอิเล็กทรอนิกส์: rattana.prof@gmail.com

วันที่ตีพิมพ์เผยแพร่: พฤศจิกายน 2568

หมายเหตุ :

ข้อเขียนหรือบทความใด ๆ ที่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารนี้ถือเป็นความคิดเห็นส่วนตัวของผู้ที่พนธ์บทความ กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วย และไม่มีข้อผูกพันโดยประการทั้งปวง

บทบรรณาธิการ

วารสารปัญญาภูวนานับนี้ย่างเข้าสู่ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 ประกอบด้วยบทความที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาปัญญาของมนุษย์จากสายการศึกษา ภาษาศาสตร์ และคติชนวิทยา รวมจำนวน 6 บทความ ประกอบด้วย 1) การส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ 3) ภาพแทนสังคมดิจิทัลในภาพยนตร์อเมริกันเรื่องแมดแม็กซ์: ถนนโลกันตร์ 4) ยกอ้อ ยกคาย : พลังแห่งความเชื่อและศรัทธาผ่านพิธีกรรมไหว้ครูในสังคมอีสาน 5) ภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล: พลิกโฉมการศึกษา และ 6) แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณผู้สนับสนุนบทความทุกท่านที่กรุณาให้ความไว้วางใจในการส่งบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารปัญญาภูวนานา ขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ทำหน้าที่พิชิตพิจารณาถ้อยแถลงบทความอย่างเข้มข้น และ ขอขอบคุณข้อเสนอแนะในการปรับปรุงการดำเนินการจากผู้อ่านและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ซึ่งกองบรรณาธิการจะนำไปปรับปรุงพัฒนาทั้งด้านการบริหารจัดการและด้านคุณภาพของบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ เพื่อให้วารสารได้รับการรับรองมาตรฐานในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

รองศาสตราจารย์ดร.รัตนะ ปัญญาภา

บรรณาธิการ



สารบัญ | Contents

ลำดับที่	บทความ	หน้า
1	การส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการ การศึกษาของโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน <i>ธรรตญา หล้าอุดม</i>	1
2	แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ <i>ขวัญใจ สัสดีเดช และ สุนทรี วรรณไพเราะ</i>	14
3	ภาพแทนสังคมดิจิทัลในภาพยนตร์อเมริกันเรื่องแมดแม็กซ์: ถนนโลกันตร์ <i>รังสรรค์ นัยพรม</i>	24
4	ยกอ้อ ยอคาย : พลังแห่งความเชื่อและศรัทธาผ่านพิธีกรรมไหว้ครูในสังคมอีสาน <i>พระณัฐวุฒิ พันทะลี, พระมหาพงศ์ทราทิพย์ สุธิโร, นัยนัปพร สุภา ดารินทร์ กำแพงเพชร, และ วิญญู เกาถาวงษ์</i>	37
5	ภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล: พลิกโฉมการศึกษา <i>ชัยมงคล แก่นโท, มัทนา ชุนศรี, และ จิตติมา วรรณศรี</i>	49
6	แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กใน อำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 <i>ดวงใจ เขหมื่อ, สมเกียรติ ตุ่นแก้ว, และ สุวดี อุบปินใจ</i>	58



การส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อยกระดับ คุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ธรรตญา หล้าอุดม

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1

ผู้ประพันธ์บรรณกิจ balloontadsaya@gmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
บทความวิชาการ	บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาการส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาเพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จากแหล่งเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า การส่งเสริม การใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา เป็นเป้าหมายที่สำคัญ สื่อและนวัตกรรมการศึกษาถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย ทันสมัย และตอบสนองต่อความแตกต่างของผู้เรียน โดยบทความนี้ได้นำเสนอประเด็นสำคัญ ได้แก่ บทบาทของสื่อและนวัตกรรมในการยกระดับคุณภาพการศึกษา และแนวทางการส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การปรับเปลี่ยนบทบาทของครูสู่การเป็นผู้อำนวยการความสะดวกด้าน การเรียนรู้ ทั้งนี้ยังเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้เรียนและประเมินผลแบบเรียลไทม์ เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและเทคโนโลยีของโลกยุคใหม่

วันที่รับบทความ: 25 พฤษภาคม 2568

วันที่แก้ไข: 8 มิถุนายน 2568

วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 24 มิถุนายน 2568



Enhancing the Quality of Educational Management in Basic Education Schools through the Promotion of Educational Media and Innovation

Tadsaya Laudom

Deputy Director of Sisaket Primary Educational Service Area Office, 0819599498,
balloontadsaya@gmail.com
Corresponding author, balloontadsaya@gmail.com

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<i>Academic article</i> Keywords: Educational media and innovation, Quality of education management <i>Received: 25 May 2025</i> <i>Revised: 8 June 2025</i> <i>Accepted: 24 June 2025</i>	This academic article aims to explore the promotion of the use of educational media and innovations to enhance the quality of basic education management in schools. Based on relevant documents and research, the findings indicate that promoting the use of educational media and innovations is a crucial goal. These tools are utilized to develop diverse and modern learning approaches that cater to students' individual differences. The article highlights two key aspects: (1) the role of media and innovation in improving educational quality, and (2) strategies for promoting their use in basic education schools. It emphasizes the shift in the teacher's role from a knowledge transmitter to a learning facilitator. In addition, it underscores the importance of digital technology as a tool for analyzing student data and conducting real-time assessments. This approach aims to ensure efficient and sustainable education management, aligned with the social, economic, and technological contexts of the modern world.



บทนำ

ในยุคที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี การพัฒนาการศึกษาถือเป็นรากฐานสำคัญของการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนเพื่อให้สามารถปรับตัวและเผชิญกับความท้าทายในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญของการวางรากฐานความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน ทั้งนี้ การยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานจึงจำเป็นต้องอาศัยการส่งเสริมและบูรณาการสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิผล สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เข้าถึงง่าย และสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน โดยเฉพาะในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทอย่างมากในชีวิตประจำวันของผู้คนทุกช่วงวัย นักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศต่างให้ความสำคัญกับการใช้สื่อและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการคิดวิเคราะห์ การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ (UNESCO, 2021) โรงเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถือเป็นรากฐานของระบบการศึกษา ซึ่งมีบทบาทในการวางรากฐานของความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต ดังนั้น การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพจึงต้องครอบคลุมทั้งการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสม ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างแท้จริง ทั้งนี้ การบูรณาการสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาเข้ากับการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนขั้นพื้นฐาน ได้กลายเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอน ลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ และส่งเสริมทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ เช่น การคิดเชิงวิเคราะห์ ความสามารถในการแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการเรียนรู้ด้วยตนเอง การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการวิเคราะห์แนวทางและบทบาทของสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาในการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยอาศัยการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำเสนอกรอบแนวคิดและข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาผ่านการบูรณาการสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา โดยได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีความทันสมัย ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนแบบ Active Learning รวมถึงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบการเรียนรู้ผ่านออนไลน์ (e-Learning) ห้องเรียนอัจฉริยะ (Smart Classroom) และการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ ทุกเวลา ตามความสนใจและศักยภาพของตนเอง อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาไม่ได้หมายถึงเพียงแค่นำเทคโนโลยีมาใช้ในชั้นเรียนเท่านั้น หากแต่หมายถึงการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ใหม่ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และครูมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งในด้านการพัฒนาศักยภาพของครู การจัดหาอุปกรณ์และสื่อที่เหมาะสม การสร้างระบบสนับสนุนที่เข้มแข็ง และการมีนโยบายที่ชัดเจนและยืดหยุ่นเพียงพอสำหรับบริบทที่



แตกต่างกันของแต่ละโรงเรียน งานวิจัยจำนวนมากแสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อและนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้สามารถเพิ่มผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน รวมถึงสร้างแรงจูงใจและทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ตัวอย่างเช่น การใช้เกมเพื่อการเรียนรู้ (Game-Based Learning) และการเรียนรู้ผ่านโครงงาน (Project-Based Learning) ได้รับการพิสูจน์ว่าช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนานและเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (Thomas, 2000; Gee, 2007) ในขณะเดียวกัน สื่อเทคโนโลยีดิจิทัลยังช่วยให้ครูสามารถติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิด และปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับระดับความสามารถของผู้เรียนแต่ละคน การส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมจึงไม่ใช่ทางเลือก หากแต่เป็นความจำเป็นที่สถาบันการศึกษาทุกระดับต้องเร่งดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการปลูกฝังแนวคิดและทักษะสำคัญสำหรับอนาคต เช่น ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพและมีจริยธรรม (Partnership for 21st Century Learning, 2019) ทั้งนี้ ความสำเร็จในการดำเนินการดังกล่าวต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนวิธีคิดและทัศนคติของครูและผู้บริหารสถานศึกษา การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมที่มีรากฐานจากความต้องการและบริบทของโรงเรียนแต่ละแห่งอย่างแท้จริง

บทความวิชาการนี้ จึงมีเป้าหมายเพื่อวิเคราะห์แนวทางและปัจจัยที่เอื้อต่อการส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาในการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเน้นถึงความสำคัญของการเปลี่ยนผ่านจากการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมไปสู่รูปแบบที่เน้นการเรียนรู้เชิงรุก การมีส่วนร่วม และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียนในการเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในโลกยุคใหม่อย่างแท้จริง

1. สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา

ในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว “สื่อทางการศึกษา” และ “นวัตกรรมทางการศึกษา” จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่สามารถละเลยได้ โดย สื่อทางการศึกษา (Instructional Media) หมายถึง เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ หรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนทักษะต่าง ๆ ไปยังผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ สื่ออาจอยู่ในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือเรียน ใบงาน หรือในรูปของสื่อโสตทัศน เช่น วิดีโอ เสียง ภาพนิ่ง รวมถึงสื่อดิจิทัล และสื่อที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งสามารถตอบสนองการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ได้ดี (Heinich, Molenda, Russell, & Smaldino, 1996) ในขณะเดียวกัน นวัตกรรมทางการศึกษา (Educational Innovation) หมายถึง แนวคิด วิธีการ รูปแบบ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยอาจครอบคลุมถึงการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างจากแนวทางดั้งเดิม เช่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative Learning) การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง (Experiential Learning) หรือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา นวัตกรรมทางการศึกษาเหล่านี้มีบทบาทสำคัญใน



การสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ และช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และการแก้ปัญหาอย่างมีระบบ (Reiser & Dempsey, 2012)

1.1 ประเภทของนวัตกรรมทางการศึกษา

พิจิต ฤทธิ์จรูญ (2559) ได้แบ่งประเภทนวัตกรรมตามขอบข่ายของการจัดการศึกษา สามารถแบ่งได้ 5 ประเภท ดังนี้ 1) นวัตกรรมทางหลักสูตร เป็นการใช่วิธีใหม่ ๆ ในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และตอบสนองความต้องการของบุคคลที่มากขึ้น เช่น หลักสูตรบูรณาการ หลักสูตรรายบุคคล หลักสูตรสถานศึกษา หลักสูตรท้องถิ่น เป็นต้น 2) นวัตกรรมทางด้านการเรียนการสอน เป็นการใช่วิธีการเชิงระบบในการปรับปรุง และคิดค้นพัฒนาวิธีการเรียนการสอนแบบใหม่ที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนและการจัดการเรียนรู้ครูผู้สอนให้มีคุณภาพมากขึ้น เช่น การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือการจัดการเรียนรู้แบบ โครงงานการจัดการเรียนรู้แบบการใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นต้น 3) นวัตกรรมทางสื่อการเรียนการสอน เป็นนวัตกรรมที่อาศัยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการผลิตสื่อการเรียนการสอนใหม่ ๆ ทั้งการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้เป็นกลุ่ม ตลอดจนสื่อที่ใช้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาการฝึกอบรม เช่น บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนมัลติมีเดีย 4) นวัตกรรมด้านการวัดและประเมินผล เป็นนวัตกรรมที่ใช้เครื่องมือเพื่อการวัด และประเมินผลการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้อย่างรวดเร็ว 5) นวัตกรรมด้านการบริหารจัดการ การศึกษา เป็นการใช้นวัตกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้สารสนเทศมาช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารการศึกษา ให้มีความรวดเร็วทันสมัย เช่น การบริหารสถานศึกษาแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น

สุคนธ์ สินธพานนท์ (2551) ได้แยกประเภทนวัตกรรมจัดการเรียนการสอน ออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. จำแนกตามผู้ใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมนั้นโดยตรง แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1) นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ของครู เช่น วิธีสอน กิจกรรมที่ครูนำมาใช้กับนักเรียน เช่น การจัดการเรียนรู้แบบ 4 MAT การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ การจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสื่อการสอนประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสืออ่านนอกเวลา หนังสืออ่านเพิ่มเติม 2) นวัตกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น แบบฝึกต่าง ๆ ที่ครูสร้างขึ้น วิธีสอนใหม่ ๆ ชุดการจัดการเรียนรู้ ใบงาน บัตรคำ บทเรียนสำเร็จรูป สื่อมัลติมีเดีย วิดีทัศน์ ซีดีรอม 3) นวัตกรรมเพื่อการบริหาร และพัฒนาการทำงานของครู

2. จำแนกตามลักษณะของนวัตกรรม เช่น เทคนิควิธีการ วิธีการจัดกิจกรรมพัฒนาการจัดกิจกรรมสำหรับผู้เรียน เช่น การจัดบรรยากาศในห้องเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียน เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงวิธีสอนของครู สื่อการเรียนรู้เช่น บทเรียนโมดูล บทเรียนสำเร็จรูป วิดีทัศน์ บทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน หนังสือเสริมประสบการณ์หนังสืออ่านเพิ่มเติม

3. จำแนกตามจุดเน้นของนวัตกรรมแบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นผลผลิต เป็นนวัตกรรมที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่ใช้ในการเรียนรู้ เช่น ชุดการสอนสำเร็จรูป วิดีทัศน์ CD สไลด์ หรือคอมพิวเตอร์ช่วยสอน CAI เพาเวอร์พอยท์ ฯลฯ 2) นวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เน้นเทคนิควิธีการ หรือกระบวนการในการจัดการเรียนรู้ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบต่างๆ เช่น โครงงาน กระบวนการ



กลุ่ม บทบาทสมมุติ การเผชิญสถานการณ์ การใช้ผังมโนทัศน์ การเรียนรู้แบบร่วมมือ หรือเทคนิค วิธีการเช่น การตั้งคำถาม การอ่าน การใช้ห้องสมุด การควบคุมกันเองของผู้เรียน 3) นวัตกรรมที่เน้นทั้งผลผลิต วิธีการ และเทคนิคกระบวนการ เช่น ระบบการผลิต และสร้างเพื่อการเรียนรู้ การคิดเทคนิควิธีการใช้แผ่นโปร่งใสในการจัดการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนสนใจ และเกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น กระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการฝึกทักษะการคิด และการตัดสินใจ ปฏิบัติการหรือแบบทดลองการแก้ปัญหา ฯลฯ

สรุปได้ว่า นวัตกรรมทางการศึกษาสามารถจำแนกได้ทั้งตามขอบเขตการดำเนินงาน ผู้ใช้งาน ลักษณะ และจุดเน้นของนวัตกรรม ซึ่งแต่ละประเภทล้วนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนา และยกระดับคุณภาพของการจัดการศึกษาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 อย่างยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ในการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพ สื่อการศึกษา หมายถึง เครื่องมือหรือเทคโนโลยีที่ช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหา ความรู้ และทักษะไปยังผู้เรียน เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนูปกรณ์ และสื่อดิจิทัล ส่วนนวัตกรรมทางการศึกษา คือ แนวคิด วิธีการ หรือรูปแบบใหม่ ๆ ที่พัฒนาขึ้นเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง หรือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนรู้ ทั้งสื่อและนวัตกรรมเหล่านี้สามารถจำแนกได้หลายประเภทตามลักษณะของประสบการณ์ที่มอบให้ผู้เรียน โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในโลกปัจจุบัน และอนาคต

2. บทบาทของสื่อและนวัตกรรมในการยกระดับคุณภาพการศึกษา

สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษามีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ให้มีความทันสมัย ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยสื่อการศึกษาทำหน้าที่เป็นเครื่องมือช่วยถ่ายทอดความรู้และทักษะให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น เพิ่มความน่าสนใจในการเรียนรู้ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ขณะที่นวัตกรรมทางการศึกษาเป็นกลไกในการพัฒนาแนวคิด วิธีการ และรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ ๆ เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งสององค์ประกอบนี้จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมทักษะการคิดขั้นสูง เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งล้วนเป็นทักษะสำคัญต่อการดำรงชีวิตในโลกยุคใหม่ ดังนี้

1. การพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น สื่อมัลติมีเดีย เกมการศึกษา และเทคโนโลยีความจริงเสริม (AR/VR) ช่วยทำให้การเรียนรู้มีความน่าสนใจ กระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน และส่งเสริมการเรียนรู้แบบเชิงลึก ทั้งยังช่วยให้ผู้สอนสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง นวัตกรรมทางการศึกษา เช่น การเรียนรู้แบบกลับด้าน (Flipped Classroom), การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) และการเรียนรู้แบบ



ร่วมมือ (Collaborative Learning) ช่วยให้ผู้เรียนมีบทบาทมากขึ้นในกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง

3. การเพิ่มโอกาสและความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษา สื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทในการลดข้อจำกัดด้านเวลาและสถานที่ เช่น การเรียนรู้แบบออนไลน์ (Online Learning) หรือการใช้ระบบการจัดการเรียนรู้ (LMS) ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนในพื้นที่ห่างไกลหรือผู้ที่มีข้อจำกัดทางร่างกายสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม

4. การสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ในสังคมฐานความรู้ การเรียนรู้ไม่ได้จำกัดเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น การใช้สื่อดิจิทัลและนวัตกรรม เช่น แพลตฟอร์ม MOOC, e-Learning และระบบ Microlearning ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และสามารถปรับให้เหมาะสมกับความต้องการเฉพาะบุคคลได้

5. การปรับเปลี่ยนบทบาทของครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้สู่ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาทำให้บทบาทของครูเปลี่ยนแปลงจากผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงฝ่ายเดียว ไปสู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” (facilitator) ซึ่งมีหน้าที่ออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละกลุ่ม และเลือกใช้สื่อหรือนวัตกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด การค้นคว้า และการแก้ปัญหาด้วยตนเอง (Jonassen, 2000) แนวโน้มนี้สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่เน้นทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานร่วมกัน และความสามารถในการปรับตัว

6. การพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและทักษะดิจิทัลของผู้เรียน การใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ เช่น การเขียนโค้ด การจำลองสถานการณ์ หรือการใช้เกมเพื่อการศึกษา สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ การคิดเชิงระบบ และการคิดสร้างสรรค์ควบคู่ไปกับการใช้เทคโนโลยีได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Mishra & Koehler, 2006) การพัฒนาเหล่านี้ล้วนเป็นทักษะสำคัญที่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ควรส่งเสริม

7. การรวบรวมข้อมูลและประเมินผลการเรียนรู้แบบเรียลไทม์ ระบบการเรียนรู้ดิจิทัล เช่น Learning Management System (LMS), Learning Analytics และ AI-Based Assessment Tools ช่วยให้ครูสามารถติดตามความก้าวหน้าของผู้เรียนได้อย่างใกล้ชิด วิเคราะห์ข้อมูลแบบเรียลไทม์ และปรับการสอนให้สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการเฉพาะบุคคล (Siemens, 2013) ซึ่งถือเป็นการพัฒนาคุณภาพการประเมินผลให้มีความแม่นยำและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

8. การสร้างแรงจูงใจและเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ที่ออกแบบอย่างมีนวัตกรรม เช่น วิดีโอที่เล่าเรื่องแบบ gamification หรือสื่ออินเทอร์แอคทีฟแบบมีรางวัล สามารถกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจภายในของผู้เรียนได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่มีคุณภาพและต่อเนื่อง

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) ได้กำหนดแนวทางในการปฏิบัติในการพัฒนาสื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ความจำเป็นในการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการจัดการเรียนการสอนและการบริหารงานวิชาการ

2. ส่งเสริมให้ครูผลิต พัฒนาสื่อและนวัตกรรมการเรียนการสอนและการพัฒนางานด้านวิชาการ



3. จัดหาสื่อเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอน และการพัฒนางานด้านวิชาการ
 4. ประสานความร่วมมือในการผลิต จัดหา พัฒนาและใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา เพื่อการจัดการสอน และการพัฒนางานวิชาการกับสถานศึกษา บุคคลครอบครัวองค์กรหน่วยงาน และสถาบันอื่น
 5. การประเมินผลการพัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา
- ในขณะที่ กระทรวงศึกษาธิการ (2550) ได้กำหนดการพัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาไว้ ดังนี้
1. จัดให้มีการร่วมกันกำหนดนโยบาย วางแผนในเรื่องการจัดหาและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาของสถานศึกษา
 2. พัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา ในเรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ และเทคโนโลยี เพื่อการศึกษา พร้อมทั้งให้มีการจัดตั้งเครือข่ายทางวิชาการ ชมรมวิชาการ เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา
 3. พัฒนาและใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาสื่อและเทคโนโลยี ทางการศึกษาที่ให้อรรถประโยชน์เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นโดยเฉพาะหาแหล่งสื่อที่เสริมการจัด การศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ
 4. พัฒนาห้องสมุดของสถานศึกษาให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาและชุมชน
 5. นิเทศ ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของบุคลากรในการจัดหา ผลิต ใช้และพัฒนา สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา

กล่าวโดยสรุป สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษามีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาในหลายมิติ ทั้งในด้านเนื้อหาการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ การเข้าถึงการศึกษา และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การนำสื่อและนวัตกรรมมาใช้ไม่เพียงแต่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนการสอน แต่ยังเปลี่ยนแปลงบทบาทของครู พฤติกรรมของผู้เรียน และวิธีการประเมินผล ให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ของการศึกษาในโลกยุคดิจิทัล อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก การเรียนรู้รายบุคคล และการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน นับเป็นรากฐานสำคัญของการยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาว

3. แนวทางการส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมเพื่อยกระดับในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

การใช้สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษาในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคดิจิทัลที่เทคโนโลยีมีบทบาทอย่างมากในกระบวนการเรียนรู้ แนวทางการส่งเสริมสามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. พัฒนาทัศนคติและความตระหนักรู้ของครู ส่งเสริมให้ครูมีความเข้าใจในความสำคัญของสื่อและนวัตกรรม ในการส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปัจจัยสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามคือ “ทัศนคติและความตระหนักรู้ของครู” เนื่องจากครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการออกแบบ จัดการ และควบคุมกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด หากครูมีทัศนคติเชิงบวกและตระหนักถึงคุณค่าของการใช้สื่อและ



นวัตกรรมทางการศึกษา ย่อมเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเรียนรู้ให้ทันสมัยและมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การพัฒนาทัศนคติของครูสามารถดำเนินการได้ผ่านกิจกรรมการอบรม สัมมนา ที่มุ่งเน้นให้ครูเข้าใจถึงทฤษฎีการเรียนรู้ร่วมสมัยที่ส่งเสริมการใช้สื่อและเทคโนโลยี เช่น แนวคิด Active Learning ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการเรียนรู้ Blended Learning ที่ผสมผสานการเรียนรู้แบบดั้งเดิมกับเทคโนโลยีดิจิทัล และ Flipped Classroom ที่เปลี่ยนบทบาทของครูจากผู้ถ่ายทอดความรู้ไปเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ (Bergmann & Sams, 2012) เมื่อครูได้รับความรู้และประสบการณ์ที่ดีจากการอบรม จะช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจให้ครูพร้อมที่จะนำสื่อและนวัตกรรมไปปรับใช้ในห้องเรียนของตนได้อย่างมั่นใจและมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การสร้างความตระหนักรู้ในเชิงจริยธรรมและความรับผิดชอบในการจัดการเรียนรู้ก็เป็นสิ่งจำเป็น ครูควรตระหนักว่า การไม่ใช้หรือหลีกเลี่ยงการใช้สื่อและนวัตกรรมในยุคดิจิทัลอาจทำให้ผู้เรียนเสียโอกาสในการเข้าถึงวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อคุณภาพของผู้เรียนในระยะยาว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

2. จัดอบรมพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยี ครูควรได้รับการพัฒนาทักษะในการออกแบบสื่อการเรียนการสอนดิจิทัล การอบรมควรมุ่งเน้นที่การใช้เครื่องมือเทคโนโลยีที่หลากหลาย เช่น Google Workspace for Education ซึ่งเป็นชุดเครื่องมือที่สนับสนุนการเรียนการสอนแบบออนไลน์และการทำงานร่วมกันแบบเรียลไทม์ Canva ซึ่งเป็นเครื่องมือออกแบบกราฟิกที่ใช้งานง่ายและเหมาะสำหรับสร้างสื่อการสอน เช่น ใบงาน แผ่นภาพ และสไลด์ PowerPoint ที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในการนำเสนอเนื้อหา และโปรแกรมสร้างเกมหรือแอปเพื่อการเรียนรู้ เช่น Kahoot!, Quizizz, หรือ Wordwall ซึ่งสามารถช่วยเพิ่มความมีชีวิตชีวาและความมีส่วนร่วมของนักเรียนในชั้นเรียน (Roblyer & Hughes, 2019) ทั้งนี้ การอบรมควรมีลักษณะเป็นเชิงปฏิบัติการ (Workshop-based) ที่เปิดโอกาสให้ครูได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้ทดลองใช้เครื่องมือต่าง ๆ กับเนื้อหาวิชาของตนเอง และได้รับคำแนะนำจากวิทยากรหรือผู้เชี่ยวชาญ นอกจากนี้ ควรมีการติดตามผลหลังการอบรม เช่น การสะท้อนผลการใช้จริงในห้องเรียน หรือการจัดทำชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือกันในการพัฒนาทักษะอย่างต่อเนื่อง

3. สร้างวัฒนธรรมการใช้นวัตกรรมในโรงเรียน บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำทางวิชาการ และส่งเสริมให้ครูเกิดแรงจูงใจในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ผู้บริหารสามารถสร้างวัฒนธรรมดังกล่าวได้โดยการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ครูพัฒนานวัตกรรมของตนเอง เช่น การประกวดผลงานนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ หรือการจัดนิทรรศการเผยแพร่งานวิชาการภายในโรงเรียน หรือเครือข่ายโรงเรียน ทั้งยังควรส่งเสริมให้มีการใช้เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เช่น ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) เพื่อเปิดโอกาสให้ครูได้ร่วมกันอภิปราย แลกเปลี่ยนแนวปฏิบัติที่ดี และร่วมกันแก้ปัญหาที่พบในห้องเรียน (DuFour, DuFour, Eaker, & Many, 2016) การใช้ PLC อย่างสม่ำเสมอไม่เพียงแต่ช่วยให้ครูมีพัฒนาการทางวิชาชีพ แต่ยังส่งผลต่อการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนอีกด้วย นอกจากนี้ ผู้บริหารควรจัดให้มีระบบติดตามและให้กำลังใจแก่ครูที่เริ่มใช้สื่อและนวัตกรรม โดยอาจมอบรางวัล ยกย่องเชิงสัญลักษณ์ หรือเปิดพื้นที่ให้ครูได้นำเสนอแนวคิดในการประชุมครูประจำเดือน ซึ่งจะ



ช่วยให้ครูรู้สึกมีคุณค่าในงานที่ทำและมีแรงผลักดันในการพัฒนาต่อเนื่อง การสร้างวัฒนธรรมเช่นนี้ควรอยู่บนฐานของความร่วมมือ ไม่ใช่การบังคับ เพื่อให้ครูรู้สึกปลอดภัยในการทดลองสิ่งใหม่ และกล้ารับความเสี่ยงที่สร้างสรรค์ต่อการเรียนรู้ของนักเรียน

4. สนับสนุนทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้สื่อและนวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ ในยุคที่เทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทอย่างมากในชีวิตประจำวันและกระบวนการเรียนรู้ การจัดเตรียมอุปกรณ์ที่เหมาะสม เช่น คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต สมาร์ทบอร์ด และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง จึงเป็นพื้นฐานที่โรงเรียนต้องให้ความสำคัญ โรงเรียนที่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีสามารถเปิดโอกาสให้ครูได้ใช้สื่อการเรียนการสอนดิจิทัลอย่างหลากหลาย เช่น การใช้วิดีโอเพื่อสร้างความเข้าใจเชิงลึก การใช้เกมการเรียนรู้เพื่อกระตุ้นความสนใจ หรือการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการทำแบบฝึกหัดและประเมินผล ซึ่งช่วยให้การเรียนรู้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนมากขึ้น (Selwyn, 2016) อย่างไรก็ตาม การมีอุปกรณ์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ โรงเรียนควรมีระบบสนับสนุนทางเทคนิคที่ชัดเจน เช่น การจัดให้มีเจ้าหน้าที่ ICT หรือทีมเทคนิคที่สามารถให้คำปรึกษา แก้ไขปัญหาการใช้งานอุปกรณ์ และจัดอบรมให้ครูมีความรู้พื้นฐานในการบำรุงรักษาและใช้เทคโนโลยีได้ด้วยตนเอง (Tondeur et al., 2017) การมีระบบสนับสนุนเช่นนี้จะลดความวิตกกังวลของครูในการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ และช่วยให้การจัดการเรียนรู้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น

5. ติดตามและประเมินผล ควรกำหนดเกณฑ์และตัวชี้วัดในการประเมินผลการใช้สื่อและนวัตกรรม เช่น ระดับความพึงพอใจของนักเรียน พัฒนาการด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รวมถึงการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม กระบวนการประเมินควรใช้เครื่องมือที่หลากหลาย เช่น แบบสอบถาม แบบสังเกต บันทึกการเรียนรู้ของครูและนักเรียน การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ผลการเรียน (Fraenkel et al., 2019) และควรดำเนินการอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงเพื่อรายงานผลเท่านั้น แต่เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

6. สร้างความร่วมมือกับภายนอก ส่งเสริมการประสานความร่วมมือกับมหาวิทยาลัย องค์กรพัฒนาเอกชน หรือภาคธุรกิจ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และนำทรัพยากรที่ทันสมัยมาช่วยสนับสนุนโรงเรียน โรงเรียนควรส่งเสริมการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น มหาวิทยาลัย เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการเรียนรู้ เทคโนโลยีทางการศึกษา และแนวปฏิบัติที่เป็นเลิศ ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นโครงการฝึกอบรมครู การวิจัยร่วม หรือการนำร่องการใช้สื่อรูปแบบใหม่ในชั้นเรียน (UNESCO, 2019) นอกจากนี้ การร่วมมือกับ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หรือ ภาคธุรกิจเอกชน เช่น บริษัทเทคโนโลยีหรือผู้ผลิตสื่อการเรียนรู้ดิจิทัล ยังสามารถนำทรัพยากรสมัยใหม่เข้าสู่โรงเรียนได้อย่างรวดเร็ว ทั้งในรูปแบบของอุปกรณ์ ซอฟต์แวร์ หรือองค์ความรู้ด้านนวัตกรรม

กล่าวโดยสรุป การยกระดับคุณภาพการศึกษาด้วยสื่อและนวัตกรรมจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบและครอบคลุมหลายมิติ โดยเริ่มจากการพัฒนาทัศนคติและความตระหนักรู้ของครูในบทบาทสำคัญของเทคโนโลยีต่อการเรียนรู้ ควบคู่กับการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมทักษะด้านดิจิทัล การสร้างวัฒนธรรมการ

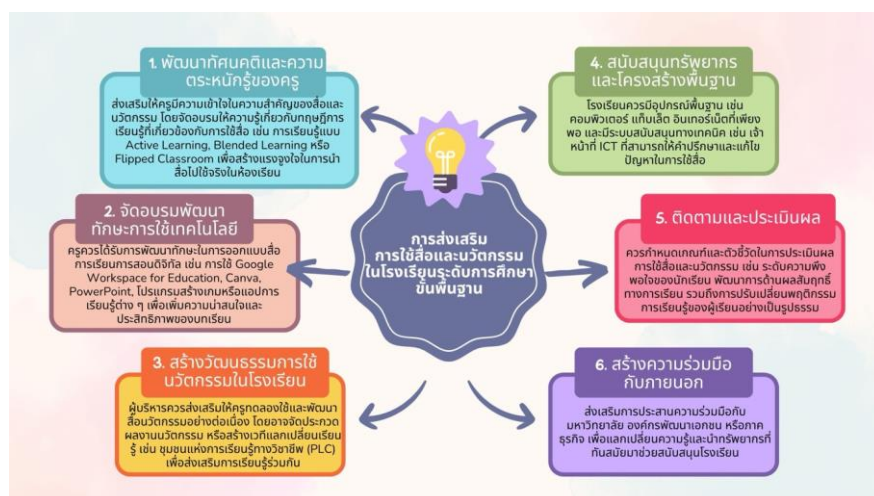


ใช้นวัตกรรมในโรงเรียนโดยมีผู้บริหารเป็นผู้นำ การจัดสรรทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่เหมาะสม การติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง แนวทางเหล่านี้จะช่วยให้การนำสื่อและนวัตกรรมมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ ยั่งยืน และตอบสนองต่อบริบทของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 อย่างแท้จริง

บทสรุป

ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อและนวัตกรรมทางการศึกษา จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ไม่สามารถละเลยได้ โดยสื่อทางการศึกษา หมายถึง เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์ หรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้เพื่อช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนทักษะต่าง ๆ ไปยังผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกัน นวัตกรรมทางการศึกษา หมายถึง แนวคิด วิธีการ รูปแบบ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยอาจครอบคลุมถึงการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่แตกต่างจากแนวทางเดิม มีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาในหลายมิติ ทั้งในด้านเนื้อหาการเรียนรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ การเข้าถึงการศึกษา และการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเปลี่ยนแปลงบทบาทของครูให้สอดคล้องกับบริบทใหม่ของการศึกษาในโลกยุคดิจิทัลนับเป็นรากฐานสำคัญของการยกระดับคุณภาพการศึกษาในระยะยาว อีกทั้งยังมีแนวทางการส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ 1) พัฒนาทัศนคติและความตระหนักของครู 2) จัดอบรมพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยี 3) สร้างวัฒนธรรมการใช้ นวัตกรรมในโรงเรียน 4) สนับสนุนทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐาน 5) ติดตามและประเมินผล และ 6) สร้างความร่วมมือกับภายนอก

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 1 การส่งเสริมการใช้สื่อและนวัตกรรมในโรงเรียนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน



เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *แนวทางการพัฒนาและการใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา*. สำนักเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- สุคนธ์ สินธพานนท์. (2551). *นวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณภาพของเยาวชน* (พิมพ์ครั้งที่ 2). 9119 เทคนิคพรินต์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *รายงานการติดตามและประเมินผลการปฏิรูปการเรียนรู้ ครู คณาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา ภาพรวม ปีงบประมาณ 2546*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. <https://backoffice.onec.go.th/uploads/Book/813-file.pdf>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *รายงานผลการศึกษานโยบายการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปี*. สพฐ.
- Bergmann, J., & Sams, A. (2012). *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International Society for Technology in Education.
- DuFour, R., DuFour, R., Eaker, R., & Many, T. (2016). *Learning by doing: A handbook for professional learning communities at work* (3rd ed.). Solution Tree Press.
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2019). *How to design and evaluate research in education* (10th ed.). McGraw-Hill Education.
- Fullan, M. (2020). *The new meaning of educational change* (5th ed.). Teachers College Press.
- Gee, J. P. (2007). *What video games have to teach us about learning and literacy*. Palgrave Macmillan.
- Heinich, R., Molenda, M., Russell, J. D., & Smaldino, S. E. (1996). *Instructional media and technologies for learning* (5th ed.). Merrill.
- Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017–1054.
- Partnership for 21st Century Learning. (2019). *Framework for 21st century learning definitions*. https://static.battelleforkids.org/documents/p21/P21_Framework_DefinitionsBfK.pdf
- Roblyer, M. D., & Hughes, J. E. (2019). *Integrating educational technology into teaching* (8th ed.). Pearson.
- Selwyn, N. (2016). *Education and technology: Key issues and debates* (2nd ed.). Bloomsbury Publishing.
- Siemens, G. (2013). Learning analytics: The emergence of a discipline. *American Behavioral Scientist*, 57(10), 1380–1400. <https://doi.org/10.1177/0002764213498851>



- Tondeur, J., Scherer, R., Siddiq, F., & Baran, E. (2017). A comprehensive analysis of teacher digital competence: Common and specific skills. *Computers & Education*, 104, 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2017.03.010>
- Thomas, J. W. (2000). *A review of research on project-based learning*. The Autodesk Foundation. <https://my.pblworks.org/resource/document/review-research-project-based-learning>
- UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris: UNESCO Publishing.
- UNESCO. (2019). Technology in education: A tool on the rise to transform learning. UNESCO Publishing. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000366994>



แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ

ขวัญใจ สัสดีเดช¹ สุนทรี วรรณไพเราะ^{2*}

¹ โรงเรียนบ้านคลองนิน

² คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, suntaree@tsu.ac.th

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
บทความวิชาการ คำสำคัญ: การบริหารจัดการ สถานศึกษา; สถานศึกษา พื้นที่เกาะ วันที่รับบทความ: 10 สิงหาคม 2568 วันที่แก้ไข: 9 ตุลาคม 2568 วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 19 ตุลาคม 2568	บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ นำเสนอการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ (ประกอบด้วย บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา บริบทของโรงเรียนในพื้นที่เกาะ มิติการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ แนวทางปฏิบัติที่เป็นเลิศ โอกาส อุปสรรค ความท้าทาย ปัจจัยความสำเร็จ แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ) เป็นความท้าทายที่ซับซ้อนและมีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากต้องเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ เช่น ปัญหาด้านภูมิศาสตร์ การคมนาคมที่ยากลำบาก และทรัพยากรที่จำกัด ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการศึกษา โดยปัญหาหลักที่พบ ได้แก่ ด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน ปัจจัยสนับสนุน และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์และผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมควร ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล บริหารให้ยืดหยุ่น และนำนวัตกรรมมาใช้เพื่อตอบสนองข้อจำกัดของพื้นที่ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความร่วมมือ เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการอย่างจริงจังเพื่อสร้างความรู้สึก เป็นเจ้าของ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครู จัดการนิเทศภายในและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นทักษะการสอนที่จำเป็น สร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย ผู้บริหารต้องเป็นแกนนำในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับครู ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาการศึกษาให้ก้าวข้ามข้อจำกัดได้อย่างยั่งยืน การบริหารสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะจะประสบความสำเร็จได้ ต้องอาศัยการผสมผสานหลักการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของชุมชน การพัฒนานวัตกรรม สิ่งสำคัญที่สุดคือ บทบาทของผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการสร้างความร่วมมือ จากทุกภาคส่วน เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ



Educational Management Approach in Island-Based Schools

Kwanjai Satsadeedech ¹ Suntaree Wannapairo^{2*}

¹ Klongnin School

² Faculty of Education, Thaksin University

* Corresponding author, suntaree@tsu.ac.th

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<i>Academic article</i>	This academic article aims to present the management of educational institutions in island areas, encompassing the role of school administrators, the context of island schools, management dimensions, best practices, opportunities, obstacles, challenges, success factors, and management guidelines. Managing schools on islands presents a unique and complex challenge due to several limitations, including geographical isolation, difficult transportation, and limited resources. These factors directly impact the quality of education, leading to key issues in administration, instructional management, supporting factors, and external coordination. Therefore, school administrators play a crucial role as strategic and change leaders to drive educational quality in these specific contexts. Practical management guidelines should include Strategic and Transformative Leadership. Administrators must have a broad vision, flexible management, and the ability to utilize innovation to address local constraints. Promoting Participation and Collaboration: Actively involving the community in management to foster a sense of ownership and focusing on Teacher Development Providing continuous internal supervision and professional development for teachers, with an emphasis on essential and contextually appropriate teaching skills. Building Multi-stakeholder Collaboration Administrators must be at the forefront of creating collaborative networks with teachers, parents, and the community to collectively drive sustainable educational development. In conclusion, successful management of island schools requires a combination of decentralized governance, community participation, innovative development, and, most importantly, the administrator's leadership in building collaboration across all sectors to genuinely improve the quality of education for students.
Keywords: Management approach; Island-based school	
<i>Received: 10 August 2025</i>	
<i>Revised: 9 October 2025</i>	
<i>Accepted: 19 October 2025</i>	



บทนำ

พระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานกระแสรับสั่งด้านการศึกษที่สำคัญ ได้แก่ 1) มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อบ้านเมือง 2) มีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง – มีคุณธรรม 3) การมีงานทำ 4) เป็นพลเมืองดี คณะกรรมการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ชาติ จึงนำมาเป็น หลักคิดในการกำหนดวิสัยทัศน์ของแผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) คือ “ประเทศมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์ได้แก่ (1) ยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคง (2) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน (3) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ (4) ยุทธศาสตร์ชาติ ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม (5) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (6) ยุทธศาสตร์ชาติด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ กระทรวงศึกษาธิการในฐานะหน่วยงานหลักในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพของคน ในประเทศมีความตระหนักรู้ยิ่ง ดังที่ได้กำหนดไว้ในวิสัยทัศน์ของแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2560 - 2579) “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีพันธกิจในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ พัฒนาสถานศึกษาให้มีความปลอดภัย และสร้างโอกาส ความเสมอภาค เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาสำหรับผู้เรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ลักษณะพิเศษ เช่น โรงเรียนในภูเขาสูง ถิ่นทุรกันดาร และพื้นที่เกาะ การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่เหล่านี้เป็นความท้าทาย (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568) ซึ่งการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะในประเทศไทย อาศัยด้วยบริบทพื้นที่เกาะที่เป็นความท้าทายที่มีความซับซ้อนและมีลักษณะเฉพาะ เนื่องจากต้องเผชิญกับข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และการเข้าถึงพื้นที่เกาะ โรงเรียนบนเกาะมักประสบปัญหา ขาดแคลนบุคลากรและมีอัตราการโยกย้ายเปลี่ยนงานสูง ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินการ ทรัพยากรด้านงบประมาณและเทคโนโลยีที่จำกัด รวมถึงต้นทุนการดำเนินงานที่สูงกว่าปกติ ปัญหาเหล่านี้ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพการศึกษาและโอกาสในการเข้าถึงการพัฒนาที่เท่าเทียม ในการนี้เพื่อดำเนินการหาแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ เพื่อพลิกข้อจำกัดให้เป็นพลังขับเคลื่อนการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1. บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา

ชุดิมาพร เชาว์โน (2562) ได้กล่าวว่า บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญที่สุดในการบริหารงานในสถานศึกษาในฐานะ เป็นผู้นำผู้กำกับ ดูแล มีวิสัยทัศน์ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความคิดวิจารณ์ญาณและความคิดสร้างงานเพื่อให้การปฏิบัติงานสามารถดำเนินงานด้านการศึกษาให้บรรลุตามเป้าหมายของสถานศึกษา เป็นผู้ชำนาญการทางการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ

บทบาทผู้บริหารสถานศึกษา เป็นพฤติกรรมกรปฏิบัติตนตามสิทธิหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีขึ้นในหน่วยงาน ทำหน้าที่บริหารงานในด้านการกำหนดนโยบาย วางแผนการจัดการศึกษา การควบคุมการบริหารงาน 4 ฝ่าย เป็นผู้นำการคิดและตัดสินใจโดยให้ผู้รับผิดชอบงานด้านต่าง ๆ มีบทบาทสำคัญในการวางแผนการจัดการศึกษาการควบคุมการดำเนินงาน การบริหารงานการระดมทรัพยากรอย่างเป็นระบบ การส่งเสริมความสัมพันธ์กับบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งชุมชนและผู้ปกครอง โดยใช้ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์



เงิน วัสดุ อุปกรณ์ และเวลาในดำเนินการ เพื่อให้บรรลุจุดหมายและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดแก่สถานศึกษา (เบญจพร สุคนธร และคณะ, 2564)

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้นำหรือผู้บริหารแสดงออกมา โดยสังคมคาดหวังว่า ผู้บริหารหรือผู้นำจะต้องแสดงออกตามหน้าที่ ของตำแหน่งบริหารให้สอดคล้องกับหน้าที่ ตามแผนการในการปฏิบัติงาน เป็นสิ่งที่ควรปฏิบัติโดยเน้นการส่งเสริมสนับสนุน รูปแบบการจัดการเรียน การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยสร้างความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง วางแผนกำหนดนโยบายและ ยุทธศาสตร์ พร้อมทั้งสนับสนุนการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพแก่บุคลากร (จิราภรณ์ บุญสุนีย์, 2567)

บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีความสำคัญยิ่งในสภาพแวดล้อมที่เทคโนโลยีดิจิทัล กลายเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องเป็นทั้งผู้นำเชิงกลยุทธ์ ที่สามารถกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายที่ชัดเจน รวมถึงเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถปรับตัวและนำพา สถานศึกษาให้ตอบสนองต่อความท้าทายและโอกาสที่เกิดจากเทคโนโลยี (สรารุจ ปัดตั้งทนาง และคณะ, 2568)

ผู้บริหารต้องมีความรู้ความเข้าใจรูปแบบการเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เครือข่าย และการสื่อสาร ที่เป็นแบบทางการและไม่เป็นทางการ การนิเทศและระบบการเขียนรายงานผู้บริหาร สถานศึกษาต้อง ดำเนินการจัดระบบการประสานงาน เพื่อให้ทุกฝ่ายได้รับรู้ เข้าใจและปฏิบัติตามได้ถูกต้องในดำนนโยบาย วัตถุประสงค์ แผนงาน การวินิจฉัย สั่งการ การนิเทศ และกระบวนการบริหารงาน (พงษ์นรินทร์ อินตะ, 2560)

ผู้บริหารสถานศึกษา คือ ผู้นำที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและความสำเร็จของสถานศึกษา โดยต้องเป็นทั้งผู้บริหารจัดการ ผู้สนับสนุนบุคลากร และผู้สร้างความร่วมมือกับทุกฝ่าย ผู้บริหารต้องปรับตัวให้ เป็นผู้ส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และพร้อมสำหรับโลกปัจจุบัน

2. บริบทของโรงเรียนในพื้นที่เกาะ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการจัด การศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยมีพันธกิจในการเสริมสร้างความมั่นคงของมนุษย์ พัฒนาสถานศึกษาให้มีความ ปลอดภัย และสร้างโอกาส ความเสมอภาค เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา สำหรับผู้เรียนทุกคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ลักษณะพิเศษ เช่น โรงเรียนในภูเขาสูง ถิ่นทุรกันดาร และพื้นที่เกาะ การจัดการ ศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาสในพื้นที่เหล่านี้เป็นความท้าทาย เนื่องจากปัญหาการคมนาคมที่ยากลำบาก ทำใ้ นักเรียนจำนวนมากไม่สามารถเดินทางไป - กลับโรงเรียนได้ภายในวันเดียว การเข้าถึงบริการทางการศึกษา จึงเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ โรงเรียนเหล่านี้มักตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีความแตกต่างด้านภาษา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และความหลากหลายทางวัฒนธรรม ครอบครัวส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ทำให้ต้องมุ่งเน้นการ หาเลี้ยงชีพมากกว่าการส่งเสริมการศึกษาของบุตรหลาน โรงเรียนพื้นที่เกาะ หมายถึง โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เป็นเกาะ มีน้ำล้อมรอบ และถูกตัดขาดจากแผ่นดินใหญ่ตลอดทั้งปี การเดินทางเข้าถึงทำได้โดยเรือเท่านั้น มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นโรงเรียนพื้นที่เกาะจำนวน 124 แห่ง (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2568)

Vehachart (2024) ชุมชนเกาะเผชิญกับความท้าทายเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการแยกตัว การมี ทรัพยากรจำกัด และความเปราะบางต่อภัยคุกคามทางสิ่งแวดล้อมการศึกษา มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริม ความยืดหยุ่นของชุมชน การพัฒนาที่ยั่งยืน และการอนุรักษ์วัฒนธรรมในพื้นที่เกาะ โรงเรียนพื้นที่เกาะ มักเผชิญกับอุปสรรค เช่น การขาดแคลนครู ขาดจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน และปัญหาความเกี่ยวข้องของ หลักสูตร



ประพันธ์ ปานเต้ง และสุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี (2567) โรงเรียนในพื้นที่เกาะส่วนใหญ่มีปัญหาที่สำคัญและคล้ายคลึงกัน 4 ด้าน คือ 1) ปัญหา ด้านการบริหารจัดการ อัตราครูต่อนักเรียนในแต่ละระดับชั้นต่ำกว่ามาตรฐาน และครูไม่ครบ ชั้น 2) ปัญหาด้านการสอน ครูส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับสภาพครูไม่ครบชั้นและนักเรียนแต่ละชั้นมีจำนวนน้อยหลักสูตรและแผนการจัดการเรียนรู้ ไม่สอดคล้องกับนักเรียน สื่อการสอนและแหล่งการเรียนรู้มีจำนวนจำกัด 3) ปัญหาด้านความพร้อมเกี่ยวกับปัจจัยสนับสนุน โรงเรียนในพื้นที่เกาะได้รับการจัดสรรงบประมาณจำนวนน้อย อาคารเก่าโรงเรียนไม่สามารถระดมทรัพยากร จากผู้ปกครองและชุมชนได้มากนักและ 4) ปัญหาด้านการประสานงานกับหน่วยงาน องค์กรอื่นทั้งภาครัฐและเอกชน

การจัดการศึกษาในโรงเรียนพื้นที่เกาะมีอุปสรรคสำคัญจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ห่างไกล การเดินทางที่ลำบาก และทรัพยากรที่จำกัด ผู้บริหารจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาองค์กรให้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ยังยั้งยั้งจึงต้องอาศัย การสนับสนุนและการบูรณาการจากทุกภาคส่วน

3. มิติการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ

สุชานา ชวนะสุพิชญ์ (2562) ได้กล่าวถึง การบริหารจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ นิวซีแลนด์ การวิเคราะห์และแนวทางประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ นิวซีแลนด์ ได้รับการยอมรับว่ามีคุณภาพสูง โดยมีจุดเด่นอยู่ที่การกระจายอำนาจการบริหารจากรัฐบาลกลาง ไป สู่สถานศึกษาโดยตรงผ่าน คณะกรรมการสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วยตัวแทนจากประชาชนในท้องถิ่น เช่น ผู้ปกครอง ครู และนักเรียน (ในระดับมัธยม) รัฐบาลจะจัดสรรงบประมาณแบบยืดหยุ่นและสนับสนุน ความเท่าเทียมกัน ทำให้แต่ละสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการด้านวิชาการ บุคลากร และงบประมาณได้ อย่างอิสระ นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ขณะที่กระทรวงศึกษาธิการจะ ทำหน้าที่กำหนดนโยบายและสนับสนุนทางวิชาการ ส่วนการประเมินคุณภาพการศึกษาจะดำเนินการอย่างเข้มข้น ทั้งจากหน่วยงานภายในและองค์กรอิสระภายนอก

นันทชัย แอบู (2566) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กบนพื้นที่เกาะ เสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาพังงา ได้ศึกษาและพัฒนารูปแบบการบริหารสำหรับโรงเรียนขนาดเล็กบนพื้นที่เกาะ ในจังหวัดพังงา ได้มีการสร้าง "รูปแบบการบริหารการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง" หรือ Transformative Learning Administration Model (TLA Model) เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของครูในการจัดการเรียนรู้สำหรับ ศตวรรษที่ 21 รูปแบบ TLA นี้ประกอบด้วยกระบวนการ 6 ขั้นตอนที่เรียกว่า "RAPDLE Stages" ได้แก่ R (Awareness) การสร้างความตระหนักรู้ A (Analysis) การวิเคราะห์และตั้งเป้าหมาย P (Planning) การวางแผนและออกแบบ D (Development) การพัฒนาวัฒนธรรมองค์กร L (Action) การลงมือปฏิบัติ E (Evaluation) การประเมินผลผลการทดลองใช้รูปแบบนี้พบว่าครูมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจน เช่น ความรู้ความเข้าใจในการจัดการเรียนรู้ ทักษะการเขียนแผนการสอน และภาวะผู้นำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า TLA Model เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพและสามารถนำไปใช้ได้จริงเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ในโรงเรียนขนาดเล็กบนพื้นที่เกาะ

อุบล หนูฤกษ์ (2564) ได้กล่าวว่า การศึกษารูปแบบการพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดย ใช้การสร้างสรรคเป็นฐาน โรงเรียนในเครือข่ายเกาะพะงัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สุราษฎร์ธานี เขต 1 สภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง รูปแบบ ประกอบด้วย หลักการและเหตุผล วัตถุประสงค์ เป้าหมาย การพัฒนาครู การฝึกอบรม การนิเทศ การ



ประเมินผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้การสร้างสรรค์เป็นฐานผลที่ได้จากการศึกษา ในการทราบถึงปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาครู เขตพื้นที่การศึกษาต่าง ๆ สามารถประยุกต์ผลการศึกษาในการพัฒนาครูโดยการเรียนรู้โดยใช้การสร้างสรรค์เป็นฐาน

ประพันธ์ ปานแต่ง และสุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี (2567) ได้กล่าวเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเรียนสำหรับโรงเรียนในพื้นที่เกาะศรีบอยา จังหวัดกระบี่ ได้ข้อค้นพบเป็นแนวทาง พบว่าผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นแกนนำขับเคลื่อน โดยมีแนวทางหลัก 5 ด้าน ดังนี้ ด้านการวางแผนการเรียนการสอน ผู้บริหารควรส่งเสริมการใช้หลักสูตรที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย สนับสนุนการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และจัดอบรมทักษะการสอนแบบคละชั้นเรียนให้กับครู ด้านการนิเทศภายในและการประเมินผล ผู้บริหารต้องกำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ติดตามความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง และส่งเสริมการใช้เครื่องมือประเมินผลที่หลากหลาย เพื่อให้เห็นพัฒนาการของนักเรียนรอบด้าน ด้านการส่งเสริมสื่อและสิ่งสนับสนุน ผู้บริหารควรสนับสนุนการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ จัดหาสื่อและเทคโนโลยีที่ทันสมัย รวมถึงส่งเสริมการใช้สื่อต้นทุนต่ำที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน ด้านการจัดชั้นเรียน ผู้บริหารควรทำงานร่วมกับครูเพื่อวางแผนตารางสอนและออกแบบกิจกรรมที่ยืดหยุ่น เพื่อสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันของนักเรียนต่างระดับชั้น ดังนั้น หัวใจสำคัญของแนวทางนี้คือการเน้นย้ำถึงบทบาทของผู้บริหารในฐานะผู้นำและผู้สนับสนุนครูในทุกมิติ เพื่อให้การจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเรียนตอบสนองความต้องการที่แตกต่างของผู้เรียนในโรงเรียนพื้นที่เกาะได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

สรุปได้ว่า แนวทางการบริหารจัดการศึกษาบนพื้นที่เกาะ ควรผสมผสาน หลักการกระจายอำนาจ และการมีส่วนร่วมของชุมชน และเน้นการพัฒนาวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะครู และการส่งเสริมบทบาทผู้บริหารในการสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองความต้องการเฉพาะของนักเรียนในพื้นที่เกาะ

4. กรณีตัวอย่าง /แนวทางปฏิบัติที่เป็นเลิศ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาในฟิลิปปินส์ ด้านคุณภาพการศึกษาในฟิลิปปินส์ไม่ได้จำกัดในด้านภาษาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงปัจจัยสำคัญอื่น ๆ ได้แก่ การขาดแคลนครูที่ได้รับการฝึกอบรมอย่างเหมาะสม ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการสอนโดยตรง นอกจากนี้ หลักสูตรที่นำมาจากสหรัฐอเมริกาไม่ได้ถูกปรับให้เข้ากับบริบทของสังคมฟิลิปปินส์ รวมถึงการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐบาลที่ยังไม่เพียงพอ แม้จะมีการลงทุนไปมากแล้วก็ตาม จากประสบการณ์ 25 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่า แม้โครงสร้างพื้นฐานทางการศึกษาจะถูกสร้างขึ้น แต่สิ่งที่ต้องเร่งแก้ไขคือ การปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน การพัฒนาคุณภาพบุคลากรครู และการหาทางออกที่ยั่งยืนสำหรับปัญหาด้านภาษา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการยกระดับการศึกษาให้สามารถพัฒนาเยาวชนได้อย่างเต็มศักยภาพอย่างแท้จริง (Counts, 1925)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาในฟิลิปปินส์ ปัจจัยฐานะทางสังคมส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษามากกว่าทรัพยากรของโรงเรียนอย่างชัดเจน โดยเด็กจากครอบครัวรายได้น้อยและมีหัวหน้าครอบครัวมีการศึกษาน้อยจะมีโอกาสเข้าเรียนน้อยกว่ากลุ่มอื่น นอกจากนี้ เด็กผู้หญิงมีแนวโน้มเข้าเรียนสูงกว่าเด็กผู้ชาย และเด็กผู้ชายที่ต้องทำงานมักจะไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอให้ปรับปรุงนโยบายและโครงการเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (Maligalig, 2010)

การศึกษาในหมู่เกาะแปซิฟิก เผชิญกับความท้าทายจากความหลากหลายทางวัฒนธรรมและระบบการศึกษาแบบตะวันตกที่เข้ามา ซึ่งสร้างความขัดแย้งกับความคาดหวังของผู้ปกครองที่ต้องการการศึกษาแบบวิชาการเพื่อโอกาสในการทำงาน ทำให้เกิดปัญหาการว่างงานของผู้สำเร็จการศึกษา แนวทางแก้ไขโดยการปรับ



หลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น พัฒนาคุณภาพครู และส่งเสริมการศึกษานอกระบบ รวมถึงความร่วมมือระดับภูมิภาค เพื่อให้ระบบการศึกษาสามารถพัฒนาเยาวชนได้อย่างเต็มศักยภาพอย่างยั่งยืน (Baba, 1985)

ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพการศึกษาในฟิลิปปินส์และหมู่เกาะแปซิฟิกไม่ได้มีเพียงแค่ปัญหาด้านภาษา แต่ยังรวมถึงการขาดแคลนครูที่มีคุณภาพ หลักสูตรที่ไม่เหมาะสม และงบประมาณที่ไม่เพียงพอ นอกจากนี้ ปัจจัยด้านฐานะทางสังคมยังส่งผลต่อโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาอย่างมาก การแก้ไขปัญหาจึงต้องอาศัย การปรับปรุงหลักสูตร การพัฒนาครู การส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

5. โอกาส อุปสรรค ความท้าทาย ปัจจัยความสำเร็จ

สุชานา ชวนะสุพิชญ์ (2562) สรุปไว้ว่า การเปิดโอกาสให้ท้องถิ่น/ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบ ของคณะกรรมการบริหารโรงเรียนซึ่งเป็นตัวแทนของผู้ปกครองและชุมชน จากการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้าง การบริหารการศึกษาของประเทศนิวซีแลนด์ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากประชาชน เนื่องจากการเปิด โอกาสให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจากพรรคการเมืองด้วย

นันทชัย แอบู (2566) ได้กล่าวไว้ว่า หน่วยงาน หรือองค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการฝึกอบรม และพัฒนาครู โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับ ประถมศึกษา ควรส่งเสริมให้มีการนำรูปแบบเสริมสร้างสมรรถนะ การจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สำหรับครูประถมศึกษาไปใช้ เนื่องจากเป็นรูปแบบที่มี ประสิทธิภาพสามารถช่วยเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ของครู ประถมศึกษาได้โดยในการนำรูปแบบไปใช้จะต้องมีความต่อเนื่อง ครบกระบวนการ ซึ่งกระบวนการพัฒนามีทั้ง ช่วงระยะของการพัฒนาในห้องฝึกอบรม และช่วงระยะของการพัฒนาโดยใช้ การปฏิบัติการจัดการเรียนรู้ ที่มีชั้นเรียนของครูเป็นฐานผ่านชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ และหน่วยงานต้นสังกัด เขตพื้นที่การศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษาในระดับประถมศึกษา ควรพิจารณานำองค์ประกอบและตัวบ่งชี้สมรรถนะการจัดการ เรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษ ที่ 21 ของครูประถมศึกษาไปใช้เป็นกรอบในการจัดกิจกรรมส่งเสริมและ พัฒนาสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครู รวมทั้งใช้เป็นกรอบในการประเมิน สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้

ประพันธ์ ปานแต่ง และสุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี (2567) สภาพแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ แบบคละชั้น เรียน ในโรงเรียนพื้นที่เกาะ ด้านการนิเทศภายใน กำกับ ติดตามผลการเรียนการสอน ผู้อำนวยการโรงเรียนจึงควรตระหนักและเห็นความสำคัญของการนิเทศ กำกับ ติดตาม สนับสนุนเพื่อ การดำเนินงานการจัดการเรียนที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และการประเมินผลแนวทางการส่งเสริม การจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเรียน โรงเรียนพื้นที่เกาะสามารถนำไปขยายผลเพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ต่อผู้เรียนมากยิ่งขึ้นต่อไป และผู้บริหารของโรงเรียนที่อยู่ในบริบทใกล้เคียง กับโรงเรียนพื้นที่เกาะ สามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนแก้ไขส่งเสริมพัฒนาการจัดการเรียน การสอนแบบคละชั้นได้

โรงเรียนในพื้นที่เกาะเผชิญกับความท้าทายหลัก 4 ประการ ได้แก่ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ การสอน ปัจจัยสนับสนุน และการประสานงาน การแก้ไขปัญหาเหล่านี้ต้องอาศัยการทำงานร่วมกัน ของผู้บริหาร ครู และชุมชน โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนนำขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาให้เหมาะสมกับบริบท เพื่อให้นักเรียนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มศักยภาพและก้าวข้ามข้อจำกัดได้ อย่างเหมาะสม



6. แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ

การบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะเป็นความท้าทายที่ซับซ้อน และมีลักษณะเฉพาะ โดยเผชิญกับความท้าทายหลัก 4 ด้าน คือ ด้านการบริหารจัดการ การสอน ปัจจัยสนับสนุน และการประสานงาน โดยมีอุปสรรคสำคัญจากสภาพภูมิศาสตร์ที่ห่างไกล การคมนาคมที่ยากลำบาก และทรัพยากรที่จำกัด ทำให้คุณภาพการศึกษาต่ำลง ผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์ และผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาให้เกิดขึ้นจริง โดยต้องส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครอง พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการที่ยืดหยุ่นและนำนวัตกรรมมาใช้ รวมถึงให้ความสำคัญกับการนิเทศภายในและการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องในทุกๆ มิติ การบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะจะประสบความสำเร็จได้ ผู้บริหารต้องเป็นแกนนำในการสร้างความร่วมมือกับทุกฝ่าย ทั้งครู ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและก้าวข้ามทุกข้อจำกัดได้อย่างยั่งยืน จึงได้เสนอแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงแนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ

ที่	แนวทาง	รายละเอียด
1	เป็นผู้นำเชิงกลยุทธ์และการเปลี่ยนแปลง	ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและนำการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการพัฒนารูปแบบการบริหารที่ยืดหยุ่นและนำนวัตกรรมมาใช้ เพื่อให้โรงเรียนสามารถปรับตัวเข้ากับข้อจำกัดเฉพาะของพื้นที่ได้
2	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความร่วมมือ	ผู้บริหารเปิดโอกาสให้ชุมชนและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโรงเรียนอย่างแท้จริง เพื่อสร้างความรู้สึกรับผิดชอบและระดมทรัพยากรจากท้องถิ่น
3	ให้ความสำคัญกับการพัฒนาครู	ผู้บริหารจัดให้มีการนิเทศภายในและพัฒนาครูอย่างต่อเนื่องในทุกมิติ โดยเฉพาะทักษะการสอนที่จำเป็น
4	สร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย	ผู้บริหารต้องเป็นแกนนำในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับครู ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

การบริหารโรงเรียนในพื้นที่เกาะเป็นความท้าทายจากข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์และทรัพยากร ดังนั้น ผู้บริหารจึงต้องมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำเชิงกลยุทธ์และการเปลี่ยนแปลง โดยควรเน้นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครอง พัฒนารูปแบบอย่างต่อเนื่อง และสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาและแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่



ภาพที่ 1 แนวทางการบริหารจัดการสถานศึกษาบนพื้นที่เกาะ

เอกสารอ้างอิง

- จิราภรณ์ บุญสุรีย์. (2567). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนครเขต 1. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ชุตินาพร เขาวนัไว. (2562). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา สังกัด องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดปทุมธานี.วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 3(1), 19-28.
- นันตชัย แอบู. (2566). การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กบนพื้นที่เกาะเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพังงา. <http://publish.vichakan.net/show/998>
- เบญจพร สุคนธร และคณะ. (2564). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 2. วารสารบริหารการศึกษา มศว, 19(36), 52-64.
- ประพันธ์ ปานแต่ง และสุภัทรา ภูษิตรัตนาวลี. (2567). แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้แบบคละชั้นเรียนในโรงเรียนพื้นที่เกาะ ตำบลเกาะศรีบอยา อำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่. *Journal of Mani Chettha Ram Wat Chommani*, 8(3), 833-843.



- พงษ์นรินทร์ อินตะ. (2560). พฤติกรรมการใช้อำนาจของผู้บริหารโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด. งานนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สรารุณ ปัดตั้งทนาง และคณะ. (2568). บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. *วารสารเสถียรวิทย์ปริทัศน์*, 5(1), 22-30.
- สุชานา ชวนะสุพิชญ์. (2562). การบริหารจัดการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศนิวซีแลนด์: การวิเคราะห์และแนวทางประยุกต์ใช้. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 42(2), 19-34.
- สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2568). *คู่มือการคัดกรอง โรงเรียนที่ตั้งในพื้นที่ลักษณะพิเศษ (โรงเรียนพื้นที่เกาะ)*. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ.
- อุบล หนูฤกษ์. (2564). รูปแบบการพัฒนาครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้การสร้างสรรค์เป็นฐานโรงเรียนในเครือข่ายเกาะพะงัน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1. *วารสารสมาคมนักวิจัย*, 26(1), 328-341.
- Baba, T. L. (1985). Education in the Pacific islands.
- Counts, G. S. (1925). Education in the Philippines. *The Elementary School Journal*, 26(2), 94-106.
- Maligalig, D. S., Caoli-Rodriguez, R. B., Martinez, A., & Cuevas, S. (2010). Education outcomes in the Philippines. *Asian Development Bank economics working paper series*, (199).
- Vehachart, R., Wetviriyasakul, P., Srisakda, V., Tipdech, O., & Yangchin, S. (2024). Sufficiency economy learning centers in Satun province's island schools: A strategic approach to curriculum management for career competency. *Journal of Law and Sustainable Development*, 12(2), e3398-e3398.



ภาพแทนสังคมดิสโทเปียในภาพยนตร์อเมริกันเรื่องแมดแมกซ์: ถนนโลกันตร์

รังสรรค์ นัยพรม

สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

*ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, rangsanpao@gmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
บทความวิชาการ คำสำคัญ: ภาพแทน; สังคม ดิสโทเปีย; ภาพยนตร์อเมริกัน วันที่รับบทความ: 25 มกราคม 2568 วันที่แก้ไข: 23 มิถุนายน 2568 วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 19 ตุลาคม 2568	บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำเสนอภาพแทนสังคมดิสโทเปียในภาพยนตร์อเมริกันเรื่องแมดแมกซ์: ถนนโลกันตร์ (Mad Max: Fury Road) โดยใช้แนวคิดภาพแทน และแนวคิดดิสโทเปีย ผลการศึกษาพบว่า ภาพแทนทางสังคมดิสโทเปียปรากฏ 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ภาพแทนสังคมดิสโทเปียกับปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมผ่านระบบทุนนิยมและสงครามนิวเคลียร์ที่นำไปสู่การสร้างมลพิษรวมทั้งภาวะการณ์ขาดแคลนอาหาร 2) ภาพแทนสังคมดิสโทเปียกับการเมืองเรื่องชนชั้น ปรากฏการครอบงำทางชนชั้นที่ผู้นำถูกประกอบสร้างความหมายให้เป็นพระเจ้าองค์ใหม่ เป็นพ่อผู้มีความสมบูรณ์ในการสืบพันธุ์เพียงหนึ่งเดียวเป็นเจ้าแห่งความเร็วบนท้องทะเลทราย และเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ ส่วนการต่อรองทางชนชั้นปรากฏภาพการต่อสู้และต่อรองกับอำนาจการครอบงำโดยเชื่อว่ายังมีโลกแบบยูโทเปียคือโลกอันอุดมสมบูรณ์และเป็นอิสระซ่อนอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งบนโลกใบนี้ ทั้งตัวบทยังได้เน้นย้ำให้เห็นว่าชนชั้นสามารถปรับเปลี่ยนได้ถ้าผู้นำเป็นคนดี ประชาชนยอมอยู่อย่างมีความสุข ปราศจากสงคราม และ 3) ภาพแทนสังคมดิสโทเปียกับการเมืองเรื่องเพศ ปรากฏภาพการกดขี่ทางเพศที่เพศหญิงถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศ ส่วนการต่อรองทางเพศ ปรากฏการประกอบสร้างความหมายให้เพศหญิงกลายเป็่นนักรบเพื่อต่อสู้กับอำนาจเผด็จการ ภาพยนตร์ยังแสดงนัยวิพากษ์มนุษย์และวิทยาศาสตร์ ตลอดจนสงคราม และระบบอุตสาหกรรมแบบทุนนิยมที่ได้สร้างความเสียหายให้กับธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และได้เสนอทางออกโดยการสร้างสังคมแบบอีโคโทเปียคือสังคมที่ให้คุณค่ากับระบบนิเวศที่จะทำให้ดินแดนอันแห้งแล้งกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง



The Representation of a Dystopian Society in the American Film “Mad Max: Fury Road”

Rangsan Naiprom

Thai language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University

Corresponding author, Email: rangsanpao@gmail.com

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<i>Academic article</i>	This academic article aims to study the representation of dystopian society in the American film Mad Max: Fury Road using the concepts of representation and dystopia. The results of the study found that: 3 characteristics appear in the film: 1) the representation of a dystopian society with environmental problems caused by the industrial revolution through capitalism and nuclear war leading to pollution and food shortages; 2) the representation of a dystopian society with class politics where class domination is created where the leader is constructed as a new god, a father with the only reproductive ability, a king of speed in the desert, and a symbol of fertility. Class negotiation appears from the struggle and negotiation with the domination power in the belief that there is still a utopian world that is rich and free hidden somewhere in the world. In addition, the text also emphasizes that class can change, if the leader is good, the people will live happily without war; and 3) the representation of dystopian society and gender politics, the image of sexual oppression where women are sexually objectified appears in the film, while in terms of gender negotiation, women are constructed as warriors to fight against the dictatorship. In addition, the film also criticizes humans and science, war, and the capitalist industrial system that has damaged nature and the environment, and offers a solution by creating an ecotopia society as a society that values the ecosystem that will make the barren land fertile again.
Keywords: <i>Representation; Dystopian Society; American film</i>	
Received: 25 January 2025	
Revised: 23 June 2025	
Accepted: 19 October 2025	



บทนำ

เรื่องเล่าจัดเป็นกระบวนการสื่อสารของมนุษย์ชุดหนึ่งที่มีความหมายที่หลากหลาย ทั้งยังมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทแวดล้อมทางสังคม โดยเรื่องเล่า (Narrative) ในที่นี้หมายถึง เหตุการณ์สมมุติที่ร้อยเรียงเป็นเรื่องราว ซึ่งอาจจะสื่อได้ทั้งในแง่ของตัวอักษร เสียง ภาพ ดังนั้น เรื่องเล่าจึงกินความไปถึงนิทานที่เล่าแบบมุขปาฐะ กวีนิพนธ์ บันเทิงคดี ภาพเขียน ภาพยนตร์ การ์ตูน トラาปใดที่สื่อเหล่านี้แสดงเหตุการณ์ร้อยเป็นเรื่องราว (สรณัฐ ไตลังคะ, 2560) โดยเรื่องเล่าที่ถือได้ว่าทรงพลังอำนาจในโลกสมัยใหม่ได้แก่ ภาพยนตร์ ในฐานะการเล่าเรื่องผ่านภาพในรูปแบบของวัฒนธรรมทางสายตาที่สามารถส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้รับสารได้โดยกว้างมากกว่าการเล่าเรื่องผ่านตัวหนังสือ ขณะเดียวกันเรื่องเล่ายังทำหน้าที่ประกอบสร้างภาพแทนทางสังคมในมิติที่หลากหลาย

ทั้งนี้ ภาพยนตร์ (Film) หมายถึง ภาพฉายด้วยเครื่องทำให้เห็นเป็นภาพเคลื่อนไหวได้ เรียกได้อีกอย่างว่าหนังฉาย หรือการถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ ในลักษณะที่แสดงออกมาให้เห็นเป็นภาพเคลื่อนไหว (Motion picture) ผ่านกระบวนการบันทึกภาพด้วยฟิล์ม ภาพที่ปรากฏบนแผ่นฟิล์มภาพยนตร์หลังจากผ่านกระบวนการถ่ายทำแล้ว เป็นเพียงภาพนิ่งจำนวนมากที่มีอิริยาบถ หรือแสดงอาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปทีละน้อยต่อเนื่องกันเป็นช่วงๆ และเรียงติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง ตามเรื่องราวที่ได้รับการถ่ายทอดและตัดต่อโดยใช้หลักการที่เรียกว่า การเห็นภาพติดตา (Persistence of vision) ซึ่งอาจเป็นเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง หรือเป็นการแสดงเหมือนจริง หรืออาจเป็นการแสดงและสร้างภาพจากจินตนาการของผู้สร้างก็ได้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ภาพยนตร์จึงถือเป็นการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะสาขาหนึ่งในรูปแบบของภาพเคลื่อนไหวและเป็นส่วนหนึ่งของอุตสาหกรรมบันเทิงที่มีบทบาทสำคัญในสังคมสมัยใหม่

ภาพยนตร์สามารถจัดจำแนกได้หลายประเภท อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ประเภทใดล้วนแล้วแต่มีลักษณะร่วมสำคัญคือการเน้นความบันเทิงในเชิงสุนทรียะ และแฝงเนื้อหาทางสังคมวัฒนธรรมได้อย่างน่าสนใจ ซึ่ง กำจร หลุยยะพงศ์ (2556) นักภาพยนตร์ศึกษา ได้เสนอแนวทางในการศึกษาภาพยนตร์ไว้ 3 แนวทางสำคัญ คือ 1) การศึกษาประวัติศาสตร์ภาพยนตร์และปัจจัยเศรษฐกิจ 2) การศึกษาการประกอบสร้างความหมายและอุดมการณ์ในภาพยนตร์ และ 3) การศึกษากลุ่มภาพยนตร์ การศึกษาในครั้งนี้อยู่จะได้อธิบายภาพยนตร์อเมริกันในฐานะภาพยนตร์ที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในระดับสากล โดยเป็นการมองภาพยนตร์ในฐานะสิ่งประกอบสร้างทางสังคมในลักษณะของภาพแทนทางวัฒนธรรมชุดใดชุดหนึ่ง กล่าวคือ ภาพแทนสัมพันธ์กับมิติของอำนาจในการเล่าเรื่องตามความมุ่งหมายของผู้สร้างตัวบท ซึ่งในบรรดาประเภท (Genre) ภาพยนตร์อเมริกันที่มีอยู่อย่างหลากหลายนั้น ภาพยนตร์ประเภทแอ็กชั่น (Action) ถือว่าเป็นแนวนิยมที่ตะวันตกได้ผลิตออกมาอย่างหลากหลายและสามารถทำรายได้ในระดับโลกได้อย่างน่าพิงพอใจ ผู้เขียนจึงจะได้อธิบายภาพยนตร์อเมริกันเรื่อง แมดแมกซ์: ถนนโลกันตร์ (Mad Max: Fury Road) ฉบับปี ค.ศ. 2015 เป็นตัวบทหลักในการศึกษา

โดยภาพยนตร์เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการต่อสู้ผจญภัยของตัวละครเอกในดินแดนทะเลทรายที่แห้งแล้งเพื่อช่วยเหลือผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตัวละครฝ่ายร้ายที่เป็นผู้ครอบครองน้ำ และแสวงหาหญิงสาวมาเป็นแม่พันธุ์ในการผลิตลูกเพื่อไว้ใช้งานในกองทัพ และในตอนจบของเรื่องตัวละครเอกฝ่ายหญิงสามารถจัดการกับตัวละครฝ่ายร้ายและมอบความอุดมสมบูรณ์คืนให้แก่ดินแดนทะเลทราย พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนรูปแบบการปกครองให้ทุกคนมีอิสระเสรีภาพในการใช้ชีวิต

ลักษณะอันโดดเด่นของตัวบทภาพยนตร์คือ การนำเสนอภาพของสังคมแบบดิสโทเปีย (Dystopia) โดยคำว่า “ดิสโทเปีย” มีความหมายในทางตรงข้ามกับคำว่า “ยูโทเปีย” (Utopia) ซึ่ง สรุเดช โชติอุดมพันธ์ (2558) กล่าวว่า การเกิดขึ้นมาของยูโทเปีย ก็ทำให้เกิดความหมายตรงกันข้ามหลายคำ แต่คำที่ใช้มากที่สุดคือ



ดิสโทเปีย ทำให้ยูโทเปียที่ซ่อนนัยเชิงลบของความไม่เชื่อในโลกสมบูรณ์แบบ เป็นโลกในแง่ลบที่เลวร้าย ทั้งเป็นโลกหลังการล่มสลายของมนุษยชาติ นอกจากนี้ Claey (2010) ยังได้กล่าวถึงวรรณกรรมแนวดิสโทเปียว่า วรรณกรรมแนวดิสโทเปียจะตรงกันข้ามกับวรรณกรรมแนวยูโทเปียทุกประการ เนื่องจากวรรณกรรมแนวดิสโทเปียปฏิเสธความสมบูรณ์แบบและไม่เชื่อว่ามนุษย์จะสามารถพัฒนาไปสู่ความสมบูรณ์แบบได้ ดังนั้นภาพของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมแนวดังกล่าวจะตรงข้ามกับวรรณกรรมแนวยูโทเปีย คือเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยด้านลบและไร้อนาคต กล่าวได้ว่าเป้าหมายสำคัญในวรรณกรรมแนวนี้อาจคือการทำให้ผู้อ่านตระหนักได้ว่าเมื่อตนไม่สามารถสร้างสังคมแบบยูโทเปียได้ก็ควรจะยอมรับและพยายามช่วยกันพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องเป็นไปในแบบอุดมคติ จากประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงสนใจที่จะศึกษาการนำเสนอภาวะดิสโทเปียในภาพยนตร์อเมริกันผ่านแนวคิดภาพแทน (Representation) อันเป็นมโนทัศน์สำคัญของสำนักคิดวัฒนธรรมศึกษาที่มองว่า ภาพแทนเป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาโดยใช้สัญลักษณ์เพื่ออ้างอิงถึงโลกความจริง รวมถึงสิ่งที่เป็จินตนาการ และความคิดนามธรรมต่างๆ ภาษาจึงไม่ได้ทำงานเหมือนกับกระจกเงา แต่ปฏิบัติการของภาพแทนได้ประกอบสร้างความหมายขึ้นมา หรืออีกนัยหนึ่ง การประกอบสร้างนั้นถือเป็นการใช้ภาษาพูดถึงสิ่งต่างๆ ผ่านระบบความหมาย หรือใช้ภาษาเป็นภาพแทนในการสื่อสารกับบุคคลอื่น ภาพแทนจึงเป็นการสร้างความหมายให้กับสิ่งต่างๆ ในโลก โดยการสร้างความหมายอาจอยู่ในรูปของความหมายตรงหรืออาจเป็นความหมายแฝง เป็นทั้งความหมายเชิงรูปธรรมและนามธรรม เมื่อความหมายถูกถ่ายทอดสู่คนส่วนใหญ่จะเกิดการรับรู้และตีความหมายร่วมกัน การรับรู้และตีความหมายอาจเป็นไปในทิศทางเดียวกันหรือคนละทิศทางขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมในสังคมและประสบการณ์ร่วมของแต่ละบุคคลในสังคม (Hall, 1997)

การศึกษาในครั้งนี้จึงมีมุมมองว่า ภาพยนตร์ไม่ได้เป็นสิ่งที่นำเสนอความจริงในอุดมคติเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์อีกต่อไป แต่ภาพยนตร์เป็นการนำเสนอ “ระบอบแห่งความจริง” หรือความจริงที่ผู้สร้างภาพยนตร์เชื่อเนื่องจากอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่งๆ และมักแฝงเรื่องอำนาจในการประกอบสร้างความหมายภายใต้บริบทของยุคสมัย และจะแสดงนัยทางการเมืองบางประการเสมอ โดยเฉพาะการนำเสนอภาพแทนว่าด้วยสังคมดิสโทเปียอันเป็นการต่อสู้และต่อรองกับสังคมแบบยูโทเปียในภาพยนตร์ ทั้งในส่วนของการปกครองที่ผู้ปกครองมีอำนาจสูงสุด ฉากที่ขบขันดินแดนทะเลทรายที่แห้งแล้งอันเกิดจากโลกที่ล่มสลายขณะเดียวกันเพศหญิงยังถูกกดขี่และลดทอนอำนาจให้เป็นเพียงวัตถุในการผลิตลูกเท่านั้น ทั้งยังปรากฏภาพของการแย่งชิงพลังงานและน้ำอันเป็นตัวแทนความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย

1. ภาพแทนสังคมดิสโทเปียกับปัญหาสิ่งแวดล้อม

ภาพแทนเป็นแนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องของการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาที่แฝงเร้นมิติการเมืองเรื่องอำนาจของการเล่าเรื่อง โดยในตัวบทภาพยนตร์ได้แฝงนัยการนำเสนอปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมซึ่งถือเป็นต้นเหตุสำคัญของการทำให้สังคมแบบยูโทเปียกลายเป็นสังคมแบบดิสโทเปีย ซึ่งปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากสาเหตุสำคัญคือการปฏิวัติอุตสาหกรรมผ่านระบบทุนนิยม ที่นำไปสู่การสร้างมลพิษ สังคมโลกจากเดิมที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยผืนป่าสีเขียว มีแหล่งน้ำที่ใสสะอาดคอยหล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิต กลายเป็นดินแดนแห่งทะเลทรายอันแห้งแล้ง ตอนกลางวันอากาศร้อน ตอนกลางคืนอากาศหนาวเนื่องจากไม่มีต้นไม้คอยปรับสมดุลของอุณหภูมิ ขณะที่ในที่ราบขนาดใหญ่มักเกิดพายุทะเลทรายทำให้ผู้คนที่ย้ายไปมาและอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณแห่งนั้นได้รับความเดือดร้อน ทรัพย์สินเสียหาย ดังนี้



1.1 ทะเลทรายในฐานะภาพแทนสังคมดิสโทเปีย

เนื่องด้วยสังคมดิสโทเปียในเรื่องเล่ามักถูกนำเสนออย่างเด่นชัดผ่านฉากหรือพื้นที่ที่ทุรกันดาร ขาดความอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่แบบทะเลทรายที่ไม่มีต้นไม้ให้ร่มเงา ทำให้ไม่มีสิ่งมีชีวิตที่สามารถอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนั้นได้

ทั้งนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556) ได้นิยามความหมายของทะเลทรายไว้ว่า อาณาบริเวณที่กว้างใหญ่เต็มไปด้วยทราย มีอากาศหนาวจัดในเวลากลางคืนและร้อนจัดในเวลากลางวัน ยากแก่การดำรงชีวิต มีพืชขึ้นอยู่น้อยมาก โดยในทวีปทภาพยนตร์ได้นำเสนอให้เห็นภาพของพื้นที่ดินที่ในอดีตเต็มไปด้วยต้นไม้และแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ พื้นดินสามารถเพาะปลูกพืชได้ทุกชนิด แต่เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ได้นำมาสู่สงครามนิวเคลียร์ ทำให้พื้นดินกลายเป็นแหล่งสะสมของสารพิษและแปรสภาพกลายเป็นทะเลทรายในที่สุด ซึ่ง วนิพพน มหาอาษา (2560) ได้กล่าวถึงลักษณะของการแปรสภาพเป็นทะเลทรายว่า เป็นการเสื่อมโทรมของพื้นดินอันเป็นผลจากปัจจัยหลายอย่าง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและกิจกรรมของมนุษย์ เป็นการลดลงหรือการสูญเสียผลิตภาพทางชีวภาพ ทางเศรษฐกิจ ความซับซ้อนของพื้นที่ที่พืชอาศัยน้ำฝน ผลกระทบของการแปรสภาพเป็นทะเลทรายจึงนับว่าเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมระดับโลกที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากเมื่อดินเกิดความเสื่อมโทรมย่อมทำให้ความหลากหลายทางชีวภาพลดลงด้วย

การนำเสนอภาพของทะเลทรายในทวีปทภาพยนตร์เรื่องที่โดดเด่นคือ การเป็นพื้นที่ที่ขาดความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งปรากฏเพียงสิ่งมีชีวิตประเภทสัตว์เลื้อยคลานและต้นไม้ที่ยืนต้นตายแล้วเท่านั้น เพื่อเป็นการเน้นย้ำความโหดร้ายของดินแดนแบบดิสโทเปียในฐานะพื้นที่แห่งความอดอยากและสิ้นหวัง มนุษย์ต้องใช้ชีวิตในแต่ละวันเพียงเพื่อรอวันตายเท่านั้น

ภาพความโหดร้ายของทะเลทรายนอกจากจะถูกนำเสนอผ่านความแห้งแล้งและขาดความอุดมสมบูรณ์แล้ว ยังปรากฏการนำเสนอภาพของพายุทะเลทรายที่สร้างความเสียหายให้กับสิ่งปลูกสร้างและชีวิตของมนุษย์ด้วย ทั้งนี้ในพื้นที่ใดก็ตามที่มักเกิดปรากฏการณ์พายุทะเลทราย พื้นที่นั้นมักกลายเป็นพื้นที่รกร้างและอันตราย ไม่มีมนุษย์กลุ่มใดอยู่อาศัยหรือเดินทางผ่านพื้นที่นั้น ทะเลทรายในฐานะภาพแทนสังคมดิสโทเปียจึงไม่ได้มองว่าทะเลทรายเป็นเพียงฉาก (setting) ในงานวรรณกรรมเท่านั้น หากแต่มองว่าทะเลทรายเป็นพื้นที่พิเศษ (extra space) คือ พื้นที่ที่บรรจุความหมายทางวัฒนธรรมเพื่อฉายภาพให้เห็นสังคมมนุษย์ที่ล่มสลายทางอารยธรรม ดังปรากฏภาพของตัวละครที่ใช้ชีวิตอยู่ในพื้นที่ทะเลทรายและต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อแสวงหาแหล่งน้ำในการดำรงชีวิต ผู้ที่อ่อนแอและด้อยอำนาจจึงไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรแหล่งน้ำได้และต้องเสียชีวิตในที่สุด ขณะเดียวกันวิธีการเข้าถึงแหล่งน้ำกลุ่มคนเหล่านั้นจะต้องยอมเป็นทาสรับใช้เพื่อเข้าไปอาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งความอุดมสมบูรณ์

1.2 ภาพการขาดแคลนอาหารในฐานะภาพแทนสังคมดิสโทเปีย

อาหารถือเป็นปัจจัยสำคัญของมนุษย์ที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต โดย ยศ สันตสมบัติ (2559) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมทางอาหารของมนุษย์ว่า การเก็บหาอาหาร (gathering) ถือเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรกสำหรับความอยู่รอดของมนุษย์ ระบบการผลิตอาหารหรือวิธีการที่สังคมแห่งหนึ่งใช้ในการเก็บหาและผลิตอาหารเพื่อการบริโภคจึงมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อพัฒนาการทางวัฒนธรรม อาหารยังเป็นเครื่องมือที่สื่อถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่ง นพพร ประชากุล (2552) ได้กล่าวถึงอาหารในงานวรรณกรรมว่า อาหารการกินในวรรณกรรมนั้นมีใช้อาหารการกินจริงๆ หากแต่เป็นภาพจำลองเชิงสมมุติ (fictional representation) นักประพันธ์จึงมีอิสระที่จะเลือกเสนอหรือเน้นด้านใดด้านหนึ่งของมัน ขณะที่ในทวีปทภาพยนตร์ได้นำเสนอภาพการขาดแคลนอาหารที่นำไปสู่การสร้างภาพแทนสังคมดิสโทเปียได้อย่างน่าสนใจ



ทั้งนี้ ในบรรดาอาหารที่มนุษย์ใช้เพื่อการดำรงชีวิตนั้น น้ำถือเป็นสิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ ตัวบทภาพยนตร์ได้นำเสนอให้เห็นว่ากลุ่มใดก็ตามที่ได้ครอบครองทรัพยากรน้ำ กลุ่มนั้นย่อมมีอำนาจในการต่อรองและจะกลายเป็นกลุ่มชนชั้นนำในที่สุด โลกดิสโทเปียในภาพยนตร์นั้นเป็นโลกที่ได้รับผลกระทบจากภัยสงครามนิวเคลียร์ทำให้ผืนดินเต็มไปด้วยมลพิษและแปรสภาพเป็นทะเลทราย ขณะที่แหล่งน้ำขนาดใหญ่และใสสะอาดปราศจากมลพิษมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือ ดินแดนที่เรียกตนเองว่า “Citadel” ที่ถูกปกครองโดย อิมมอร์แทนโจ เป็นชายที่มีรูปร่างคล้ายปีศาจ มีผลเต็มตัวที่ร่างกาย ต้องใช้ชุดเกราะและใช้เครื่องช่วยหายใจตลอดเวลา เขาเป็นผู้นำแบบเผด็จการ โดยพยายามจะสร้าง Citadel ให้กลายเป็นศูนย์กลางทางอำนาจ ขณะเดียวกันก็พยายามแสวงหาน้ำมันและขยายอาณาเขตดินแดนโดยการทำลายอาณาเขตการปกครองของกลุ่มอื่น โจได้ครอบครองทรัพยากรทางอาหารที่มีค่าได้แก่น้ำ โดยเป็นน้ำที่มีแหล่งกำเนิดมาจากใต้ดินและใช้เทคโนโลยีสูบน้ำขึ้นไปยังภูเขาสูง และจะมีการปล่อยน้ำลงมาให้ประชาชนได้ดื่มกินเพียงไม่กี่วินาทีผ่านช่องเขาที่เป็นรูปหัวกะโหลกอันเป็นสัญลักษณ์แทนตัวผู้นำ และใช้สื่อถึงอำนาจ ความโหดร้ายและความรุนแรงภายใต้สังคมแบบดิสโทเปียที่สัมพันธ์กับภาวะการขาดแคลนอาหารและทรัพยากรที่สำคัญเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต

ตัวบทภาพยนตร์ได้นำเสนอให้เห็นภาพของผู้คนที่มารอรับน้ำผ่านลักษณะทางกายภาพที่อ่อนแอ ขราภาพ สกปรก พิการ ผอมแห้งเนื่องจากขาดแคลนอาหารและน้ำดื่ม ดังในตอนที่ตัวละครฝ่ายร้ายได้ปล่อยน้ำสะอาดลงมายังพื้นดิน ผู้คนที่อ่อนแอต่างก็พยายามหาภาชนะเท่าที่จะหามาได้เพื่อรองน้ำไว้สำหรับดื่มกินน้ำจึงกลายเป็นเครื่องมือในการควบคุมประชากรให้อยู่ภายใต้อำนาจของกลุ่มผู้นำแบบเบ็ดเสร็จ

นอกจากประเด็นเรื่องการขาดแคลนแหล่งน้ำแล้ว ในตัวบทภาพยนตร์ยังได้นำเสนอความพยายามในการแสวงหาดินแดนอันอุดมสมบูรณ์ท่ามกลางพื้นดินที่เป็นทะเลทราย โดยเชื่อว่าเป็นแหล่งที่มีต้นไม้ พืชกินได้ อันเป็นแหล่งอาหารภายใต้พื้นที่สีเขียว หรือ “โอเอซิส” ซึ่งในทางภูมิศาสตร์หมายถึงอาณาบริเวณส่วนใดของทะเลทรายที่มีพืชขึ้นอยู่ในลักษณะที่ไม่ใช่สังคมพืชทะเลทราย ซึ่งโดยปกติจะปรากฏรอบๆ ตา้ำน้ำ หรือแหล่งน้ำประเภทอื่นๆ โอเอซิสจึงมักเป็นแหล่งพักพิงของสัตว์ต่างๆ และอาจรวมถึงมนุษย์ด้วย หากโอเอซิสนั้นมีพื้นที่มากพอตำแหน่งที่ตั้งของโอเอซิสนั้นก็จะมีคามสำคัญอย่างยิ่งยวดในการค้า หรือการขนส่งผ่านทะเลทราย กองคาราวานจำเป็นที่จะต้องแวะพักยังโอเอซิสต่างๆ เพื่อสะสมน้ำและอาหารในการเดินทางต่อไป

ตัวบทภาพยนตร์ได้นำเสนอภาพของความหวังของตัวละครในการแสวงหาดินแดนโอเอซิสในพื้นที่บ้านเกิดของตัวละครเอกหญิงที่ชื่อ พูริโอชา ทหารหญิงแห่ง Citadel เธอได้ช่วยเหลือ The Wives ที่เป็นแม่พันธุ์ของโจออกไปจาก Citadel และระหว่างทางได้ร่วมเดินทางไปกับแมกซ์ไปยังดินแดนบ้านเกิดที่เธอยังเชื่อว่ายังคงเป็นพื้นที่แห่งเดียวที่ยังคงมีต้นพืชสีเขียวหลงเหลืออยู่ พูริโอชาเป็นลูกของจาปาซา ผู้นำของดินแดนที่ชื่อว่า “The green place” แต่เมื่อเดินทางมาถึงดินแดนดังกล่าวกลับยังคงเป็นพื้นที่ทะเลทรายเช่นเดิมเนื่องจากดินแดนแห่งนี้ก็ได้รับผลกระทบจากสงครามนิวเคลียร์เช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ตัวแม่เผ่าเองก็ได้เก็บเมล็ดพันธุ์แห่งความหวังเอาไว้ โดยเฉพาะไว้ในหัวกะโหลกของสัตว์ขนาดเล็ก โดยเชื่อว่าในวันหนึ่งเธอจะได้ปลูกเมล็ดพันธุ์เหล่านั้นลงยังพื้นที่อุดมสมบูรณ์และปราศจากสารพิษจากกากนิวเคลียร์ ในท้ายที่สุด เมื่อ The Green place ที่เคยถูกนิยามว่าเป็นโอเอซิส เป็นบ้านเกิดทั้งยังเป็นดินแดนแบบยูโทเปียได้ล่มสลายลงจากปัญหาสิ่งที่มีสาเหตุมาจากมนุษย์ทำให้ดินเปลี่ยนสภาพเป็นทะเลทราย ตัวละครเหล่านี้จึงได้ตัดสินใจเดินทางกลับไปยัง Citadel เพื่อนำเมล็ดพันธุ์กลับไปปลูกยังที่แห่งนั้น

โดยสรุป ในสภาวะการณ์ของสังคมแบบดิสโทเปีย ได้นำมาซึ่งการแย่งแย่งอาหารเพื่อใช้ในการดำรงชีวิต ซึ่งสังคมดังกล่าวมีปัจจัยสำคัญมาจากฝีมือของมนุษย์จากการพัฒนาของระบบเทคโนโลยี การสงคราม รวมไปถึง



ถึงระบบอุตสาหกรรมทุนนิยม นำมาสู่ภาวะความเสื่อมโทรมของผืนดินอันเป็นแหล่งเพาะปลูกของพืช
ดิสโทเปียจึงกลายเป็นดินแดนแห่งความสิ้นหวัง หดหู่ ผสมผสานกับความมืดมิดและน่ากลัว

2. ภาพแทนสังคมดิสโทเปียกับการเมืองเรื่องชนชั้น

ในสังคมทุกสังคม มักจะมีความเหลื่อมล้ำของสมาชิกสังคมนั้นๆ เสมอ เนื่องจากตำแหน่งของสมาชิก
ภายในโครงสร้างของสังคมมีความแตกต่างกัน ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องอำนาจ เอกสิทธิ์ และ
เกียรติภูมิ จึงมีการแบ่งระดับของคนในสังคมออกเป็นกลุ่ม ที่มีความแตกต่างกันในแง่ของลำดับชั้นสูงต่ำ คือ
บางกลุ่มอยู่ในระดับต่ำ บางกลุ่มอยู่ในระดับสูง เรียกว่า “ช่วงชั้นทางสังคม” (social class)
ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ได้นิยามความหมายของชนชั้นไว้ว่า หมายถึง “ระดับของกลุ่ม
ชนซึ่งมีรายได้ อาชีพ การศึกษา ตระกูล อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่างเหมือนกัน” ซึ่งนำไปสู่กระบวนการ
แบ่งชนชั้น (social stratification) เป็นแนวคิดทางสังคมวิทยาซึ่งให้คำอธิบายลักษณะทางสังคมมนุษย์ว่าเป็น
สังคมที่มีความไม่เสมอภาคในลักษณะต่างๆ กัน (social inequality) หรืออีกนัยหนึ่งการแบ่งชนชั้นทางสังคม
เป็นเรื่องทางสังคมโดยเฉพาะ เป็นเรื่องของมนุษย์ในสังคมนั้นกำหนดกฎเกณฑ์และประเมินค่าวัตรระเบียบการ
แบ่งชนชั้นทางสังคมขึ้น นำไปสู่การเหลื่อมล้ำสูงต่ำในทางสังคมของคนกลุ่มต่างๆ จนเกิดเป็นชนชั้นทางสังคม
ในที่สุด

นักคิดคนสำคัญที่ได้อธิบายเรื่องชนชั้นได้แก่ Karl Marx เสนอว่า คนในสังคมจะถูกแบ่งตามสภาพ
เศรษฐกิจซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยการแบ่งงานกันตามวิธีการผลิต ส่งผลให้คนต้องแบ่งแยกหน้าที่ต่างกัน โดยเขาได้
แบ่งแยกโครงสร้างสังคมออกเป็น 2 ส่วนคือ 1) โครงสร้างส่วนล่างหรือระบบเศรษฐกิจ อันประกอบไปด้วย
วิธีการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิต และ 2) โครงสร้างส่วนบน อันประกอบด้วยการเมืองการปกครอง
ระบบความคิด ความเชื่อ และค่านิยมทางสังคมต่างๆ มาร์กซ์เชื่อว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ซึ่งถูกกำหนดโดย
วิธีการผลิต (mode of production) นั้น จะเป็นตัวกำหนดโครงสร้างของรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม
(structure of social relation) อันก่อให้เกิดการแบ่งแยกทางชนชั้นขึ้นมา ในทุกสังคมจะมีชนชั้นสองชนชั้น
ชนชั้นแรก คือชนชั้นปกครองผูกขาดเป็นเจ้าของเครื่องมือการผลิตทั้งหมด เอารัดเอาเปรียบและกดขี่ข่มเหง
อีกชนชั้นหนึ่ง คือชนชั้นผู้ใช้แรงงาน ชนชั้นปกครองจะพยายามพัฒนาเทคนิคทางการผลิตให้สูงขึ้นเรื่อยๆ
และการกดขี่ข่มเหงก็จะเพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันชนชั้นผู้ใช้แรงงานก็จะเกิดความรู้สึกแปลกแยก
(alienation) เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ความรู้สึกแปลกแยกนี้เองทำให้เกิดความสำนึกทางชนชั้น (ยศ สันตสมบัติ,
2543) ลักษณะดังกล่าวจึงถือเป็นพื้นฐานสำหรับการเกิดชนชั้นในสังคม และเมื่อคนเข้าร่วมกระบวนการผลิต
ทำให้เขามีประสบการณ์ในชีวิตอย่างหนึ่งอันส่งผลต่อการมีความเชื่ออย่างหนึ่ง นำไปสู่พฤติกรรมของบุคคลใน
ลักษณะหนึ่ง ดังนั้นคนที่ทำหน้าที่การงานอย่างเดียวกัน จะมีประสบการณ์ ทัศนคติ และความเชื่อคล้ายกัน
เมื่อบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสติดต่อสัมพันธ์กัน พวกเขาจะเริ่มตระหนักถึงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันของ
พวกเขา รวมทั้งความขัดแย้งกับกลุ่มคนในชนชั้นอื่น มาร์กซ์เชื่อว่ากลุ่มคนที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจะรวมตัวกัน
เป็นชนชั้นเพื่อการต่อสู้กับกลุ่มคนหรือชนชั้นที่เอารัดเอาเปรียบ การต่อสู้ของทั้งสองชนชั้นจะดำเนินไป
จนกระทั่งชนชั้นที่ถูกเอารัดเอาเปรียบได้รับชัยชนะ

จากการศึกษาตัวบทภาพยนตร์อเมริกัน ปรากฏการนำเสนอภาพของชนชั้นที่สัมพันธ์กับการประกอบ
สร้างภาพแทนสังคมแบบดิสโทเปีย 2 มิติ ดังนี้



2.1 สังคมดิสโทเปียกับการครอบงำทางชนชั้น

การครอบงำทางชนชั้น คือกระบวนการที่ผู้มีอำนาจกดขี่กลุ่มผู้ด้อยอำนาจกว่าด้วยวิธีการต่างๆ โดยเป็นทั้งการกดขี่ทางกายภาพและการครอบงำอุดมการณ์ด้านต่างๆ โดย อัลธุสแซร์ (Althusser, 1967) ได้กล่าวถึงการครอบงำทางอุดมการณ์ว่า เป็นรูปแบบหนึ่งที่ส่งผ่านกลไกอุดมการณ์ของรัฐ และให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์โครงสร้างส่วนบนอย่างอุดมการณ์ การเมือง กฎหมาย ที่เป็นเครื่องมือในการผลิตซ้ำทางสังคมผ่านกลไกของรัฐ โดยมี 2 ลักษณะ คือ กลไกทางด้านการกดขี่ปราบปราม (repressive state apparatus) เช่น ตำรวจ ทหาร และกลไกด้านอุดมการณ์ของรัฐ เช่น การศึกษา ครอบครัว การสื่อสาร วัฒนธรรม เป็นต้น กลไกเหล่านี้จะทำให้เกิดการผลิตซ้ำความสัมพันธ์การผลิตซึ่งคือ ความสัมพันธ์ของการเอารัดเอาเปรียบ กดขี่ ในระบบทุนนิยม ซึ่งไม่มีชนชั้นใดที่สามารถยึดกุมอำนาจของรัฐเป็นเวลานานได้โดยปราศจากการบริหารอำนาจของตนเองเหนือและในกลไกอุดมการณ์ของรัฐ

การครอบงำทางชนชั้นประการสำคัญที่ปรากฏในตัวบทภาพยนตร์คือ การประกอบสร้างความหมายให้ผู้นำเป็นพระเจ้าองค์ใหม่ภายใต้สังคมแบบดิสโทเปีย ภาพของโจจึงมีใช้ภาพของพระเจ้าในสังคมอุดมคติหรือสังคมยูโทเปียที่พระเจ้ามี่รูปร่างสง่างามและแผ่ไปด้วยความเมตตา เสียสละ อุทิศตนเพื่อมนุษย์ แต่โจเป็นพระเจ้าในรูปแบบคู่ตรงข้ามที่สื่อนัยถึงตัวละครฝ่ายร้าย ทั้งรูปร่างหน้าตาที่อัปลักษณ์น่ากลัว ร่างกายที่เน่าเปื่อย ต้องสวมชุดเกราะปกปิดเอาไว้ ทั้งยังต้องใส่เครื่องช่วยหายใจอยู่ตลอดเวลา โจมีความคิดในการปกครองประชาชนโดยใช้อำนาจและความหวาดกลัวเป็นเครื่องมือโดยมีเหล่ากองกำลังทางการทหารที่แข็งแกร่งและเหล่าออร์บอยเป็นผู้ช่วยในการทำภารกิจต่างๆ ให้สำเร็จ ดังคำปราศรัยของโจทุกครั้งเมื่อมีการปล่อยน้ำให้ประชาชนได้ดื่มกิน

นอกจากการประกาศตนเป็นพระเจ้าผู้นำทางภายใต้สังคมอันล่มสลายแล้ว ยังมีการประกอบสร้างความหมายให้อิมเมอร์ตัน โจ คือ “พ่อ” ของเหล่าออร์บอย เป็นชายเพียงผู้เดียวที่สืบทอดในการสืบพันธุ์และขยายเผ่าพันธุ์ของตน โดยการคัดเลือกสาวงามที่มีคุณสมบัติและมีเรือนร่างที่ครบถ้วนสมบูรณ์มาเป็นแม่พันธุ์ อย่างไรก็ตามลูกของโจที่ออกมากลับมีรูปร่างหน้าตาที่น่าเกลียด ทั้งยังพิการเพื่อบั่นทอนร่างกายของสังคมแบบดิสโทเปียที่มนุษย์ได้รับผลกระทบของกากพิษของระเบิดนิวเคลียร์ด้วย

ประการต่อมาคือ การครอบงำทางชนชั้นโดยการประกอบสร้างภาพผู้นำมีความเป็นอมตะ กล่าวคือทุกคนในซีเทเดลต่างก็เชื่อว่าโจเป็นผู้นำและเป็นนักรบอมตะ ไม่มีวันตาย และด้วยความเชื่อดังกล่าวได้กลายเป็นวาทกรรม (discourse) ชุดสำคัญที่ทำให้กลุ่มประชาชนแห่งซีเทเดลไม่กล้าต่อต้านอำนาจของโจ ความเป็นอมตะยังถูกผนวกเข้ากับการเป็นจ้าวแห่งความเร็วบนท้องถนนที่เต็มไปด้วยทะเลทรายด้วย การครอบครองรถที่มีลักษณะพิเศษคือ มีทั้งความแข็งแกร่งและเป็นอาวุธร้ายแรงก็กลายเป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการเพิ่มอำนาจการครอบงำให้กับผู้นำ รถยังกลายเป็นสัญลักษณ์เชิงอำนาจดังเห็นได้จากการใช้รถที่ดัดแปลงพิเศษและมีนักดนตรีเล่นกีตาร์ที่สามารถพ่นไฟได้บนตัวรถทุกครั้งที่โจออกล่าข้าพาส

การสร้างภาพผู้นำให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคม นอกจากการมีอำนาจและความเป็นอมตะแล้วยังปรากฏภาพของผู้นำกับการเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ เนื่องด้วยลักษณะประการสำคัญของสังคมแบบดิสโทเปียคือสังคมที่ขาดแคลนอาหารและทรัพยากรสำคัญในการดำรงชีพ ฉะนั้นผู้ที่ครอบครองอาหารแหล่งน้ำย่อมกลายเป็นผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดวิถีชีวิตของบุคคลอื่น ดังในตัวบทภาพยนตร์ที่โจนอกจากจะเป็นผู้ครอบครองกองกำลังทางการทหารที่แข็งแกร่งแล้ว โจยังครอบครองแหล่งน้ำแห่งเดียวในซีเทเดลโดยการใช้เครื่องจักรขนาดใหญ่สูบน้ำขึ้นมาจากพื้นดิน ซึ่งเป็นเพียงพื้นที่เดียวที่ไม่ได้รับผลกระทบจากกากพิษของนิวเคลียร์



ตัวบทภาพยนตร์ได้นำเสนอให้เห็นถึงกลุ่มผู้นำที่ได้ปรับใช้เทคโนโลยีเครื่องจักรเพื่อนำมาสร้างความอุดมสมบูรณ์และสร้างชีทาเดลให้กลายเป็นพื้นที่สีเขียว เป็นแหล่งอาหารที่ประชากรกลุ่มอื่นต้องหันมาพึ่งพิงทำให้เกิดอำนาจเบ็ดเสร็จในการครอบงำและควบคุมประชากรที่กำลังจะอดตาย นอกจากนี้ยังปรากฏภาพการขยายดินแดนโดยการล่ากลุ่มอื่นมาเป็นทาส ทั้งยังมีการยึดครองน้ำมันอันเป็นทรัพยากรสำคัญในการขับเคลื่อนยานพาหนะและกระสุนเพื่อใช้ในการทำสงครามโดยใช้รถที่มีการดัดแปลงเฉพาะให้แข็งแกร่ง กันกระสุนได้ ทั้งยังเสริมอาวุธพิเศษรอบคันรถ การแสดงแสนยานุภาพของขบวนรถจึงกลายเป็นอีกรูปแบบหนึ่งในการสร้างความยำเกรงให้กับฝ่ายตรงข้าม ดังเห็นได้จากตอนที่ตัวละครเอกของเรื่องพยายามหลบหนีการตามล่าของตัวละครฝ่ายร้ายโดยเน้นความรุนแรงและฉากที่เป็นท้องทะเลทรายเพื่อสื่อถึงความโหดร้ายของโลกดิสโทเปีย

การครอบงำทางชนชั้นจึงถือเป็นปฏิบัติการทางสังคมชุดหนึ่งที่กลุ่มผู้นำได้ใช้วิธีการต่างๆ เพื่อกดขี่ให้กลุ่มอื่นอยู่ภายใต้อำนาจแบบเบ็ดเสร็จ ทั้งโดยการใช้กำลังและประกอบสร้างความหมายให้ผู้นำกลายเป็นเทพเจ้า เป็นอมตะ เป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ การครอบงำทางชนชั้นจึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของสังคมดิสโทเปียที่ว่าด้วยโลกที่ล่มสลายและอารยธรรมอันเจริญของมนุษย์ได้ถูกทำลายไปจนหมดสิ้น

2.2 สังคมดิสโทเปียกับการต่อรองทางชนชั้น

แม้ว่าสังคมแบบดิสโทเปียคือสังคมที่ให้อำนาจกับผู้ครอบครองทรัพยากรสำคัญ อาทิ น้ำดื่ม อาหาร น้ำมัน กระสุน แต่ก็ยังมีคนบางกลุ่มที่พยายามต่อสู้และต่อรองกับอำนาจการครอบงำเหล่านั้น โดยเชื่อว่ายังมีโลกแบบยูโทเปียคือโลกอันอุดมสมบูรณ์และเป็นอิสระซ่อนอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งบนโลกใบนี้ และกลุ่มคนเหล่านั้นก็ได้พยายามหลบหนีออกจากสังคมดิสโทเปียเพื่อตามหาสังคมแบบยูโทเปีย

การตามหาสังคมยูโทเปียได้ปรากฏอย่างเด่นชัดเมื่อฟิรริโอซ่าที่บ้านเกิดของเธออยู่ที่กรีนเพลส อันเป็นพื้นที่สีเขียว มีผืนดินและแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ได้ถูกจับตัวมายังชีทาเดล ถูกฝึกให้เป็นแม่ทัพหญิง เธอได้พยายามหลบหนีจากชีทาเดลโดยพาตัวแม่พันธุ์ของโจไปด้วย โดยใช้รถที่ถูกดัดแปลงให้เป็นอาวุธในการทำสงครามและมีถังน้ำมันขนาดใหญ่ติดตั้งอยู่ เธอได้ร่วมมือกับแมกซ์พระเอกของเรื่องเพื่อเดินทางไปยังกรีนเพลส แต่สถานที่นั้นก็ได้ถูกทำลายความอุดมสมบูรณ์ลงด้วยกากนิวเคลียร์ กลายเป็นเพียงพื้นที่รกร้าง มีเพียงฝูงนกที่คอยกินซากศพมนุษย์ที่เสียชีวิตในพื้นที่ทะเลทราย เมื่อความหวังที่ได้พบสังคมยูโทเปียถูกทำลายลง พวกเขาจึงตัดสินใจกลับไปยังชีทาเดลเพื่อนำแม่พันธุ์ไปปลูกและยึดครองชีทาเดลโดยการสังหารโจ และเปลี่ยนแปลงสังคมการปกครองให้ผู้คนไม่อดอยากและกลายเป็นอิสระจากการปกครองแบบเผด็จการทหาร

ทั้งนี้ เมื่อฟิรริโอซ่าซึ่งเมื่อครั้งเป็นเด็กได้ถูกคุมขังตัวไว้ที่ชีทาเดลสามารถสังหารโจลงได้ระหว่างการต่อสู้ที่ทะเลทราย เธอกับแมกซ์ได้นำเอาศพของโจกลับมายังชีทาเดล และโยนศพของโจลงยังพื้น ผู้คนที่อดอยากหิวโหยได้ตรงมายังศพและฉีกร่างของโจไปเป็นอาหาร รวมทั้งยังชิงเกราะของโจด้วย เมื่อผู้นำเสียชีวิต ทำให้เหล่าทหารและวอร์บอยยอมรับฟิรริโอซ่าเป็นผู้นำของชีทาเดลคนต่อไป เธอได้ปฏิวัติการปกครองใหม่ โดยสิ่งแรกคือการสร้างความอุดมสมบูรณ์ไม่ให้ประชาชนต้องอดอยากจากการขาดแคลนอาหารและน้ำอีกต่อไป รวมทั้งยุติการล่ามนุษย์มาเป็นทาส

โดยสรุป ภาพของชนชั้นในสังคมแบบดิสโทเปียจึงเน้นย้ำให้เห็นว่าชนชั้นสามารถปรับเปลี่ยนได้ ถ้าผู้นำเป็นคนดี ประชาชนย่อมอยู่อย่างมีความสุข ปราศจากสงคราม แต่หากผู้นำเป็นคนชั่ว สังคมแบบดิสโทเปียย่อมขยายตัวไปในวงกว้าง และมนุษย์จะกลายเป็นทาส เป็นวัตถุเพื่อรองรับความปรารถนาทางเพศของกลุ่มผู้นำในที่สุด ดังที่ Booker (1995) ที่ได้กล่าวถึงวรรณกรรมดิสโทเปียว่า วรรณกรรมดิสโทเปียจะเล่าถึงสถานที่อันเลวร้าย เป็นด้านตรงข้ามของยูโทเปีย โดยอธิบายให้เห็นภาพของสังคมในจินตนาการที่เหมือนเป็นฝันร้ายไม่น่าพึงใจ เช่น สังคมเผด็จการหรือสังคมที่สภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม เป้าหมายของนักเขียนจึงเป็นการเตือน



ให้อ่านเห็นหลุมพรางหรืออันตรายที่อาจเกิดขึ้นหากสังคมเดินหน้าต่อไปในรูปแบบปัจจุบัน รวมไปถึงแสดงความ
ต้องการสังคมอุดมคติและวิพากษ์ลักษณะอุดมคติที่สังคมนั้นจินตนาการขึ้น

3. ภาพแทนสังคมดิสโทเปียกับการเมืองเรื่องเพศ

ประเด็นเรื่องเพศ ถือเป็นอีกชุดความคิดหนึ่งที่มีถูกนำเสนอผ่านเรื่องเล่าที่เป็นสื่อสมัยใหม่ โดยเพศ
สามารถจัดแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ เพศสรีระ (sex) หรือมักใช้คำว่าเพศโดยกำเนิด หมายถึง อวัยวะเพศ
ลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นจากภายนอก และเพศที่ถูกระบุทางพันธุกรรมหรือโครโมโซม และเพศภาวะ
หรือเพศสภาพ (gender) หมายถึง บทบาทความเป็นเพศที่ถูกกำหนดและประกอบสร้างขึ้นจาก
ขนบธรรมเนียม ประเพณี โครงสร้างอำนาจ และกลไกต่างๆ ทางสังคม ซึ่งส่งผลต่อการนิยามตนเองหรือ
อัตลักษณ์ทางเพศ (gender identity) และการแสดงบทบาททางเพศ ขณะที่ สุชาดา ทวีสิทธิ์ (2550)
ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องเพศในทางมานุษยวิทยาว่า เน้นการพิจารณาเพศในแง่มุมมองทางวัฒนธรรมมากกว่าแง่มุม
ทางชีววิทยา เพศมีความหลากหลายและลื่นไหล เพราะเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และ
การเมือง เพศในทางมานุษยวิทยาจึงหมายรวมถึงพฤติกรรมทางเพศ แรงขับทางเพศ ความปรารถนา ความพึง
พอใจ และรสนิยมทางเพศ ในขณะเดียวกันยังหมายรวมถึงบรรทัดฐานทางเพศ การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์
ทางสังคม ความหลากหลายทางเพศ ความสัมพันธ์หญิงชาย และแบบแผนเพศสัมพันธ์ที่หลากหลาย

จากการศึกษาตัวบทภาพยนตร์ ปรากฏการนำเสนอการเมืองเรื่องเพศในรูปแบบของความสัมพันธ์
เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในทางเพศภาวะ 2 มิติ ดังนี้

3.1 สังคมดิสโทเปียกับการกดขี่ทางเพศ

การกดขี่ทางเพศ หมายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันในมิติเรื่องเพศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ภายใต้สังคมแบบปิตาธิปไตย (patriarchy) ที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือกว่าผู้หญิง มีบทบาทในการควบคุม
และครอบงำทางสังคมวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ดังนี้

ประการแรก เพศหญิงถูกทำให้เป็นวัตถุทางเพศ กล่าวคือ การถูกประกอบสร้างความหมายให้เป็นเมีย
และเป็นแม่พันธุ์ในการผลิตทารกที่นำไปสู่การสร้างกองทัพอำนาจของอิมเมอร์ตัน โจ ที่ถูกเรียกรวมๆ
ว่า “The Wives” แม่พันธุ์เหล่านี้มีเรือนร่างที่สวยงาม ผิวเรียบเนียน และกำลังตั้งท้อง เธอเหล่านี้ถูกมองว่า
เป็นเพียงเครื่องจักรในการผลิตมนุษย์

ทั้งนี้ ในบรรดาแม่พันธุ์ทั้ง 5 คนนั้น อิมเมอร์ตัน โจ ให้ความสำคัญกับหญิงสาวผู้สง่างามที่ถูกเรียกว่า
“The splendid angharad” มากที่สุด เธอถูกคาดหวังว่าจะต้องเป็นแม่พันธุ์ชั้นดีและให้กำเนิดลูกชายที่จะมา
สืบทอดอำนาจผู้นำแห่งซีเทเดลต่อเขา แต่ในตอนท้ายเรื่องแม่พันธุ์คนนี้ต้องตายเพราะอุบัติเหตุในการหลบหนี
ออกจากซีเทเดลโดยรถที่ถูกดัดแปลงเป็นอาวุธสงคราม ความตายของ “The splendid angharad” จึงเป็น
การตอกย้ำภาพของระบอบปิตาธิปไตยภายใต้สังคมแบบดิสโทเปียที่เพศหญิงถูกทำให้เป็นวัตถุแห่งความ
ปรารถนาทางเพศด้วย ลักษณะดังกล่าวยังแสดงนัยของการวิพากษ์เทคโนโลยีการสืบพันธุ์ภายใต้เทคโนโลยี
การแพทย์สมัยใหม่ที่ทำให้ความเป็นมนุษย์ถูกตีกรอบด้วยระบบทุนนิยมและวิทยาศาสตร์ โดยการพยายาม
สร้างทารกที่มีความสมบูรณ์พร้อม ดังที่ ภัทรกร รักเรียน (2559) ได้กล่าวถึงเพศภาวะกับสังคมแบบดิสโทเปีย
ในงานวรรณกรรมว่า หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การเกษตรและการปศุสัตว์มีความก้าวหน้า เทคโนโลยีถูก
นำมาใช้เพื่อให้ได้ผลผลิตตามต้องการ ผนวกกับเทคโนโลยีทางการแพทย์ที่พัฒนาขึ้นมากทำให้เทคโนโลยีการ
เพราะพันธุ์สัตว์และพืชถูกนำมาใช้กับร่างกายมนุษย์ด้วยเทคโนโลยีช่วยการเจริญพันธุ์ (assisted reproductive
technology) จึงเป็นทางเลือกในการให้กำเนิดโดยผ่านการคัดสรรด้วยน้ำมือมนุษย์ ขณะที่ในช่วงทศวรรษ



1920-1930 สังคมยุโรปกำลังถกเถียงเรื่องการคุมกำเนิดและการปรับปรุงพันธุกรรมเพื่อให้ได้เผ่าพันธุ์มนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งมีการอธิบายกระบวนการของเทคโนโลยีการสืบพันธุ์ภายนอกร่างกายผู้หญิงด้วยการผสมไข่ผู้หญิงกับยีนที่ต้องการเพื่อสร้างตัวอ่อนที่มีคุณสมบัติตามต้องการแล้วนำไปเพาะในมดลูกเทียม โดยจะกลายเป็นเทคโนโลยีที่แพร่หลายในอนาคต และจะสามารถช่วยรักษาอารยธรรมมนุษย์ไว้ไม่ให้ล่มสลาย เนื่องจากเทคโนโลยีดังกล่าวสามารถสร้างมนุษย์ซึ่งนำพึงปรารถนามากกว่าการให้กำเนิดตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์สามารถเอาชนะข้อจำกัดทางชีววิทยา สามารถสร้างมนุษย์ที่ปราศจากข้อบกพร่องทางพันธุกรรม รวมถึงช่วยผู้หญิงที่ไม่สามารถตั้งครรภ์ได้เองเพราะความบกพร่องหรือความไม่แข็งแรงของร่างกาย รวมถึงช่วยคู่รักเพศเดียวกันที่ต้องการมีบุตร

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอภาพของผู้หญิงในฐานะวัตถุแห่งการผลิตทารกภายใต้สังคมแบบดิสโทเปียยังแสดงนัยความหมายการล่มสลายของวิทยาศาสตร์ เมื่อทารกที่ถือกำเนิดขึ้นมาแล้วแต่มีร่างกายที่พิการแปลกประหลาด อับลักษณ์ ต้องให้เลือดและสารพิเศษเพื่อเพิ่มพลังกำลัง และส่วนใหญ่ทารกเหล่านี้มักเสียชีวิตในตอนคลอด

ประการที่สอง ตัวบทภาพยนตร์ได้เสนอภาพของผู้หญิงในฐานะที่เป็นวัตถุแห่งการผลิตน้ำมัน ซึ่งเป็นอาหารที่หายากและมีคุณค่า และผลิตได้จากร่างกายของเพศหญิงที่กำลังตั้งครรภ์เท่านั้น โดยผู้มีสิทธิในการดื่มน้ำมันนั้นมีเพียงอิมเมอร์ตัน โจ เท่านั้น ขณะเดียวกันยังปรากฏภาพของการกดขี่เพศชาย ดังเห็นได้จากเชลยทาสชายที่มีร่างกายแข็งแรงจะถูกสักสัญลักษณ์บนเรือนร่าง พร้อมระบุรูปเลือด เพื่อใช้ในการเปลี่ยนถ่ายให้กับผู้นำและเหล่าออร์บอยเมื่อเวลาออกล่าเชลยทาส ทั้งยังมีการใช้ประโยชน์จากร่างกายของเชลยทาส อาทิ เส้นผม ที่ถูกใช้สำหรับการทำเครื่องนุ่มห่มและเครื่องประดับให้กับกลุ่มผู้นำด้วย

สังคมแบบดิสโทเปีย จึงนำเสนอภาพของการกดขี่ทางเพศทั้งในส่วนของผู้หญิงที่เรือนร่างอันสวยงามถูกใช้เพื่อการผลิตทารกที่สมบูรณ์ หญิงตั้งครรภ์ที่ถูกใช้เพื่อผลิตน้ำมันอันเป็นเครื่องดื่มที่มีคุณค่าสูง และถูกสงวนไว้สำหรับผู้นำ ขณะเดียวกันเชลยทาสเพศชายมักถูกดูดเลือดเพื่อใช้เปลี่ยนถ่ายและเพิ่มพลังงานให้กับเหล่านักรบเวลาออกล่าเชลยทาสและขยายอาณาเขตปกครอง

3.2 สังคมดิสโทเปียกับการต่อรองทางเพศ

การต่อรองอำนาจทางเพศ ได้แสดงให้เห็นถึงการต่อสู้กับเพศชายที่เป็นกลุ่มผู้นำด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ตนเองเป็นอิสระและหลุดพ้นจากการกดขี่ครอบงำ โดยเพศหญิงจะนิยามตนเองว่าชีวิตนั้นเป็นของพวกเธอเอง ไม่ได้เป็นของกลุ่มผู้นำที่ประกอบสร้างความหมายให้พวกเธอกลายเป็นเพียงทาสและวัตถุทางเพศเท่านั้น

การนำเสนอการต่อรองทางเพศที่เด่นชัดในภาพยนตร์ ได้ปรากฏในตอนผู้นำทหารหญิงอย่างฟิรริโอซ่าที่เธอถูกจับตัวมาจากดินแดนกรีนเพลสเมื่อครั้งยังเป็นเด็ก ขณะเดียวกันแม่ของเธอก็ถูกสังหารโดยกลุ่มทหารของซีทาเดล เธอตั้งความหวังสำคัญในชีวิตคือการได้กลับบ้านเกิด ทั้งยังได้พาแม่พันธุ์ของโจหลบหนีในครั้งนั้นด้วย โดยเหล่าแม่พันธุ์ทั้งห้าถูกกักขังอยู่ในพื้นที่พิเศษที่มีประตูทางเข้ามีลักษณะคล้ายกับตู้เซฟขนาดใหญ่ที่ทำด้วยเหล็กหนาพิเศษและต้องใส่รหัสผ่านโดยอิมเมอร์ตัน โจ เท่านั้น

ทั้งนี้ ตู้เซฟนอกจากจากจะเป็นเทคโนโลยีพิเศษของสังคมแบบดิสโทเปียที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นสำหรับกักกันแม่พันธุ์แล้ว ทางเข้าของประตูยังเป็นรหัสเชิงสัญลักษณ์ (symbolic code) ซึ่งในที่นี้นอกจากเป็นเรื่องของระบบความหมายแฝงหรือความหมายระดับที่สองโดยทั่วไปแล้ว สัญลักษณ์ที่ปรากฏในตัวบทยังแสดงนัยเชิง จิตวิเคราะห์ คือการสื่อความหมายที่เชื่อมโยงกับปมต่างๆ ในระดับของจิตใต้สำนึก โดยวนเวียนอยู่กับเรื่องราวของเพศสถานะ (โรลิ่งด์ บาร์ตส์ แพลโดย วรณพิมล อังคศิริสรรพ, 2558) ตัวบทได้แสดงให้เห็นพลัง



อำนาจของเพศชายในการควบคุมสัญญะ คือ ทางเข้าประตูที่เป็นอุปลักษณ์ของอวัยวะเพศหญิงและมดลูกโดยอาศัยการสื่อความหมายแฝงที่ไม่ได้ดำเนินไปตามครรลองของเหตุผล แต่อิงอยู่กับตรรกะความคล้ายคลึงของรูปลักษณ์และความเกี่ยวเนื่องทางกายภาพด้วย เมื่อโจทราบเรื่องราวหญิงชราที่มีหน้าที่ในการดูแลแม่พันธุ์มีส่วนในการช่วยเหลือวางแผนการหลบหนีในครั้งนี้ โจจึงได้ลงมือสังหารหญิงชราเพื่อคงไว้ซึ่งระบอบการปกครองที่ผู้ชายมีอำนาจเหนือผู้หญิงอย่างเบ็ดเสร็จ แม้ผลลัพธ์จะออกมาโดยหญิงชราถูกโจสังหาร แต่ด้วยความเป็นหญิง ความชรา ก็ได้เห็นถึงร่องรอยในการต่อสู้ทางเพศได้อย่างน่าสนใจ

การต่อสู้ของเพศหญิงยังปรากฏอย่างเด่นชัดคือ กลุ่มผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในดินแดนกรีนเพลส ที่ในอดีตเป็นพื้นที่สีเขียวที่อุดมสมบูรณ์ที่กลายเป็นดินแดนแห่งทะเลทรายอันแห้งแล้งเพราะการพิษจากนิวเคลียร์ ผู้คนล้มตายเพราะขาดแคลนอาหาร ส่วนที่เหลือได้อพยพออกจากดินแดน เหลือเพียงคนบางกลุ่มที่ยังคงมีความหวังว่าดินแดนแห่งนี้จะกลับมาเป็นพื้นที่สีเขียวอีกครั้งหนึ่ง เมื่อฟิวรีโอชา แมกซ์ และแม่พันธุ์ของโจเดินทางมาถึงดินแดนกรีนเพลส กลับพบว่าดินแดนแห่งนี้ได้ล่มสลายไปแล้ว ทั้งหมดจึงตัดสินใจเดินทางกลับไปยังชีทาเดลอีกครั้งเพื่อสังหารโจและเปลี่ยนให้ดินแดนดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่แห่งความมีอิสระและอุดมสมบูรณ์ ตัวบทภาพยนตร์ได้ฉายภาพให้เห็นความเก่งกล้าสามารถของกลุ่มนักรบหญิงและหญิงชราแห่งกรีนเพลสที่ได้ต่อสู้กับนักรบของชีทาเดลและเหล่าออร์บอยเช่นเดียวกับเพศชาย ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อรองทางเพศผ่านการสร้างภาพแทนหญิงนักรบขึ้นมา ขณะเดียวกันเหล่าแม่พันธุ์ของอิมเมอร์ตัน โจ ยังได้ร่วมมือกับนักรบแห่งกรีนเพลส และสามารถสังหารโจได้ในตอนท้ายของเรื่อง อันแสดงนัยของชัยชนะของผู้หญิงด้วย

การต่อรองเชิงอำนาจในเรื่องเพศ จึงเป็นการประกอบสร้างความหมายให้เพศหญิงกลายเป็นนักรบที่มีความสามารถและแข็งแกร่งเพื่อต่อสู้กับอำนาจเผด็จการที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อกดขี่ผู้หญิงโดยเพศชาย ในสังคมแบบดิสโทเปียจึงนำเสนอความหวังว่าหากมีความมุ่งมั่นและอุดมการณ์ที่จะต่อสู้กับการกดขี่ครอบงำย่อมสามารถสร้างสังคมแบบยูโทเปียที่อุดมสมบูรณ์และมีความเสมอภาคทางเพศขึ้นมาได้ ความเป็นเพศในเรื่องเล่าจึงมีความเป็นพลวัต และตัวบทภาพยนตร์ได้แสดงนัยของการเชิดชูอำนาจของผู้หญิงตะวันตกได้อย่างโดดเด่น

สรุป

การนำเสนอภาพแทนสังคมดิสโทเปียในตัวบทภาพยนตร์อเมริกันเรื่อง แมดแม็กซ์: ถนนโลกกันตร์ จึงเป็นการเน้นการประกอบสร้างความหมายในโลกยุคแห่งการล่มสลายของอารยธรรมมนุษย์ที่สื่อให้เห็นถึงการกดขี่และครอบงำกลุ่มผู้ด้อยอำนาจในรูปแบบต่างๆ ทั้งในประเด็นเรื่องชนชั้นและเพศสถานะ รวมไปถึงการเน้นย้ำภาพของความแห้งแล้งของอาณาบริเวณ แต่ภาพยนตร์ก็ได้แสดงภาพความหวังของดินแดนยูโทเปีย การปลดปล่อยจากการปกครองแบบเผด็จการและความเท่าเทียมในเรื่องเพศสถานะ ขณะเดียวกันก็ได้วิพากษ์มนุษย์และวิทยาศาสตร์ ตลอดจนสงคราม และระบบอุตสาหกรรมแบบทุนนิยมที่ได้สร้างความเสียหายให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภาพยนตร์จึงได้เสนอทางออกโดยการสร้างสังคมแบบอีโคโทเปียคือสังคมที่ให้คุณค่ากับระบบนิเวศที่จะทำให้ดินแดนอันแห้งแล้งกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง ดังที่ Steffen (2007) ที่ได้กล่าวถึงดินแดนแบบอีโคโทเปียว่า การสร้างหายนะแก่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นผลมาจากกระบวนทัศน์ที่มนุษย์มองธรรมชาติด้วยกระบวนทัศน์ของทุนนิยมและในกระบวนการณ์เคลื่อนไหวเพื่อสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรมแบบหนึ่งที่ถูกกำหนดความหมายด้วยปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ ดินแดนแบบดิสโทเปียในภาพยนตร์จึงเป็นพื้นที่พิเศษที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตหากมนุษย์ยังมองไม่เห็นคุณค่าและยังคงรุกรานธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่มีที่สิ้นสุดซึ่งจะทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแสดงศักยภาพของตนเองในวิถี



องค์ความรู้ใหม่

ภาพยนตร์อเมริกันแนวต่อสู้ภายใต้โลกอันเลวร้าย นอกจากจะเน้นการนำเสนอความบันเทิงผ่านการผจญภัยและต่อสู้กับตัวละครฝ่ายร้ายแล้ว ยังแฝงประเด็นเรื่องการนำเสนอภาพสังคมแบบดิสโทเปียที่นำไปสู่การสร้างสำนึกให้กับผู้ชมให้เกิดความตระหนักถึงผลกระทบอันเลวร้ายของภัยสงครามและเกิดสำนึกเชิงนิเวศที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กัจจกร หลุยยะพงศ์. (2556). ภาพยนตร์กับการประกอบสร้างสังคม ผู้คน ประวัติศาสตร์ และชาติ. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพพร ประชากุล. (2552). ย่ออักษรย้อนความคิด เล่ม 1 ว่าด้วยวรรณกรรม. วิชาษา.
- ภัทรกร รักเรียน. (2559). อีโค-ดิสโทเปียและอีโค-ยูโทเปียในบันเทิงคดีแนววิทยาศาสตร์ของคิม โรบินสัน. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวรรณคดีและวรรณคดีเปรียบเทียบ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยศ สันตสมบัติ. (2543). จากวรรณถึงเทวดา: มาร์กซิสม์และมานุษยวิทยา มาร์กซิสต์ (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2559). มนุษย์กับวัฒนธรรม. (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. ราชบัณฑิตยสถาน.
- โรล็องด์ บาร์ตส์ แปลโดย วรรณพิมล อังคศิริสรพ. (2558). มายาคติ=Mythologies/ของ Roland Barthes. คบไฟ.
- วนิพน มหอาษา. (2560). ความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม: แนวคิดและกลไกของการขับเคลื่อน. ใน เชษฐ รัชดาพรณาธิกุล (บรรณาธิการ), *สรรสาระสังคมศาสตร์*. เปเปอร์เมท.
- สรณัฐ ไตลังคะ. (2560). ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง (พิมพ์ครั้งที่ 3). อมรินทร์ พรินต์ติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.
- สุชาติ ทวีสิทธิ์. (2550). ผู้หญิง ผู้ชาย และเพศวิถี: เพศภาวะศึกษาในงานมานุษยวิทยา. *วารสารสังคมศาสตร์*, 19(1), 311-357.
- สุรเดช โชติอุดมพันธ์. (2558). ต้นกำเนิดและอิทธิพลของวรรณกรรมยู, ดิส-โทเปีย. <https://prachatai.com/journal/2015>
- Althusser, Louis. (1967). *Philosophie Et Philosophie Des Savants*. Nuevo.
- Book, M Keith. (1995). The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction as Social Criticism. *Utopian Studies*, 6(2), 147-149.
- Claeys, Gregory. (2010). *The Cambridge Companion to Utopian Literature*. Cambridge University Press.
- Steffen, Will. (2007). The Anthropocene: are humans now overwhelming the great forces of Nature?. *AMBIO A Journal of the Human Environment*, 36(8), 614-21.



ยกอ้อ ยอคาย : พลังแห่งความเชื่อและศรัทธา ผ่านพิธีกรรมไหว้ครูในสังคมอีสาน

พระณัฐวุฒิ พันทะลี^{1*} พระมหาพงศ์ทราทิพย์ สุธีโร² นัยนัปร สุภา³
คารินทร์ กำแพงเพชร⁴ วิญญู เถาถาวงษ์⁵

¹⁻³มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

⁴มหาวิทยาลัยรังสิต

⁵นักวิจัยและนักวิชาการอิสระ

*ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, pantalee200134go@gmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
บทความวิชาการ คำสำคัญ: ยกอ้อ ยอคาย; ความเชื่อและศรัทธา; พิธีกรรมไหว้ครู; สังคมอีสาน	บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอองค์ความรู้การยกอ้อยอคายพลังแห่งความเชื่อและศรัทธาผ่านพิธีกรรมไหว้ครูในสังคมอีสาน ผลการศึกษาพบว่าการยกอ้อยอคายเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของสังคมที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา ถือเป็นพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะลูกศิษย์ที่ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องการน้อมรำลึกถึงพระคุณครูและแสดงความเคารพต่ออริยบุคคลและผู้มีคุณูปการต่อตนเอง มีครูทั้งหมด 6 ลำดับชั้น คือ สมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์ เทพยดา ฤาษี ตลอดจนครูที่เป็นมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตอยู่หรือล่วงลับไปแล้ว การยกอ้อยอคายเป็นการแสดงออกถึงการเคารพครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนและเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในส่วนที่เกี่ยวกับกิจกรรมการยักจักสัมาคารวะและมีส่วนที่จะโน้มน้าวจิตใจลูกศิษย์ให้รักษาคุณงามความดี ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อลูกศิษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลดีทางตรง คือ การที่ลูกศิษย์มีจิตใจที่ดีงามมีความเคารพอ่อนน้อม ส่วนในทางอ้อม คือ เป็นกระบวนการกล่อมเกลาเพื่อให้ลูกศิษย์ลดอัตตาของตนเองลง และเป็นจุดใจให้เป็นผู้ที่มีนิสัยอ่อนโยนไม่แข็งกระด้างพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดวิชาความรู้จากครูบาอาจารย์ทั้งหลาย

วันที่รับบทความ: 20 กุมภาพันธ์ 2568

วันที่แก้ไข: 10 มีนาคม 2568

วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 14 มีนาคม 2568



Yok Or Yo Khu : The power of belief and faith through the ritual of paying homage to teachers in Isan society

PhraNatthawut Phanthali^{1*} Phramahapongtharatid Sutheero² Naipraporn Supa³
Darin Kamphaengphet⁴ Winyoo Thaothawong⁵

¹⁻³Mahamakut Buddhist University, Thailand

⁴ Rangsit University, Thailand

⁵Independent researchers and academics, Thailand

*Corresponding Author, pantalee200134go@gmail.com

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<i>Academic Article</i> Keywords: <i>Yok Or Yo Khu;</i> <i>Beliefs and beliefs;</i> <i>Wai Khru rituals;</i> <i>Isaan society</i> <i>Received: 20 February 2025</i> <i>Revised: 10 March 2025</i> <i>Accepted: 14 March 2025</i>	In this academic article, the author will present knowledge on raising the sugarcane, the power of belief and faith through the ritual of paying respect to teachers in the Isan society. The results of the study found that raising the sugarcane is a ritual of society that has been practiced and passed down. It is considered a sacred ritual, especially for students who place great importance on remembering the kindness of teachers and showing respect to the noble ones and those who have done good deeds for them. There are 6 levels of teachers in total: the Lord Buddha, the noble monks, the gods, the hermits, and teachers who are humans, both living and deceased. Raising the sugarcane is an expression of respect for teachers who teach and is a good tradition in terms of manners, knowing how to pay respect, and having a part that will persuade the minds of students to maintain goodness, which will result in good results for students both directly and indirectly. The direct benefit is that students have good minds and are respectful and gentle. Indirectly, it is a process of shaping students to reduce their ego and motivate them to be gentle and not rigid, ready to receive knowledge and knowledge from teachers.



บทนำ

ความเชื่อและพิธีกรรมตามประเพณีต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่นมีวิธีการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไป ความเชื่อส่วนใหญ่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นมีผลต่อวิถีชีวิตมนุษย์ ทั้งให้คุณประโยชน์และให้โทษ มนุษย์เชื่อว่ามีสิ่งที่มีพลังวิเศษเหนือตน จึงมีการทำพิธีอันชวนน่าขนลุก บวงสรวง บ้าง การกราบไหว้นับถือบูชาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพไท่เทวา รวมไปถึงวิญญาณ เพื่อความสบายใจ ลดความกังวล หนักใจ และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจเมื่อไรที่พึ่งพา

ความเชื่อและความศรัทธามีบทบาทสำคัญในการนำทางชีวิตและพฤติกรรมของคนในสังคมไทย ความเชื่อมักเกี่ยวข้องกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การทำความดีและการเชื่อมั่นในความดีของสิ่งที่ทำ ในขณะเดียวกัน ความศรัทธามักเน้นที่การเชื่อในสิ่งที่มีเหตุผลและตามกำลังของสติปัญญา ความเชื่อหรือศรัทธา ในบางสิ่ง บางครั้งมาในรูปของบุคคลและมาในนามของศาสนาที่เชื่อว่าจะนำพาเราให้รอดพ้นจากอันตรายไม่ว่าทางใดก็ตาม ความเชื่อความศรัทธาเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางและการกระทำของบุคคล ในชีวิตประจำวันและเป็นพื้นฐานทางจิตวิญญาณและมุมมองต่อชีวิตที่มีความหมายอันสำคัญของผู้คนสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบัน (ปณต สุสุวรรณ, 2567)

สรรพวิชาความรู้ต่าง ๆ เป็นศาสตร์ที่ต้องร่ำเรียนและฝึกฝนจากครูบาอาจารย์ โดยการถ่ายทอดจากครูสู่ลูกศิษย์ปฏิบัติตามในสิ่งที่ครูได้พร่ำสอนปฏิบัติสืบทอดกันมา บุคคลที่จะทำการเรียนจะต้องไปฝากตัวเป็นศิษย์ของครูที่บ้านหรือที่สำนักนั้น ๆ และจะต้องไปใช้ชีวิตอยู่ที่บ้านของครูและจะต้องมีผู้ใหญ่พามาฝากทั้งกินและนอนอาศัยอยู่ในอาศรมนั้นเป็นเวลานานหลายปี ครูจึงเปรียบเสมือนบุพการีที่คอยพร่ำอบรมสั่งสอนเพื่อให้ได้วิชาไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนได้ จึงถือได้ว่าครูนั้นมีพระคุณต่อลูกศิษย์เป็นอย่างยิ่ง เมื่อครุท่านได้ล่วงลับไปแล้วในฐานะศิษย์ที่พึงกระทำ คือ การทำบุญและรำลึกถึงพระคุณของครูผ่านพิธีกรรมความเชื่อที่เรียกว่า “การยกอ้อยยอคายไหว้ครู” (วราภรณ์ จัวยงษ์ และ บุษกร บินทสันต์, 2560)

การยกอ้อยยอคายไหว้ครูถือได้ว่าเป็นพิธีกรรมอย่างหนึ่งของสังคมอีสานที่ได้ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาหลายชั่วอายุคนแล้ว ถือเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์ของคนอีสาน โดยเฉพาะลูกศิษย์ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องการน้อมรำลึกถึงพระคุณครูและแสดงความเคารพต่ออริยบุคคลและผู้มีคุณูปการทั้งหมด 6 ลำดับขั้น คือ สมเด็จ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอริยสงฆ์ เทพยดา ฤาษี ตลอดจนครูมนุษย์ทั้งที่มีชีวิตอยู่หรือล่วงลับไปสู่ปรโลกแล้วก็ตาม (พินิจ สุวรรณบุญ 2549) โดยนัยแล้วพิธีกรรมนั้นเป็นสิ่งที่ควบคู่มากับการเรียนและผู้เรียนต้องปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกิดขึ้นในพิธีไหว้ครู โดยมีความเชื่อที่ทราบกันทั่วไปว่า ถ้าผู้เรียนโดยไม่ได้ทำพิธีไหว้ครูดังกล่าวแล้ว อาจจะส่งผลให้ไม่เป็นสิริมงคลกับตัวเอง ซึ่งสุมิตร เทพวงษ์ (2548) ได้อธิบายถึงความสำคัญของพิธีไหว้ครูว่าเป็นการแสดงออกถึงการเคารพครูบาอาจารย์ที่สั่งสอนและให้การฝึกหัดอบรมในเรื่องของการไหว้ครูนับเป็นพิธีกรรมแบบหนึ่ง เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมร่ายสัสมาคารวะและมีส่วนที่จะโน้มน้าวจิตใจมนุษย์ให้รักษาคณงามความดี ทั้งยังจงใจให้เป็นผู้ที่มนิสิยอ่อนโยนไม่แข็งกระด้างพร้อมที่จะรับการถ่ายทอดความรู้จากครูบาอาจารย์

จากพิธีกรรมการไหว้ครูที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ปลูกฝังกันมาเกี่ยวกับการถ่ายทอดสรรพวิชาต่าง ๆ ในดินแดนอีสานที่เชื่อว่าวิชาความรู้ทั้งหลายล้วนเกิดมาจากครูเทวดา ครูผี แล้วจึงถ่ายทอดมายังมนุษย์ทั้งหลายทำให้เกิดพิธีกรรมยกอ้อยยอคาย เพื่อเป็นการไหว้ครูบูชาคุณ ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อลูกศิษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ผลดีทางตรงของการยกอ้อยยอคายเพื่อไหว้ครูบูชาคุณ คือ การที่ผู้คนในสังคมจะอยู่ร่วมกันด้วยจิตใจที่ดีงามมีความเคารพอ่อนน้อม ส่วนในทางอ้อมการยกอ้อยยอคาย ถือว่าเป็นกระบวนการกล่อมเกล้าเพื่อลดอัตตาของผู้รู้ทั้งหลาย เป็นการสร้างบรรทัดฐานให้สังคมไม่ล้ำเส้นหรือออกนอกกรอบที่สังคมได้กำหนดไว้ร่วมกัน อย่างไรก็ตามในโลกยุคใหม่ที่สังคมมีความซับซ้อน ประกอบกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ไหลบ่าเข้ามา



จากต่างประเทศ ต่างสิ่งแวดล้อม ต่างประวัติศาสตร์ ต่างวัฒนธรรม ทำให้เกิดการปรับแปรฐานแนวคิดของสังคมแบบก้าวกระโดด จากเดิมที่สังคมต่างมีมโนทัศน์ว่าสรรพวิชาต่าง ๆ เกิดมาจากครูผีครูเทวดา ซึ่งผู้ใช้วิชาเหล่านั้นต้องมีความเคารพระลึกนึกถึงอยู่เสมอ ได้เปลี่ยนถ่ายมาเป็นความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ที่เชื่อว่าด้วยหนึ่งสมองสองมือของมนุษย์ได้สร้างทุกสรรพสิ่ง โดยไม่ได้มีอำนาจพิเศษใดมาชี้นำจนบางครั้งกลายเป็นการออกนอกกรอบเดิมที่สืบทอดกันมานาน ภายใต้คำอธิบายใหม่ว่าความคิดสร้างสรรค์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสอันถาโถมจากนานาทัศนะที่เข้ามากระทบต่อมุมมองของคนในยุคปัจจุบัน จึงทำให้พิธีการยกย่อยคายเพื่อเป็นการไหว้ครูบูชาคุณถูกท้าทาย จนเกิดมีคำถามมากมายว่าปัจจุบันยังมีความจำเป็นที่จะต้องใช้พิธีกรรมยกย่อยคายอย่างโลกใบเก่าอยู่หรือไม่ เพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์อีกต่อไปหรือไม่อย่างไร ดังนั้น ผู้เขียนจึงมีความสนใจศึกษาในเรื่อง ยกย่อยคาย พลังแห่งความเชื่อและศรัทธาผ่านพิธีกรรมไหว้ครูในสังคมอีสาน เพื่อได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อผู้คน ชุมชน สังคม ประเทศชาติสืบไป

แนวคิดเกี่ยวกับการยกย่อยคายไหว้ครู

แนวความคิดการไหว้ครูเกิดขึ้นในที่ประชุมครูทั่วประเทศเมื่อปี พ.ศ. 2499 จากคำปราศรัยของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและประธานกรรมการอำนวยการคุรุสภากิตติมศักดิ์ในขณะนั้น ต่อมาได้มีการจัดงานวันครูขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 16 มกราคม 2500

เมื่อกาลเวลาผ่านเข้ามาสู่เดือนมกราคม ซึ่งเป็นเดือนแรกของปีตามปฏิทินสุริยคติสากลในเดือนมกราคมนี้มีวันสำคัญหลายวันรวมถึง “วันครู” ที่กำหนดให้ตรงกับวันที่ 16 มกราคม ของทุกปี เรื่องราวการบูชาพระคุณครูตามอริยะประเพณีอีสานโบราณ “ครู” มีรากศัพท์มาจากคำภาษาบาลีว่า “ครู” หรือ “คุรุ” ในภาษาสันสกฤตใช้ว่า “คุรุ” ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่าครูไว้ว่า “ผู้สั่งสอนศิษย์ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์” หลวงพ่อพุทธทาสได้กล่าวไว้ว่า “ครูที่แท้จริงทำงานเพื่อช่วยโลก เพื่อยกโลก เพื่อสร้างโลก ไม่ได้ทำเพื่อเงินเดือน” ดังนั้น ครูจึงมิได้ เป็นเพียงทางผ่านวิชา ที่มีหน้าที่สอนหนังสือตามค่าจ้างเท่านั้น หากแต่มีความผูกพันกับศิษย์ในฐานะแม่พิมพ์หรือแบบอย่างที่เราสร้างทรัพยากรบุคคลเพื่อยกโลก สร้างโลก ให้ก้าวหน้าต่อไป

วัฒนธรรมอุษาคเนย์ไม่ได้ยกย่องเพียงครูผู้ประสพวิชาอบรมจริยาแก่ข้าในกาลปัจจุบันเท่านั้น แต่ยกย่องไปถึง “บูรพคณาจารย์ ผู้ก่อประโยชน์ศึกษา” อีกด้วยความเคารพต่อครูจึงลึกลงไปถึงครูเทวดา ครูผีที่ศิษย์ทั้งหลายมีอาจสัมผัสได้ด้วยตาเนื้อ แต่ต้องน้อมระลึกด้วยจิตใจ จนเกิดแบบแผนพิธีการไหว้ครูในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ เพื่อเป็นการสื่อสารระหว่างศิษย์กับครูก่อนที่จะนำความรู้เหล่านั้นไปใช้ต่อไป

พิธีการไหว้ครูเทวดาครูผีที่เห็นเป็นแบบแผนในปัจจุบัน ได้แก่ พิธีการไหว้ครูครอบครูโขนละครและพิธีการไหว้ครูครอบครูดนตรีไทยของผู้เรียนด้านดนตรีนาฏศิลป์ไทย นอกจากนี้ยังมีพิธีไหว้ครูที่คุ้นเคยกันมาก คือ พิธีไหว้ครูตามแบบแผนของกระทรวงศึกษาธิการที่เชื่อว่าผู้อ่านคงได้เคยเข้าร่วม ซึ่งพิธีไหว้ครูตามแบบแผนของกระทรวงศึกษาธิการ จัดขึ้นทุกปีในภาคการศึกษาแรกของการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังมีพิธีการไหว้ครูตามสำนักหมอยา หมอลำ หมอโอสกาศาสตร์ หมอเสก หมอสลัก ตำหนักร่างทรง ที่มีแบบแผนตามแบบฉบับของตน

“การไหว้ครู” หมายถึง การทำพิธีแสดงความเคารพสักการบูชาครูบาอาจารย์ด้วยความสำนึกในพระคุณของท่าน เป็นจารีตประเพณีไทยมาช้านาน เป็นพิธีกรรมที่ปรากฏอยู่ในศาสตร์หลายแขนง เช่น ศาสตร์ด้านการแพทย์ ด้านการช่าง ด้านหมอยา ด้านหมอลำ เป็นต้น โดยมีหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพิธีการไหว้ครูและครอบครุมิตัวอย่างตามหมายรับสั่งรัชกาลที่ 4 เรื่อง ไหว้ครูละครหลวง ปีชาล ฉศก พ.ศ. 2397 โปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีไหว้ครูและครอบครู ณ ซาลา พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กระทำพิธีในวันพฤหัสบดี ในหมายรับสั่งนี้ ระบุ



การมอบหมายให้หน่วยงานต่าง ๆ จัดเตรียมสิ่งของที่ใช้ในงานพิธีไหว้ครูครอบครุเท่านั้น อย่างไรก็ตามใน “พระตำราครอบโชนละคร เล่ม 2 ฉบับหลวงครั้งรัชกาลที่ 4” กล่าวถึงขั้นตอนในพิธีการไหว้ครูและครอบครุไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่การตั้งเครื่องพิธีสงฆ์ ตั้งเครื่องละคร การจุดเทียนบูชาพระ การทำน้ำพระพุทธรณ์ บูชาเทวรูป กล่าวคำเชิญเทพเทวดา ถวายเครื่องเช่นไหว้สักการะ เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2560)

จากวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมที่ปลูกฝังกันมาเกี่ยวกับการถ่ายทอดสรรพวิชาต่าง ๆ ในดินแดนอีสานล้านช้าง ที่มีความเชื่อว่าวิชาความรู้ต่าง ๆ ล้วนเกิดมาจากครูเทวดา ครูผี แล้วจึงถ่ายทอดมายังมนุษย์ทั้งหลาย ทำให้เกิดพิธีกรรมยกอ้อยยอคาย เพื่อไหว้ครูบูชาคุณ ทำให้เกิดผลดีต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

ผลดีทางตรงของการไหว้ครูบูชาคุณ คือ สังคมอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพ อ่อนน้อม ด้วยจิตใจที่ตั้งามส่วนในทางอ้อมนั้น การไหว้ครูบูชาคุณได้เป็นกระบวนการกล่อมเกล้าเพื่อลดอัตตาของผู้รู้ทั้งหลาย เป็นการสร้างบรรทัดฐานให้สังคมไม่ล้ำเส้นหรือออกนอกกรอบที่สังคมได้กำหนดไว้ร่วมกัน อย่างไรก็ตามในโลกยุคใหม่ที่สังคมมีความซับซ้อนประกอบกับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ไหลบ่าเข้ามาจากต่างประเทศ ต่างสิ่งแวดล้อม ต่างประวัติศาสตร์ ต่างวัฒนธรรมทำให้เกิดการปรับแปรฐานคิดของสังคมแบบก้าวกระโดด จากเดิมที่สังคมวางกรอบคิดว่าสรรพวิชาต่าง ๆ เกิดมาจากครูผีครูเทวดา ซึ่งผู้ใช้วิชาเหล่านั้นต้องมีความเคารพ ระลึกถึงอยู่เสมอ ปัจจุบันได้เปลี่ยนถ่ายมาเป็นความเชื่อมั่นในศักยภาพความเป็นมนุษย์ เชื่อว่าเพราะหนึ่งสมองสองมือนี้ได้สร้างทุกสรรพสิ่ง โดยไม่ได้มีอำนาจวิเศษใดมาชี้นำจนบางครั้งกลายเป็นการออกนอกกฎระเบียบเดิมภายใต้คำอธิบายใหม่ “ความคิดสร้างสรรค์”

โลกใบใหม่ที่กำลังหมุนไปนี้คงไม่มีอะไรผูกมัดชนิดแยกกันได้ว่าสิ่งนั้นขาวสิ่งนี้ดำ เพราะในขณะที่หมอส่งยังต้องยกอ้อยยอคายไหว้ครูบูชาคุณก่อนทำการรักษา ด้วยค่าครุไม่เกิน 4 บาท 1 สลึง แต่หมอสมัยใหม่ไม่ต้องมีเครื่องคายกลับสามารถรักษาได้อย่างสบายใจ แถมค่าครุสูงลิ่วกว่าเงิน 4 บาท 1 สลึง เรายังไม่พบว่าหมอสมัยใหม่เหล่านั้นเป็นปอบแต่อย่างใด แต่ถึงกระนั้นไม่ว่าหมอส่งหรือหมอสมัยใหม่ต่างมีทั้งที่รักษาผู้ป่วยหายและที่รักษาแต่ผู้ป่วยตายไปก็ไม่น้อย ในยุคโลกาภิวัตน์ที่สิ่งต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามกระแสอันถาโถมจากนานาทัศนะที่เข้ามากระทบต่อมุมมองของคนไทย พิธีการยกอ้อยยอคายไหว้ครูบูชาคุณจึงถูกทำลาย มีคำถามมากมายว่ายังจำเป็นที่จะต้องใช้พิธีกรรมยกอ้อยยอคายอย่างโลกใบเก่าเพื่อเป็นสื่อสัญลักษณ์อีกต่อไปหรือไม่ เพราะหลายเรื่องทำไปโดยไม่มีครุก็สามารถเกิดประสิทธิผลเชิงประจักษ์โด่งดังขึ้นมาได้ ประเด็นทำลายเหล่านี้หากไม่พิจารณาหาคำตอบ อาจจะทำให้โลกอดีตกับโลกปัจจุบันแยกออกจากกันอย่างไม่มีวันเชื่อมติดก็เป็นได้ (ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ, 2567)

การจัดพิธียกอ้อยยอคายไหว้ครู

ก่อนอื่นมารู้จักความหมายของคำว่า “ครู” กันก่อน “ครู” มีความหมายว่า ผู้สั่งสอนศิษย์หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ ซึ่งมีผู้กล่าวว่ามาจากคำว่า ครู (คะ-รุ) ที่แปลว่า “หนัก” อันหมายถึง ความรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนของครูนั่น นับเป็นภาระหน้าที่ที่หนักหนาสาหัสไม่น้อยกว่าคน ๆ หนึ่งจะเติบโตเป็นผู้มีวิชาความรู้และเป็นคนดีของสังคม ผู้เป็น “ครู” จะต้องทุ่มเทแรงกายและแรงใจไม่น้อยไปกว่าพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดเลย ซึ่งในชีวิตของคน ๆ หนึ่ง นอกเหนือไปจากพ่อแม่ซึ่งเปรียบเสมือน “ครูคนแรก” ของเราแล้ว การที่เด็ก ๆ จะดำรงชีพต่อไปได้ในสังคม จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง “ครู” ที่จะประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ เพื่อปูพื้นฐานไปสู่หนทางทำมาหากินในภายภาคหน้าด้วย ดังนั้น “ครู” จึงเป็นบุคคลสำคัญที่เราทุกคนควรจะได้แสดงความกตัญญูตทเวทิตาต่อท่าน ด้วยเหตุนี้เอง “การบูชาครู” หรือ “การไหว้ครู” จึงเป็นประเพณีสำคัญที่มีมาแต่โบราณและมีอยู่ในแทบทุกสาขาอาชีพของคนไทย ถือเป็นพิธีกรรมที่แสดงความเคารพและระลึกถึงพระคุณของบูรพาจารย์ ครูอาจารย์

ผู้ประสิทธิ์วิชาความรู้ให้ ทำให้เราสามารถนำไปประกอบวิชาชีพ สร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ตนเองและครอบครัวได้ในอนาคต

ความหมายของ "การไหว้ครู" ก็คือ การที่ศิษย์แสดงความเคารพ ยอมรับนับถือครูบาอาจารย์อย่างจริงใจว่าท่านเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมความรู้ ศิษย์ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางวิชาการ จึงพร้อมใจกันปวารณาตัวรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อให้บรรลุปลายทางแห่งการศึกษาตามที่ตั้งใจเอาไว้ ซึ่งการไหว้ครูนี้ นอกจากจะเป็นธรรมเนียมอันดีงามที่มีส่วนโน้มน้าวจิตใจคนให้รักษาคุณความดี และช่วยธำรงรักษาวิทยาการให้สืบเนื่องต่อไปแล้ว การที่ศิษย์แสดงความเคารพยอมรับนับถือครูตั้งแต่เบื้องต้นก็มีส่วนทำให้ครูเกิดความรักความเมตตาต่อศิษย์ อยากมอบวิชาความรู้ให้อย่างเต็มที่และศิษย์เองก็จะมีความรู้สึกผูกพันใกล้ชิด เกิดความมั่นใจว่าตนจะมีผู้คุ้มครองดูแลสั่งสอนให้ไปสู่หนทางแห่งความดีงามและความเจริญก้าวหน้าแน่นอน

การจัดพิธีไหว้ครูมีข้อกำหนดว่าให้กระทำพิธีเฉพาะวันพฤหัสบดี อาจจะได้รับอิทธิพลมาจากพวกพราหมณ์ ซึ่งนับถือเทพเจ้านามพระพฤหัสบดีเป็นเทพฤทธิ ในฐานะบุโรหิตาจารย์ที่เคารพนับถือของพระอินทร์และเทวดาอื่น ๆ จึงนิยมไหว้ครูกันในวันพฤหัสบดี มีตำนานที่ถือว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครู นอกจากนี้ยังถือกันว่าเวลากลางวันพระพฤหัสบดีเป็นธาตุไฟและเป็นธาตุน้ำในเวลากลางคืน เป็นดาวพระเคราะห์ที่ให้ความรู้แก่นมนุษย์ เราจึงถือว่าวันพฤหัสบดีเป็นวันครู



ภาพจาก: https://baisrisiam.blogspot.com/2017/01/blog-post_65.html

บายศรียกอ้อยยอคารุ

ความหมายของการยกอ้อยยอคารุ

“ยกอ้อยยอคารุ” เป็นคำเรียกรวม ๆ ในวัฒนธรรมอีสาน บ้างเรียกว่า “ยกอ้อ” หรือ “ตั้งคารุ” หมายถึง การตั้งแต่งสิ่งของเครื่องการะเพื่อไหว้ครู โดยสิ่งของเครื่องการะนั้นเรียกว่า “คารุ” หรือ “คารุอ้อ” ปรีชา พิณทอง (2534) ได้อธิบายไว้ในหนังสือประเพณีโบราณไทยอีสานของท่านว่า “ของยกครุ ไม่ว่าแต่ครุธรรมดาสามัญ แม้พระบรมครุ คือ พระพุทธเจ้า เมื่อเราเข้าไปไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะต้องมีการสักการะ คือ ดอกไม้ธูปเทียนติดมือไปด้วย หากไม่มีก็มือสับนิ้วกราบแล้วยกมือขึ้นไหว้ท่าน เพียงเท่านี้ก็ถือเป็นการเคารพเทิดทูนครูไว้ในฐานะสูง



คำว่ายกอ้อยยอครูหรือพิธีเรียนอ้อ หมายถึง การเรียนแบบมีครูอาจารย์ จะเห็นได้เฉพาะแถวภาคอีสาน การเรียนอ้อคำว่าอ้อนนั้นมีหลายอ้อมหลายชื่อ เช่น อ้อเว้า(อ้อพูด) อ้อลำ อ้อแคน อ้อเทศน์ อ้อกลอง อ้อการเวก อ้อธรรม อ้อพระอานนท์ อ้อธรรม อ้อมูลกัจจายน์ อ้อพระพุทเจ้า อ้อพระอรหันต์ อ้อปัญญาดี อ้อสูง 7 หาง อ้อปองธรรมบาล อ้อเรียนหนังสือห้องใหญ่ห้องเล็ก อ้อกาตาเปาแคน อ้อปากหอม อ้อเว้าสาว อ้อพญาอินทร์ อ้อพญาแลน อ้อปากหอม อ้อเรียกจิต สารพัดชื่อแตกต่างกันออกไปมีเยอะมากมายแต่ละครูก็ไม่เหมือนกัน

สำหรับการเรียนมนต์ก็ต้องมีของบูชาครูด้วยของบูชาครูนั้นแล้วแต่ครูจะสั่งของบูชาครูทั่วไป ได้แก่ ชัน 5 ชัน 8 ชัน 5 เต็มยศมีข้าวตอก 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ ประทีป 5 คู่ เทียน 5 คู่ ส่วนชัน 8 ก็เพิ่มเป็น 8 คู่ แล้วเพิ่ม ชันผืน แพรวว่า เหล้าก้อง ไช้หน่วยขวย 4 ชัน หมากเบ็งซ้ายขวา ส่วนเงินแล้วแต่ครูจะสั่งของทั้งหมดนี้เรียกว่า “คาย” คำว่า “คาย” มาจากคำว่า “การวะ” ในปัจจุบันผู้เฒ่าหลายท่านยังมีคำพูดติดปากว่า “คาย-ระ-วะ” จึงพูดย่อ ๆ ว่า “คาย” หมายถึง สิ่งของที่จัดเตรียมไว้สำหรับแสดงความคารวะต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือครูอาจารย์ ซึ่งหากจะพิจารณาจากหลักการวะ 6 ที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตโต, 2558) ได้รวบรวมไว้ใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมเขียนไว้ว่า “การวะ หรือ การวตา 6 (ความเคารพ, การถือเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะพึงใส่ใจและปฏิบัติด้วยความเอื้อเฟื้อหรือด้วยความหนักแน่นจริงจัง, การมองเห็นคุณค่าและความสำคัญแล้วปฏิบัติต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นโดยถูกต้องด้วยความจริงใจ คายอ้อ คือ เครื่องบูชาบรมครูของ ศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ เป็นเครื่องของบูชาครูบาอาจารย์ในศาสตร์และศิลป์ต่าง ๆ และมีคำปฏิญาณตนให้ทำตามที่ครูบาอาจารย์ให้ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด คำโบราณของคนอีสานเขาบอกไว้ว่า “คะลำ” แปลว่า ยึดถือ ถ้าผิดข้อใดข้อหนึ่งแล้วอาจจะมีอันเป็นไป หรือว่าผิดข้อคะลำแล้วอาจจะเป็นปอบหรือกลายเป็นท่าก้อมจะเป็น ศาสตร์และศิลป์เป็นครูอักขระเลขยันต์ต่าง ๆ ทางอีสานเขาถือมาแต่โบราณ เขาก็เรียกว่า “คายอ้อ” (เดชนธิ เหลียวสูง, 2567)

จุดมุ่งหมายของการยกอ้อยยอคายไหว้ครู

1. เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล ด้วยการถวายเครื่องสักการะ พลิกกรรมแก่ปรมาจารย์ทั้งหลายทั้งปวง ที่มาประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้แก่ศิษย์
2. เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดความมั่นใจในการเรียนวิชาเป็นอย่างดี เมื่อได้ผ่านพิธีกรรมมาแล้ว
3. เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษ หากศิษย์ได้กระทำการที่ผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้าน กายกรรม วจีกรรม หรือมนกรรมก็ตาม
4. เพื่อเป็นสิ่งเตือนสติให้ศิษย์ระลึกถึงครู อันเป็นเครื่องเตือนใจที่จะประพฤติแต่ในสิ่งที่ดีงาม อยู่ใน ศีลธรรมจรรยา ตั้งตนอยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์

ประโยชน์ที่รับจากการยกอ้อยยอคายไหว้ครู

1. สามารถทำให้เกิดความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในฐานะที่เป็นศิษย์มีครูเหมือนกัน
2. สามารถนำวิชาความรู้ที่เรียนมา ไปถ่ายทอดได้ด้วย ความมั่นใจ โดยไม่ต้องกลัวว่า “ผิดครู”
3. เป็นการสร้างศรัทธาให้มีความเชื่อมั่นในวิชาความรู้ที่ได้เรียนมา กล้าแสดงออกไม่เก็บตัว
4. ทำให้มีความรู้กว้างขวางและเข้าใจในพิธีกรรมเช่นนี้ อย่างชัดเจน
5. เกิดความสบายใจหากได้ทำสิ่งใดผิดพลาดไป ก็จะได้เป็นการขอขมาครูไปด้วย (โรงเรียนสัตบุตธ บำรุง, 2557)



กระบวนการเตรียมพิธียกอ้อยยอคายไหว้ครู

พิธีการยกอ้อยเรียนอ้อยจะนิยมเห็นมีอยู่กับหมอลำหมอแคนในสมัยนี้ เมื่อมีอาจารย์หรือครูนักปราชญ์ที่มีความรู้ในภาคอีสานจะมีภูมิความรู้ในเรื่องนี้ ผู้ที่สนใจก็จะไปขอเรียนขอยกกับครูหรือครูเป็นนักร้องหมอลำนักดนตรีจะนิยมเรียนอ้อยจากรุ่นสู่รุ่นหรือบางคนเรียนไม่เก่งไม่มีความจำก็จะเรียนอ้อย เพื่อให้เกิดปัญญาดี ดังนั้นคนสมัยก่อนที่เป็นหมอลำจะต้องมีครูอาจารย์ เช่น พระ คนแก่ ครูหมอลำ คนที่เป็นอาจารย์ก็ล้วนแต่เคยบวชเรียนจนแตกฉาน เมื่อลาสิกขาาก็ไปเป็นหมอลำนำความรู้ในทางธรรมไปแต่งกลอนลำให้ลูกศิษย์ ดังนั้นคนในสมัยก่อนชอบคนไหนลำก็จะนำลูกตัวเองไปฝากไปศึกษาเรียนกับคนนั้น บางคนพ่อแม่ก็เป็นหมอลำลูกก็เรียนกับพ่อแม่บ้างกับคนอื่นบ้าง เมื่อเป็นหมอลำมีรูปร่างสันตติเสียงดีลีลาดีคนฟังก็มักจะติดใจจนเกิดความสนใจนำลูกหลานมาฝากเรียนด้วย คนสมัยก่อนคนเก่งก็เก่งจริงคนที่อ่านไม่ออกเขียนไม่เป็นก็มีเยอะเพราะอาศัยปากต่อปากความจำล้วน ๆ การสื่อสารเทคโนโลยีก็ไม่มี บางคนไม่เก่งด้านอ่านแต่มีวาทีเสียงดี การฟ้อนสวยงาม แต่การเรียนต้องใช้ความจำซึ่ง ๆ หน้าไม่มีแผ่นเสียงวีดีโอเหมือนทุกวันนี้ การที่จะเรียนให้ดีคนสมัยก่อนจะนิยมให้คารวะครูอาจารย์ก่อนมอบตัวก่อนแล้วลำดับต่อไปก็จะมีพิธีประสิทธิ์ประสาทอ้อยป้องกันให้แล้วก็จะสอนการลำ การท่อง การฟ้อนต่าง ๆ ให้ ถึงจะเป็นลูกศิษย์แบบสมบูรณ์แบบ การเรียนอ้อยแล้วแต่ครูจะสอนให้ ส่วนมากจะเป็นอ้อยความจำดีอ้อมหานิยมรวมกันทั้งหมด ด้วยความเชื่อสืบต่อกันมาเป็นการระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ก่อนจะลำก่อนจะแสดงต้องยกอ้อยระลึกถึงผู้มีพระคุณ หรือท่องแล้วจะมีความจำดี จะเป็นมหานิยมทำให้คนหลงคนชอบในลีลาในน้ำเสียง และกันอาถรรพ์มนต์ดำของฝ่ายตรงข้ามจะใส่ราหมาเพราะสมัยก่อนลำโจทย์แก้แปดถามกันพอสู้ไม่ได้ก็จะใส่กันให้พ่ายแพ้ไป ดังนั้น จึงมีการเรียนอ้อยเพื่อป้องกันไว้และเชื่อว่าอ้อยจะช่วยให้มีสติปัญญาตอบเขาได้เสียงก็จะดีไม่แหบไม่แห้งและป้องกันสิ่งต่าง ๆ ที่มองไม่เห็น จึงมีที่ไปที่มาของคำว่ายกอ้อยยอครู ต้องอาศัยครูอ้อยและความพยายามไหวพริบปัญญาของแต่ละคนประกอบกันไปด้วย นี่คือน้อยลำ อ้อยเทศน์ก็จะเหมือนกันแต่ครูบาอาจารย์บางรูปก็เก่งเพราะอ้อยก็มีเยอะทำให้คนชอบคนนั่งฟังเวลาเทศน์แบบไม่หนีไปไหนก็มีขนาดเสียงไม่โตแต่อ้อยนิยมดี แตกต่างกันไปเล็กน้อย

“ของยกครูไม่ว่าแต่ครูธรรมดาสามัญ แม้พระบรมครู คือ พระพุทธเจ้า เมื่อเราเข้าไปไม่ว่าในกรณีใด ๆ จะต้องมีเครื่องสักการะ คือ ดอกไม้ธูปเทียนติดมือไปด้วย หากไม่มีก็มือสับนิ้ว กราบแล้วยกมือขึ้นไหว้ท่านเพียงเท่านี้ก็ถือเป็นการเคารพเทิดทูนครูไว้ในฐานะสูง สำหรับการเรียนมนต์ก็ต้องมีของบูชาครูด้วย ของบูชาครูนั้นแล้วแต่ครูจะสั่งของบูชาครูทั่วไปได้แก่ ชัน 5 ชัน 8 ชัน 5 เต็มยศมีข้าวตอก 5 คู่ ดอกไม้ 5 คู่ ประทีป 5 คู่ ประธูป 5 คู่ เทียน 5 คู่ ส่วนชัน 8 ก็เพิ่มเป็น 8 คู่ แล้วเพิ่มชันผืนแพรวา เหล้าก่อง ไช้หน่วย ขวดย 4 ชันหมาก เบิงซ้ายขวา ส่วนเงินแล้วแต่ครูจะสั่ง ของทั้งหมดนี้เรียกว่า คาย คำว่า “คาย” เป็นคำในสำเนียงอีสานกลายมาจากคำว่า “การวะ” ในปัจจุบัน ผู้เฒ่าผู้แก่ในอีสานยังออกเสียงคำว่าคารวะว่า “คาย-ระ-วะ” และต่อมาได้กร่อนลงเหลือเพียงคำว่า “คาย” หมายถึง สิ่งของที่จัดเตรียมไว้

เครื่องคายการเรียนหรือจะยกอ้อยจะมีชัน 5-8 บายศรีซ้ายขวา สันผืนแพรวา เงินตั้งแต่ 50 ส.ต ถึง 24 บาท มีไช้ดบ 1 ฟอง มีเหล้า 1 ขวด ยกวันอังคารหรือวันพฤหัสบดี มีแป้ง มีน้ำอบน้ำหอม ครีม กะจก หวี หรือแล้วแต่ครูจะกำหนดไว้เอง ข้อห้ามห้ามกินของเหลือเดน ของงานศพ มังสัง 10 เป็นต้น แล้วหรืออาจจะมามากกว่านั้นแล้วแต่ครู ก่อนจะยกบางครั้งจะมีคำเชิญอ้อย ยกเสร็จจะมีคำผูกอ้อย หรือแล้วแต่ครูแต่ละท่านแตกต่างกันออกไป (พระวุฒิกม ญัฎฐิโก, 2562)

สกุณา พันธะ (2554) ได้อธิบายว่า การประกอบพิธีกรรมให้ครูคนตรีของชาวผู้ไทย มีองค์ประกอบของเครื่องบูชาครู ได้แก่ 1. ดอกไม้ขาว 1-5 คู่ 2. เทียน 1 คู่ 3. ชัน 1 ใบ 4. ผ้าแพรวาหรือผ้าขาวสี่เหลี่ยมจัตุรัส 5. เหล้าขาว 1 ขวด 6. ไช้ 1 ฟอง 7. เงินก้านลจำนวนแตกต่างกันไป เช่น 6 บาท หรือ 12 บาท ตั้งนะโม



3 จบ แล้วกล่าวคาถาว่า "โอมสิทธิ โอมธง ข้ากัมกับพ้อ ข้าก้อกับครู ข้าบได้อองอาจ ข้าบได้ประมาทครู โอมสิทธิ โอมธง ครูอาบได้ ข้าบได้อาบเหนือ โอมสิทธิ โอมธง สารุ สารุ"

ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ และ พิมลพรรณ เลิศล้ำ (2560) ได้อธิบายว่า ค่ายอ้อในพิธีส้อง ซึ่งเป็นพิธีกรรมในการเสี่ยงทายสาเหตุของการเจ็บป่วย รวมถึงการรักษาอย่างไรให้หาย ได้มีการกำหนดค่ายอ้อในพิธีส้องไว้ดังต่อไปนี้ 1. ก้องแขน (กำไล) 1 คู่ 2. แหวน 1 วง 3. กระจอนหู (ต่างหู) 1 คู่ 4. ขันหมากเบ็ง 1 คู่ 5. เหล้าขาว 1 ขวด 6. ไข่ 1 ฟอง 7. ขวดย (กรวยใบตอง) 5 อัน 8. ขันนิมนต์ (ทำเป็นกรวยใบตองมีเทียน 1 คู่ ดอกไม้ 1 คู่) 4 ห่อ 9. ดอกไม้ขาว 5 คู่ 10. ชื่น 1 ผืน 11. ผ้ายาว 1 วา 12. เงิน 4 บาท 1 สลึง 13. คำหมาก กอกยา 4 คำ 14. ฮวดดอกไม้ (พวงดอกไม้) 4 ฮวด 15. ข้าวสาร 1 ถ้วย ในพิธีส้องเมื่อเตรียมค่ายอ้อเหล่านี้ครบถ้วนแล้วจึงกล่าวอ้อ ซึ่งเป็นคำเชิญให้เชิญแก่นลงมาประทับ

แม้ค่ายอ้อจะกลายมาจากคำว่าคารวะและมีคำอธิบายเป็นหลักธรรมในคติพุทธไว้อย่างชัดเจน แต่หากจะพิจารณาเรื่องค่ายอ้อในวัฒนธรรมชาวอีสานโดยละเอียดแล้ว จะเห็นได้ว่าค่ายอ้อเป็นความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมผี พราหมณ์ และพุทธ ที่ไม่ได้ถือเอาคติใดคติหนึ่งมาเป็นการเฉพาะ จะสังเกตได้จากถ้อยคำสำนวนในบทกล่าวไหว้ครู หรือการกำหนดจำนวนของเครื่องบูชาที่ระบุไว้ในค่ายอ้อ สิ่งเหล่านี้ต่างสะท้อนที่มาหรือฐานคิดของการกำหนดรายละเอียดของค่ายอ้อ เช่น การนำเอาหลักคารวะตา 6 ในทางพุทธศาสนาเข้ามารวมไว้ ดังจะสังเกตได้จากจำนวนเลข 6 ที่หมายถึงสิ่งที่ต้องการจะ 6 อย่างในทางพุทธศาสนา จึงมีการกำหนดจำนวนเงินค่าค่ายหรือเงินกำนัลไว้ที่จำนวน 6 เช่น ค่ายอ้อในพิธีการเสี่ยงหาคู่ครองของคนอีสานที่เรียกว่า "เสี่ยงสายมิ่งสายแนน" ได้มีการกำหนดค่ายอ้อหรือเครื่องคารวะในพิธีประกอบด้วย "ขัน 5 ขัน 8 เงิน 6 สลึง ชื่นผืนแพรวา เหล้าก้อง ไข่หน่วย สร้อย แหวน หวี แป้ง น้ำอบ น้ำหอม" หรือเงินค่าค่ายในการทำนํ้ามนต์หัวใจโพฆมค์ เพื่อรดให้กับผู้ป่วยหายจากโรค ได้มีการกำหนดค่ายหรือเครื่องคารวะประกอบด้วย "ขัน 5 เงิน 6 บาท เทียนเวียนรอบศีร์ษะ" เป็นต้น

คำอัญเชิญพิธียกอ้อยอคายไหว้ครู

ตั้งนะโม 3 จบ แล้วระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ให้มั่น

(กล่าวว่า) โองการพินทุนาถัง อุปปันนानัง พรหมสาเหะ ปะตินามัง อาทิกัปปะ สุอาคะโต ปัญจะปทุมัง ทิสสะวา นะโมพุทธานะ วันทะนัง วันทิตะวา อาจารย์ยัญ์ ครูปาทั้ง อาคัจฉัยหิ สัพเพ ธัมมา ประสิทธิเม สัพพะ อันทรายัง วินาสสันติ สัพพะ สิทธิ ภาวันตุเม เอหิคาถัง ปิยังกาโย ทิสปาโมกขัง อาจะริยัง เอหิ เอหิ พุทธานู ภาเวนะ เอหิธัมมานูภาเวนะ เอหิสังฆานูภาเวนะ นะมัสสิตตะวา อีสึ สิทธิโลกนาถัง อนุตตะรัง อีสึจะ พันธะนัง สาตราอะหัง วันทามิ ตัง อีสึ สิทธิ เวสสะ มะอะอุ อะทิกะมุลลัง ตริเทวานัง มหาสาตรา อุอุ อะอะ มะมะ มัณ สาตรา อุสาอาวา มหามนต์ตัง มะอะอุ โลปะเก ญะยัง อังการเส วาระชิโน ตริณี อักขะรานิ ชาตานิ อุณาโลมา ปะนะชาเยเต นะโมพุทธานะ สัตถุโน พุทโธ สีโรเม พุทธะเทวัญจะ นะลาเต พรหมเทวตา หะทะยัง นารายัญญู เจวะ ทะเว หัตถะปะระเมสุรา ปาเทวิ สะณักญะจะ สัพพะกัมมา ประสทธิเม พุทธัง วันทิตตะวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่ง พระพุทธ คุณณัง ธัมมัง วันทิตตะวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่ง พระธรรม คุณณัง สังฆัง วันทิตตะวา ข้าพเจ้าไหว้แล้วซึ่ง พระสงฆ์ คุณณัง

อนึ่งข้าพเจ้าขออาราธนาคุณพระพุทเจ้า คุณอุปัชฌาย์ ครูอาจารย์ คุณพระฤาษีนารอท คุณพระฤาษีนาโถย คุณพระฤาษีกระไลยโกฏี คุณพระฤาษีดาวัว คุณพระฤาษีตาไฟ คุณพระฤาษีกัสสะปะ คุณพระฤาษีไกรภพ คุณพระฤาษีทิสสนะมงคล ทั้งพระฤาษีเพชรฉลูัญญู แลนักสิทธิวิทยา อีกทั้งพระธรรณี นางพระคงคา พระเพลิง พระพาย พระอิศวรผู้เป็นเจ้าฟ้า เธอจึงมาประสิทธิ พระพรชัยให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอเชิญเทพยดา



ทั้งหลาย ท้าวพื้นปฐพีตล พระฤาษีทั้งร้อยแปดตน บันดาลดล ด้วยสรรพพิทย์ แลวิทยา พระครูพา พระครูเฒ่า ครูพักแลอักษร สถาพร กรรมสิทธิ์ แก่ข้าพเจ้า ในกาลบัดนี้ เกิด

อิตปิโส ณะคะวา ข้าพเจ้าขออัญเชิญ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มาอยู่เหนือเกล้าเหนือผม ขออัญเชิญ พระพรหมเสด็จมาอยู่เบื้องบ่าซ้าย ขออัญเชิญพระนารายณ์เสด็จมาอยู่เบื้องบ่าขวา ขออัญเชิญพระแม่คงคา เสด็จมาเป็นน้ำลาย ขออัญเชิญพระพายเสด็จมาเป็นลมปาก ขออัญเชิญพยานาคเสด็จมาเป็นสร้อยสังวาล ขอ อัญเชิญพระกาฬเสด็จมาเป็นดวงใจ ข้าพเจ้าจะทำการสิ่งใด เมื่อใด ฤๅใด ปรายใด อย่าได้มาเบียดเบียนปีทา อย่าได้ประมาทพลาดพลั้ง

ขออัญเชิญคุณครูแต่หนหลัง พระฤาษีทั้งร้อยแปดตน เตชะครูบาธิยาย อันเลิศล้ำ คุณครูอยู่ในถ้ำต่าง จงมาช่วยอวยพรให้แก่ข้าพเจ้า พุทธังประสิทธิ มหาประสิทธิ ธรรมังประสิทธิ มหาประสิทธิ สังฆังประสิทธิ มหา ประสิทธิ โอม ครูเทวะ นะมามิ ข้าพเจ้า ขอยอกรชุสโดยเคารพ คำนับนบคุณครูเฒ่า แต่ก่อนเก่าปัจจุบัน ครู เลขแลครุยันต์ ครูว่านแลครุยา ครูตำหรับแลครุตำรา ครูเวทย์มนต์กลคาถา ครูนะโมกข์ ขอ แล กอ กา ครู อักขระขอมไทย จนจบหมด ที่ข้าพเจ้าได้เล่าเรียนศึกษา ข้าพเจ้าขออัญเชิญ ครูบาธิยาย ทั้งหลายนั้น เชิญมา ชุมนุน ประชุมกัน ณ สถานที่อันเป็นมงคลแห่งนี้

สิทธิกิจจัง กิจจานุกิจ ซึ่งบำเพ็ญกรรมกิจ จะเสร็จสม อย่าขัดข้องกรรมนานเลยนา สิทธิกัมมัง การ งานผดุงเพื่อบำรุงรักษา อย่าเรศ อย่าโรยรา อย่าโรยร้าง สิทธิได้พลันๆ เทอญ แลนา

สิทธิการิยะ ตถาคะโต พระสรรเพชญ์เสด็จมารมอดฉันใด ปลอดภัย แผ้วคลาดแคล้ว พันภัยพาล ฉับพลัน เทอญนา

สิทธิลาโภ นิรันตะรัง อีกราชลาภ ทุกสิ่งสรรพจงนิรันดร์ด หลังลั่นดังหนึ่งนที ธารท้นอย่าอยู่ขาดสูญเลยนา

สิทธิเตโช ชะโยนิจจัง เดชอำนาจ แผ้วท้วมอง อริสยงหย่อนห้าว จงมีชัยชนะทุกด้าว ปราบล้างไพร แล นา

สัพพะ สิทธิ ะวันตุโว ขอสรรพพร จงประสาท ประสิทธิ แก่ข้าเสร็จ สมดังคำพ้องพร้า ถวาย ฉะนี้ เทอญ

การละเมิดข้อห้ามยกอ้อยอวยคายไหว้ครู

การผิดครู หมายถึง การละเมิดกฎข้อห้ามของครูบาอาจารย์ ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ ยกตัวอย่างเช่น ข้อห้ามของสำนักห้ามผิดภรรยาผู้อื่น หากพลาดพลั้งจะตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็แล้วแต่ ถือว่าผิดครูหรือผิดคำมั่นสัญญาที่ให้กับครูบาอาจารย์ เป็นต้น

การต้องอาถรรพวิชาจะใช้กับผู้ที่ยืนไสยเวทย์และผิดขั้นตอนของวิชา หรือไม่ได้รับอนุญาตจากครูบาอาจารย์ของสายวิชานั้น ๆ ยกตัวอย่างจะเห็นชัดกว่า เช่น นาย ก. สนใจเรียนวิชาไสยเวทย์ วันหนึ่งไปพบตำราเขียนยันต์เข้าไม่ได้ทำการไหว้ครู และไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของวิชา เรียกว่าใช้ลักจำเอาก็ว่าได้และมาเขียนยันต์ ผู้ที่เขียนยันต์บางรายเพียงวิกจจริต หรือมีปัญหาธุระเร้าในชีวิต หากอาการหนักหน่วงถึงชีวิตขึ้นมาก็มีอยู่ที่สายวิชาที่ศึกษาว่าเป็นสายใดหรือ นาย ก. ศึกษาวิชาสายคุณพระอยู่จนแตกฉาน วันหนึ่งหันไปเรียนไสยเวทย์จะด้านใดแล้วแต่ หากผิดขั้นตอนและพิธีหรือละเมิดคำสั่งของครูสายวิชานั้น ๆ โดยตนเองมั่นใจว่าตนเองทำได้ เพราะฝึกสายคุณพระมาก่อน ของที่เรียนย้อนเข้าตัว อย่างนี้เรียกว่าต้องอาถรรพวิชา

การต้องอาถรรพวิชาหากเป็นวิชาสายคุณพระ ส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีปัญหาอะไรมาก แต่ถ้าเป็นด้านไสยเวทย์ต้องดูว่าเป็นสายใด เพราะไสยเวทย์บางสาย หากต้องอาถรรพวิชา ถึงขั้นวิกจจริต หรือพิการบางรายหนักถึงชีวิตก็มีและคำถามต่อมาที่ว่า “การผิดครู” เมื่อครูอาจารย์ยกโทษให้เราจะเป็นอย่างไรร คงต้องขอพูดถึงเรื่อง



การขอขมาก่อน หากเป็นครูมนุษย์ก็ต้องเตรียมดอกไม้ ธูปเทียน และนำพานครูที่มีดอกไม้ธูปเทียนขอขมาต่อครูอาจารย์ที่เป็นมนุษย์ หากเป็นครูที่ได้ละสังขารไปแล้วหรือเป็นครูที่เป็นทิพยญาณก็ต้องเตรียมดอกไม้ธูปเทียนขอขมาต่อหน้ารูปเหมือนของครูอาจารย์นั้น ๆ ส่วนผลที่ได้รับต้องพิจารณา จากเจตนาว่าการกระทำผิดครุนั้นพลาดพลั้งด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือรู้อยู่แล้ว แต่มีเจตนากระทำผิดครู แต่เมื่อศิษย์สำนึกผิดต่อการกระทำได้ทำพิธีการขอขมาครู ผลที่ได้คือ ขึ้นชื่อว่าครู เปรียบเสมือนบิดามารดาคนที่สองของศิษย์ หากศิษย์ทำผิดขอให้รู้สำนึกและละเว้นการกระทำผิดดังกล่าว ครูทุกท่านย่อมโอโหสิกรรมให้ศิษย์ที่สำนึกผิดและพร้อมที่จะปรับปรุงตนเองให้อยู่ในศีลที่ดีเสมอ หากการทำผิดเป็นการพลั้งเพลอผลที่ได้รับไม่มีอะไร แต่หากรู้แล้วเจตนาทำผิดครู ประเด็นหลังหนักหน่วง เมื่อทำการขอขมาครู ครูย่อมให้อภัยศิษย์ที่สำนึกผิด แต่ไม่อาจพ้นวิบากกรรมที่ก่อขึ้นได้ ดังคำที่พระพุทธเจ้าได้กล่าวว่า “ขึ้นชื่อว่ากรรมจะดีหรือไม่ดี ย่อมส่งผลต่อผู้กระทำเสมอ กรรมที่ไม่ให้ผลย่อมไม่มีในโลก” (คัมภีร์สุขาตติ, 2561)

บทสรุป

การยกอ้อยอคาย เป็นการตั้งแต่งสิ่งของเครื่องการวะเพื่อการไหว้ครู โดยสิ่งของเครื่องการวะนั้นเรียกว่า “คาย” หรือ “คายอ้อ” พิธีกรรมการยกอ้อยอคายอ้อ เป็นการเรียนแบบมีครูบาอาจารย์ จะเห็นได้เฉพาะแถวภาคอีสาน การเรียนอ้อคำว่าอ้อนนั้นมีหลายอ้อมมีหลายชื่อ เช่น อ้อเว้า(อ้อพูด) อ้อลำ อ้อแคน อ้อเทศน์ อ้อกลอง อ้อการเวก อ้อธรรณี อ้อพระอานนท์ อ้อธรรม อ้อมูลกัจจายน์ อ้อพระพุทธเจ้า อ้อพระอรหันต์ อ้อปัญญาดี อ้อสูง 7 หาง อ้อปองธรรมบาล อ้อเรียนหนังสือห้องใหญ่ห้องเล็ก อ้อกาต่าเปาแคน อ้อปากหอม อ้อเว้าสาว อ้อพญาอินทร์ อ้อพญาแถน อ้อปากหอม อ้อเรียกจิต สารพัดชื่อแตกต่างกันออกไปมีเยอะมากมาย แต่ละครูก็ไม่เหมือนกัน พิธีการยกอ้อเรียนอ้อจะนิยมเห็นมีอยู่กับหมอลำหมอแคนในสมัยนี้ เมื่อมีอาจารย์หรือครูนักปราชญ์ที่มีความรู้มีภูมิความรู้ในเรื่องนั้น ๆ ผู้ที่สนใจก็จะไปขอเรียนขอยกกับครูหรือครูเป็นนักเรียนหมอลำนักดนตรีจะนิยมเรียนอ้อจากรุ่นสู่รุ่นหรือบางคนเรียนไม่เก่งไม่มีความจำก็จะเรียนอ้อ เพื่อให้เกิดปัญญาดี คนสมัยก่อนที่เป็นหมอลำจะต้องมีครูอาจารย์ เช่น พระ คนแก่ ครูหมอลำ คนที่เป็นอาจารย์ก็ล้วนแต่เคยบวชเรียนจนแตกฉาน เมื่อลาสิกขาาก็ไปเป็นหมอลำนำความรู้ในทางธรรมไปแต่งกลอนลำให้ลูกศิษย์ คนในสมัยก่อนชอบคนไหนลำก็จะนำลูกตัวเองไปฝากไปศึกษาเรียนกับคนนั้น บางคนพ่อแม่ก็เป็นหมอลำลูกก็เรียนกับพ่อแม่ บ้างกับคนอื่นบ้าง เมื่อเป็นหมอลำมีรูปร่างสันตติเสียงดีลีลาดีคนฟังก็มักจะติดใจจนเกิดความสนใจนำลูกหลานมาฝากเรียนด้วย ดังนั้น การยกอ้อยอคายไหว้ครู เพื่อให้ลูกศิษย์แสดงความเคารพยอมรับนับถือครูบาอาจารย์อย่างจริงใจว่าท่านเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยคุณธรรมความรู้ ลูกศิษย์ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางวิชาการจึงพร้อมใจกันปวารณาตัวรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยความวิริยะอุตสาหะ เพื่อให้บรรลุปลายทางแห่งการศึกษาตามที่ตั้งใจเอาไว้ และเป็นธรรมเนียมอันดีงามที่มีส่วนโน้มน้าวจิตใจให้รักหาคุณความดี และช่วยธำรงรักษาวิทยาการให้สืบเนื่องต่อไปแล้ว การที่ลูกศิษย์แสดงความเคารพยอมรับนับถือครูตั้งแต่เบื้องต้น ก็มีส่วนทำให้ครูเกิดความรักความเมตตาต่อลูกศิษย์ อยากมอบวิชาความรู้ให้อย่างเต็มที่และลูกศิษย์เองก็จะมีความรู้สึกรักผูกพันใกล้ชิด เกิดความมั่นใจว่าตนจะมีผู้คุ้มครองดูแลสั่งสอนให้ไปสู่หนทางแห่งความดีงามและความเจริญก้าวหน้าต่อไป



เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2560). *เทวดานพเคราะห์*. เองศักดิ์มั่นคง.
- คุ้มสุขาวดี. (2561). *การผิคุรุ หมายถึง อะไร*. <https://www.facebook.com/sukhawadeeamulet/posts>.
- เดชณิ เหลียวสูง. (2567). *คำว่า “คายอ้อ” แปลว่าอะไร?*. <https://www.facebook.com/kobtradrum/posts>.
- ปณต สุสุวรรณ. (2567). *ศรัทธากับความเชื่อ (Faith and Belief)*.
<https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/667>.
- ปรีชา พินทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน* (พิมพ์ครั้งที่ 7). โรงพิมพ์สิริธรรมออฟเซ็ท
- พระวุฒิกกร ญัฏฐโก. (2562). *คำว่า ยกออโยคุรุหรือพิธีเรียนอ้อ*.
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100070700300653>.
- พานขันหมากบายศรี. (2560). *บายศรีไหว้คุรุ บายศรีบวงสรวง ขันธคุรุ บูชาเทพ*.
https://baisrisiam.blogspot.com/2017/01/blog-post_65.html.
- พินิจ สุวรรณะบุญ. (2549). *ค้นคว้าม่าเล่าเรื่องดนตรี*. *วชิราวุธานุสรณ์สาร*, 25(2), 49.
- ยุทพงศ์ มาตย์วิเศษ และ พิมลพรรณ เลิศล้ำ. (2560). *ยกออ ยอคาย : พลวัตทัศนะเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์*
ชาวอีสาน. วารสารดนตรีและการแสดง, 3(1), 49-66.
- ยุทพงศ์ มาตย์วิเศษ. (2567). *ยกออโยคายไหว้คุรุบูชาคุณ*. <https://e-shann.com>.
- โรงเรียนสตับุตรบำรุง. (2557). *ความหมายการไหว้คุรุและประวัติการไหว้คุรุที่นักเรียนควรทราบ*.
http://www.sitabutr.ac.th/news-detail__3682.
- วรารณ จัวยวงษ์ และ บุษกร บินทสันต์. (2560). *พิธีไหว้คุรุดนตรีไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ลพบุรี. วารสาร*
ศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 4(1), 124-139.
- สกุณา พันธะ. (2554). *การศึกษาดนตรีผู้ไทย ตำบลหนองห้ว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์*. *วิทยานิพนธ์*
ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามนุษยดุริยางควิทยา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ปอ.ปยุตโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 30).
มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต.
- สุมิตร เทพวงษ์. (2548). *การไหว้คุรุในพิธีไหว้คุรุ สำหรับการแสดงของไทย*. โอเดียนสโตร์.



ภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล: พลิกโฉมการศึกษา

ชัยมงคล แก่นโท^{1*} มัทนา ขุนศรี² จิตติมา วรณศรี³

¹ โรงเรียนนาเฉลียงพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์

² โรงเรียนนาเฉลียงพิทยาคม สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเพชรบูรณ์

³ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, chaimongkol.g5@gmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
บทความวิชาการ	บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษา
คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเรียนรู้; ยุคดิจิทัล; สถานศึกษา	เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาในทุกมิติ ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีคุณลักษณะและทักษะที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน โดยองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล จากการศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์แนวคิดของนักวิชาการสามารถสรุปเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ 1) การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ 2) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัล 3) การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล 4) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงระบบ และ 5) การคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาศักยภาพองค์กรอย่างยั่งยืน ด้านการบริหารจัดการ ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานในสถานศึกษา ด้านการบริหารวิชาการ ด้านการบริหารงบประมาณ ด้านการบริหารงานบุคคลและด้านการบริหารทั่วไป เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพความโปร่งใส และการเข้าถึงข้อมูล ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคลากร และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับการเปลี่ยนแปลงและพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง
วันที่รับบทความ: 21 เมษายน 2568	
วันที่แก้ไข: 25 พฤษภาคม 2568	
วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 1 มิถุนายน 2568	



The Digital-Age Learning Leadership in: Transforming Education

Chaimongkol Kaentho^{1*} Mattana Khunsree² Jitima Wannasri³

1 Nachaliang Phittayakom School, The Secondary Education Service Area Office Phetchabun

2 Nachaliang Phittayakom School, The Secondary Education Service Area Office Phetchabun

3 Faculty of Education, Naresuan University, Phitsanulok

* Corresponding author, chaimongkol.g5@gmail.com

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<i>Academic article</i> Keywords: Learning Leadership; Digital Era; School <i>Received: 21 April 2025</i> <i>Revised: 25 May 2025</i> <i>Accepted: 1 June 2025</i>	This article aims to guideline for the digital-age learning leadership of school administrators, who play a crucial role in driving educational development. As technological advancements significantly impact all dimensions of the education system, school administrators must possess characteristics and skills that respond effectively to rapid changes. The components of digital-age learning leadership, derived from the study, analysis, and synthesis of academic perspectives, can be summarized into five key elements: 1) personal learning mastery, 2) digital learning networks, 3) digital transformation, 4) systematic human resource development, and 5) creative thinking and innovation. These elements serve as a critical foundation for the sustainable development of organizational capacity. In terms of management, school administrators should apply technology into the administration of the school, including academic affairs, budget administration, personnel management, and general administration to enhance efficiency, transparency, and data accessibility. This approach promotes lifelong learning among staff and cultivates an organizational culture that embraces change and continuous innovation.



บทนำ

ปัจจุบันโลกเข้าสู่ยุคดิจิทัลได้มีการนำเทคโนโลยีมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอย่างรวดเร็วในหลายรูปแบบของการผลิต กิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การค้า การบริการ รวมไปถึงการศึกษาทั่วทุกภูมิภาคของโลก โดยเฉพาะด้านการศึกษาที่ดิจิทัลเทคโนโลยีส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางด้านจัดการเรียนการสอน การวิจัย การบริหารจัดการ ซึ่งเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญก่อให้เกิดข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทำให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไม่ว่าจะเป็นผู้สอน ผู้เรียน ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนการสอนให้เท่าทันเทคโนโลยี การเรียนการสอนในปัจจุบันจึงเป็นการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี ไม่ว่าจะเป็นด้านกิจกรรม การสื่อสาร หรือการปฏิสัมพันธ์เพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีความหมาย (เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม, 2563)

ยุคดิจิทัล (Digital age) เป็นยุคของเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นการใช้อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในทำให้การสื่อสาร การส่งผ่านข้อมูล และการเข้าถึงข้อมูลต่าง ๆ ทำได้อย่างรวดเร็วและไม่มีข้อจำกัดด้านสถานที่และเวลา (กะรัต ทองใสพร และคณะ, 2566) มีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ทั้งการสื่อสารและการเข้าถึงข้อมูลอย่างรวดเร็วไร้ข้อจำกัด ทำให้ผู้คนสามารถพัฒนาตนเองและแบ่งปันความรู้สู่สังคมได้อย่างทั่วถึง รวมถึงสร้างโอกาสในการเชื่อมต่อเครือข่ายระดับโลกผ่านอินเทอร์เน็ต และยังส่งผลกระทบต่อจัดการศึกษาต้องปรับตัวเปลี่ยนแปลง สร้างแนวทางวิธีการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนแนวใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงด้านอื่น เพื่อผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ มีทักษะสำคัญในอนาคตและมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ (จิตติมา วรรณศรี, 2564) ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมองการณ์ไกล มุ่งเน้นการวางแผนและกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการบริหารให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ตระหนักและรู้เท่าทันถึงการพลิกผันของเทคโนโลยีและนวัตกรรม และให้การสนับสนุนตามความเหมาะสมของสถานการณ์ (พีรธร บุญยรัตน์, 2564) เพื่อยกระดับคุณภาพและประสิทธิภาพของการบริหารและการเรียนการสอนระบบการศึกษาของประเทศควรเปลี่ยนผ่านสู่การศึกษาแบบดิจิทัล โดยมุ่งลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาผ่านการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีผลกระทบต่อการบริหารงานของสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานวิชาการ การจัดการเรียนการสอน การบริหารทรัพยากรบุคคล การบริหารอาคารสถานที่ และสภาพแวดล้อม การบริหารกิจการนักเรียน และการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งงานของสถานศึกษาในทุก ๆ ด้านจะต้องมีระบบจัดการฐานข้อมูลของสถานศึกษา เพื่อการตัดสินใจในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) (มฤดี เฟื่องสง่า และมัทนา วังถนอมศักดิ์, 2566) เพื่อสร้างระบบฐานข้อมูลการบริหารและการจัดการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 มาตรา 39 ด้านวิชาการงบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารงานทั่วไป เพื่อให้ระบบฐานข้อมูลการบริหารและการจัดการศึกษามีประสิทธิภาพ ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในหมวด 9 เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา มาตรา 65 ที่มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาบุคลากรทั้งด้านผู้ผลิตและผู้ใช้เทคโนโลยีการศึกษา ให้สามารถนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาได้อย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับบุคลากรทางการศึกษา เพื่อให้สามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการขับเคลื่อนการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของสังคมยุคดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว



ความหมายภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล

ภาวะผู้นำการเรียนรู้

การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่รวดเร็วส่งผลต่อรูปแบบการศึกษา ระบบการบริหารจัดการ รวมทั้งรูปแบบการปฏิบัติงาน ได้มีการอธิบายภาวะผู้นำการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ดังนี้

ภาวะผู้นำการเรียนรู้เป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้บริหารยุคใหม่ที่ต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของทุกคนในองค์กร ซึ่งเป็นกระบวนการสนับสนุนการเรียนรู้และสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการพัฒนานวัตกรรม ผ่านการแบ่งปันและเชื่อมโยงระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในและนอกระบบการศึกษา (กนกอร สมปราษฎ, 2560) ผู้นำการเรียนรู้ต้องมีพฤติกรรมที่เน้นการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง พัฒนาตนเองและบุคลากร สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดการเรียนรู้เป็นทีม เพื่อยกระดับคุณภาพของโรงเรียน (ลักษวงษ์ จิระสุวรรณภักดี และคณะ, 2566) และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการผสมผสานระหว่างการเรียนรู้จากภายในผ่านการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากภายนอกผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่น (Storey, 2011) ซึ่งการเรียนรู้เหล่านี้จะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นเมื่อผู้นำการเรียนรู้สามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในบริบทขององค์กรการศึกษา

ในการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในทุกมิติ โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารและการเรียนรู้ เทคโนโลยีดิจิทัลได้ช่วยให้การสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็ว การแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้สามารถเกิดขึ้นได้แบบไร้ขีดจำกัดผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตทั่วโลก ส่งผลให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาโดยไม่ถูกจำกัดด้วยสถานที่หรือเวลา วีรภัทร รุ่งโรจน์ นภาดล ชัยวัฒน์ ประสงค์สร้าง และสุวิทย์ ภาณุจารี (2567) กล่าวว่า ยุคดิจิทัลคือช่วงเวลาและเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวัน ทำให้การสื่อสารและการส่งข้อมูลเป็นไปอย่างรวดเร็วและเข้าถึงได้สะดวก อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงข่าวสาร ภาพ และวิดีโอได้ทุกที่ทุกเวลา ยังช่วยให้ครู อาจารย์ และนักเรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ (กะรัต ทองโสพร และคณะ, 2566) ทั้งนี้ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่ได้จำกัดเพียงแค่ด้านการศึกษา แต่ยังรวมถึงระบบเศรษฐกิจและกระบวนการผลิตที่ถูกแทนที่ด้วยเครื่องจักรกลและปัญญาประดิษฐ์ ทำให้เกิดการลดบทบาทของแรงงานมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนให้เห็นว่ายุคดิจิทัลไม่เพียงแต่ท้าทายการปรับตัวของมนุษย์ แต่ยังเปิดโอกาสให้สังคมก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล หมายถึง คุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้บริหารในการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล โดยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการแบ่งปันความรู้ การสื่อสาร การสร้างแรงบันดาลใจ และการพัฒนาศักยภาพบุคลากร มุ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันและแสวงหาความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่องทั้งในระดับบุคคลและองค์กรบนแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อยกระดับคุณภาพและนวัตกรรมขององค์กรในยุคดิจิทัล

องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

ในยุคที่เทคโนโลยีดิจิทัลกำลังปฏิวัติโลกการศึกษา ภาวะผู้นำการเรียนรู้แบบดั้งเดิมไม่เพียงพออีกต่อไป ผู้บริหารสถานศึกษาต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและพัฒนาตนเองให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างพลิกผัน ลักษวงษ์ จิระสุวรรณภักดี สมชาย เทพแสง และสนั่น ประจงจิตร (2566) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล โดยชี้ให้เห็นถึงองค์ประกอบสำคัญ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ที่กระตือรือร้นแสวงหาความรู้อยู่เสมอ 2) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงผู้คนผ่านช่องทางดิจิทัลต่าง ๆ 3) การส่งเสริมการเรียนรู้เป็นทีมที่เปิดกว้างต่อมุมมองใหม่ ๆ



4) การเปลี่ยนแปลงดิจิทัลที่นำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้ในการบริหาร และ 5) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบที่ตอบสนองความต้องการขององค์กรในยุคดิจิทัล ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 5 ประการนี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการปรับตัวของผู้นำในยุคดิจิทัลที่ไม่เพียงเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองและการใช้เทคโนโลยีในการบริหาร แต่ยังครอบคลุมถึงการพัฒนาความร่วมมือและศักยภาพของทีมงานอย่างเป็นระบบ เมื่อพิจารณาจากมุมมองที่หลากหลายเพิ่มเติมเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลยังมีอีกหลายแง่มุมที่เน้นองค์ประกอบหลักในเชิงสร้างสรรค์และการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม การมองภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลจากมุมมองที่หลากหลายทำให้เห็นหลากหลายมุมมองซึ่งในองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคใหม่ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ 1) การคิดสร้างสรรค์ที่เป็นรากฐานของนวัตกรรม 2) การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ทันสมัย และ 3) การเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสมกับบริบทยุคใหม่ (บรรจง วันทา และเสนห์ คำสมหมาย, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับ จิตมา วรณศรี (2564) ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำการเรียนรู้ในมุมมองที่เน้นความสำคัญของทักษะทางเทคโนโลยี ความฉลาดทางสังคม ทักษะการเรียนรู้และสร้างสรรค์นวัตกรรม และการจัดการองค์กรทั้งระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการบูรณาการทั้งทักษะด้านเทคโนโลยีและทักษะทางสังคมเข้าด้วยกัน

ผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลจึงไม่ใช่เพียงผู้ที่เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยี แต่ยังต้องเป็นผู้ที่สามารถเชื่อมโยงโลกดิจิทัลกับมิติความเป็นมนุษย์ เป็นทั้งนักคิด นักสร้างสรรค์ นักเชื่อมโยงเครือข่าย และนักพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ไปพร้อม ๆ กัน ทำให้สถานศึกษาสามารถรับมือกับความท้าทายในยุคดิจิทัลได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน และพัฒนาผู้เรียนให้พร้อมสำหรับโลกอนาคต ท่ามกลางความผันผวนและไม่แน่นอนของโลกยุคใหม่ การเข้าใจและพัฒนาองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลจึงเป็นกุญแจสำคัญที่จะไขประตูสู่ความสำเร็จในการปฏิรูปการศึกษาอย่างแท้จริง ซึ่งผู้นำการศึกษายุคดิจิทัลต้องเป็นมากกว่า "ผู้บริหาร" แต่ยังต้องเป็น "ผู้สร้างแรงบันดาลใจ" "ผู้ออกแบบนวัตกรรม" และ "ผู้เชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ" ไปพร้อมกัน ในยุคที่เทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

จากแนวคิดของ ลักษณะ จิระสุวรรณ์ภักดี สมชาย เทพแสง และสนั่น ประจจิตร (2566) บรรจง วันทา และเสนห์ คำสมหมาย (2567) และจิตมา วรณศรี (2564) ผู้เขียนได้ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์ แนวคิดนักวิชาการดังกล่าวสรุปเป็นองค์ประกอบหลักของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล 5 องค์ประกอบสำคัญดังนี้

1. การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Personal Learning Mastery) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องเป็นบุคคลที่มีความใฝ่รู้และสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนให้บุคลากรในองค์กรเรียนรู้และพัฒนาทักษะตามความถนัดและความสนใจ
2. การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Networks) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความสามารถในการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านการใช้เทคโนโลยีและการสื่อสาร ส่งเสริมความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์ในทีมงาน
3. การขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล (Digital Transformation) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลเพื่อปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้และบริหารจัดการองค์กร สนับสนุนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัลที่เหมาะสม
4. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงระบบ (Systematic Human Resource Development) ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรอย่างเป็นระบบ ใช้วิธีการที่หลากหลายและทันสมัย เช่น การฝึกอบรม การสร้างแรงจูงใจ และการให้คำปรึกษา เพื่อเพิ่มศักยภาพของบุคลากรให้ตอบโจทย์องค์กร



5. การคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creative Thinking and Innovation) ผู้บริหารสถานศึกษาต้องสามารถคิดสร้างสรรค์ พัฒนานวัตกรรม และจัดการองค์กรทั้งระบบอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในบริบทของยุคดิจิทัล

การขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาโดยใช้ภาวะผู้นำการเรียนรู้

มีนักวิชาการได้อธิบายแนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยใช้ภาวะผู้นำการเรียนรู้ ดังนี้ จิตินา วรรณศรี (2564), ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวีรวงศ์ (2565) และปัทมาภรณ์ ธรรมฐิติพงษ์ และคณะ (2566) ได้อธิบายถึงแนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยใช้ภาวะผู้นำการเรียนรู้ มุ่งเน้นเกี่ยวกับการบริหารงานในสถานศึกษา 4 ด้าน ไว้ดังนี้

1. **ด้านการบริหารวิชาการ** จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำการเรียนรู้ที่สามารถเชื่อมโยงการพัฒนาตนเองและการใช้เทคโนโลยีมาขับเคลื่อนการศึกษามีประสิทธิภาพ โดยผู้บริหารสถานศึกษาควรมีคุณลักษณะของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Personal Learning Mastery) ที่ใฝ่รู้และสามารถแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรในองค์กรเรียนรู้และพัฒนาทักษะตามความถนัดและความสนใจ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนที่มีคุณภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น และผู้บริหารสถานศึกษายังต้องมีบทบาทในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล (Digital Transformation) โดยนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมมาใช้ในการพัฒนาระบบสารสนเทศด้านหลักสูตร การประเมินผล และการควบคุมคุณภาพการศึกษา วางแผนการจัดการเรียนรู้ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพจากการวิเคราะห์ผ่านเทคโนโลยี เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและชุมชน การหลอมรวมองค์ประกอบเหล่านี้จะทำให้การบริหารวิชาการสามารถขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงในโลกยุคดิจิทัล

2. **ด้านการบริหารงบประมาณ** จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำการเรียนรู้ที่สามารถผสานความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้การจัดสรรและใช้งบประมาณเกิดประโยชน์สูงสุด โดยผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญในการวางแผน การจัดการ และการติดตามผลการใช้งบประมาณอย่างโปร่งใสและตรวจสอบได้ เปิดโอกาสให้เกิดการคิดริเริ่มแนวทางใหม่ ๆ ในการจัดหาทรัพยากรและจัดทำแผนงบประมาณผ่านองค์ประกอบของการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creative Thinking and Innovation) เช่น การออกแบบระบบการจัดเก็บข้อมูลทรัพยากรในรูปแบบออนไลน์ หรือการใช้แพลตฟอร์มดิจิทัลในการเผยแพร่ข้อมูลสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงระบบ (Systematic Human Resource Development) ยังมีส่วนสำคัญในการยกระดับทักษะของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงบประมาณ เช่น การจัดอบรมเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือดิจิทัลในการวางแผนและควบคุมงบประมาณ การสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรตระหนักถึงการใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ และการส่งเสริมวัฒนธรรมองค์กรที่โปร่งใสและมุ่งเน้นผลลัพธ์ จากที่กล่าวมานี้จะช่วยขับเคลื่อนการบริหารงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการขององค์กรและชุมชนอย่างยั่งยืนในยุคดิจิทัล

3. **ด้านการบริหารงานบุคคล** ควรให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งระหว่างบุคลากรภายในและภายนอกองค์กร โดยผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสดงบทบาทของภาวะผู้นำการเรียนรู้ผ่านองค์ประกอบของการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัล (Digital Learning Networks) ซึ่งช่วยส่งเสริมความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนความรู้ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในรูปแบบออนไลน์และออฟไลน์ การนำเทคโนโลยีมาสนับสนุนการจัดเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลบุคลากรอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษา



สามารถวางแผนพัฒนาทักษะของบุคลากรได้ตรงจุดมากยิ่งขึ้น อาทิ การจัดกิจกรรมอบรม สัมมนา หรือเวที แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลจะเป็นการขยายเครือข่ายทางวิชาชีพ เพิ่มโอกาสในการพัฒนา ศักยภาพของครูและบุคลากรอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน และเสริมสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารงานบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล

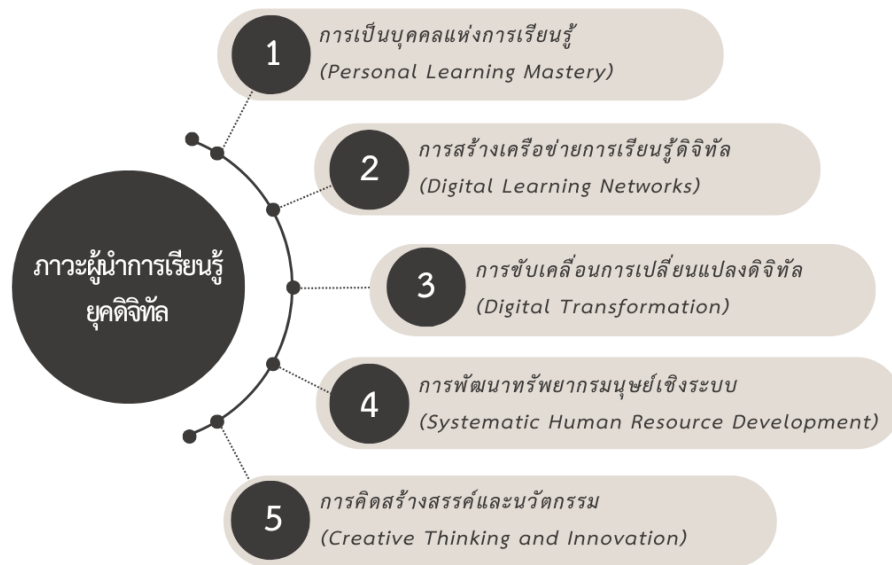
4. ด้านการบริหารทั่วไป จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการทำงานภายในสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาต้องแสดงบทบาทของการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (Personal Learning Mastery) เป็นการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ และพัฒนา ตนเองอยู่เสมอ ส่งเสริมให้บุคลากรเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น ระบบฐานข้อมูลกลาง การจัดการ เอกสารอิเล็กทรอนิกส์ และการประสานงานผ่านระบบดิจิทัล เพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างคล่องตัว และมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังต้องขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดิจิทัล (Digital Transformation) ด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้ปรับปรุงกระบวนการบริหารให้เหมาะสมกับบริบทขององค์กร เช่น การใช้งาน ระบบ Smart Area สำหรับการบริหารงานเอกสารและงานธุรการทั่วไป จากที่กล่าวมานี้จะช่วยลดขั้นตอนที่ ซับซ้อน เพิ่มความรวดเร็วในการดำเนินงาน และยกระดับคุณภาพของระบบบริหารจัดการทั่วไปภายใน สถานศึกษาได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

ภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลเป็นหัวใจสำคัญของการพลิกโฉมการศึกษา ไม่เพียงแต่การนำเทคโนโลยี เข้ามาใช้ แต่เป็นการเปลี่ยนแนวคิด กระบวนการ และวัฒนธรรมในการบริหารจัดการสถานศึกษาให้สอดคล้อง กับโลกยุคใหม่ ซึ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการเปลี่ยนแปลงนี้มีหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการยกระดับคุณภาพ การเรียนรู้ของนักเรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น เข้าถึงง่าย และตอบสนองความแตกต่างของผู้เรียน การบริหารงานที่มีความแม่นยำ โปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ด้วยระบบดิจิทัล การเสริมสร้างศักยภาพ ของบุคลากรในองค์กรให้สามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง การสร้างระบบการทำงานที่รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัล ประกอบด้วย การเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ดิจิทัล การขับเคลื่อน การเปลี่ยนแปลงดิจิทัล การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เชิงระบบ และการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จขององค์กรการศึกษา ในหลักการบริหารและการจัดการด้านเทคโนโลยี การศึกษาในยุคดิจิทัลต้องครอบคลุมทุกด้านของการบริหาร ได้แก่ การบริหารงานวิชาการที่เน้น การใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ การบริหารงบประมาณด้วยระบบดิจิทัลที่โปร่งใส การบริหารงานบุคคลผ่านระบบสารสนเทศที่ทันสมัย และการบริหารงานทั่วไปที่สนับสนุนระบบจัดเก็บข้อมูล และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งการส่งเสริมภาวะผู้นำการเรียนรู้ยังต้องควบคู่ไปกับการ สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง สนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน และใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือพัฒนา อย่างยั่งยืน ทั้งหมดนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลที่เข้มแข็ง มีวิสัยทัศน์ทันสมัย และสามารถนำเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งจะทำให้ สถานศึกษากลายเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่มีชีวิต มีพลวัต และสามารถตอบโจทย์การเปลี่ยนแปลงของโลก ยุคดิจิทัล ดังนั้นภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญที่ในการทำให้การศึกษาสามารถ ปรับตัวได้อย่างเหมาะสม ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและชุมชนในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว



องค์ความรู้ใหม่



ตามภาพสรุปได้ว่า จากแนวคิดของ ลักษณะ จิระสุวรรณภักดี สมชาย เทพแสง และสนั่น ประจักษ์จิตร (2566) บรรจง วันทา และเสน่ห์ คำสมหมาย (2567) และจิตติมา วรณศรี (2564) ผู้เขียนได้ศึกษา วิเคราะห์ สังเคราะห์แนวคิดนักวิชาการดังกล่าวสรุปเป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 5 องค์ประกอบ เป็นรากฐานสำคัญที่จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำพาองค์กรให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล สร้างสรรค์นวัตกรรมทางการศึกษา และพัฒนาทั้งตนเองและบุคลากรให้มีศักยภาพสูงขึ้น ส่งผลต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและความสำเร็จของสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กนกกร สมปราชญ์. (2560). ภาวะผู้นำและภาวะผู้นำการเรียนรู้สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. คลังน่านาวิทยา. กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. กระทรวงศึกษาธิการ.
- กะรัต ทองใสพร และคณะ. (2566). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร, 6(2), 261-270.
- เชมณัฐ มิ่งศิริธรรม. (2563). เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้สำหรับการวิจัยทางการศึกษาในการเปลี่ยนผ่านทางดิจิทัล. โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์.
- จิตติมา วรณศรี. (2564). การบริหารจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล. รัตนสุวรรณาการพิมพ์ 3.
- ทินกร เผ่ากันทะ และกัลยารัตน์ เมธีวิรวงศ์. (2565). แนวทางการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย, 4(2), 37-45.
- บรรจง วันทา และเสน่ห์ คำสมหมาย. (2567). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำการเรียนรู้ยุคใหม่ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคอีสาน. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร, 12(5), 1838-1852.



- ปัทมาภรณ์ ธรรมฐิติพงษ์ และคณะ. (2566). แนวทางการบริหารโรงเรียนขนาดเล็กในยุคดิจิทัล สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในจังหวัดอุทัยธานี. *วารสารการบริหารการศึกษาและ
ภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 11(43), 43-53.
- พีรธร บุญยรัตน์. (2564). *การพัฒนาภาวะผู้นำทางการบริหาร*. โฟกัส พรินติ้ง.
- มฤดี เพ็งสง่า และมัทนา วัฒนอมศักดิ์. (2566). การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการ
ศึกษาศาสตร์ ศรีนครินทรวิโรฒ*, 24(2), 162-175.
- ลักขวงษ์ จิระสุวรรณภักดี สมชาย เทพแสง และสนั่น ประจงจิตร. (2566). ภาวะผู้นำแห่งการเรียนรู้ในยุค
ดิจิทัล. *วารสารร่มพญักษ์ มหาวิทยาลัยเกริก*, 41(2), 219-239.
- วีรภัทร รุ่งโรจน์ภาดล ชัยวัฒน์ ประสงค์สร้าง และสุวิทย์ ภาณุจारी. (2567). องค์กรแห่งความสุขในยุคดิจิทัล.
วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, 7(2), 159-174.
- Storey, J. (2011). *Leadership in Organizations : current issue and key trends* (2nd ed.).
Taylor & Francis.



แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

ดวงใจ เขหมือ^{1*} สมเกียรติ ตุ่นแก้ว² สุวดี อุปปินใจ³

¹ โรงเรียนบ้านหลวง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

² คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

* ผู้ประพันธ์บรรณกิจ, Dounjai.chemue@gmail.com

ข้อมูลบทความ	บทคัดย่อ
บทความวิจัย คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์; ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก; วันที่รับบทความ: 19 พฤษภาคม 2568 วันที่แก้ไข: 29 กรกฎาคม 2568 วันที่ตอบรับตีพิมพ์: 4 กันยายน 2568	การศึกษาอิสระครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ 2) ศึกษาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม และเอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์ข้อมูล หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหาสำคัญ ผลการศึกษา พบว่า ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการกำหนดกลยุทธ์ รองลงมา คือ ด้านวัฒนธรรมองค์กร ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก มีปัจจัย 5 ข้อ คือ ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ความสำเร็จในการทำงาน และลักษณะงานที่ทำ ส่วนปัจจัยด้านอื่น คือ นโยบายและการบริหาร การบังคับบัญชาและควบคุมดูแล และความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร 2) ด้านการกำหนดกลยุทธ์ 3) ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ 4) การควบคุม และประเมินผลกลยุทธ์ 5) วัฒนธรรมขององค์กร



The Approaches to Develop Strategic Leadership of small-sized educational institutions in Fang District, Chiang Mai Primary Educational Service Area Office 3

Doungjai Chemue^{1*} Somkiet Tunkaew² Suwadee Ouppinjai³

¹ Master of Education (Educational Administration) Faculty of Education. Chiang Rai Rajabhat University

² Lecturer in Master of Education (Educational Administration) Faculty of Education. Chiang Rai Rajabhat University

³ Associate Professor in Master of Education (Educational Administration) Faculty of Education. Chiang Rai Rajabhat University

* Corresponding author, Doungjai.chemue@gmail.com

ARTICLE INFO	ABSTRACT
<i>Research article</i>	This independent study aimed to: 1) Explore the level of strategic leadership among school administrators, 2) Investigate key factors used in developing strategic leadership, and 3) Examine strategies for enhancing strategic leadership among school administrators in small-sized educational institutions in Fang District, under the jurisdiction of the Chiang Mai Primary Education Office, District 3. The data collection tools used for gathering information included questionnaires and supplementary documents for group discussions. Data analysis involved computing means, standard deviations, and conducting content analysis. The study findings revealed that. Overall, the level of strategic leadership among administrators of small-sized educational institutions is moderate. The highest average score is found in the area of strategic planning, followed by organizational culture. The area with the lowest average score is organizational direction-setting. Key factors utilized in developing strategic leadership among administrators of small-sized educational institutions include motivational factors such as job advancement, job success, and the nature of the work itself. Supporting factors encompass policies and management, supervision and control, and relationships with colleagues. The Approaches for developing strategic leadership among administrators of small-sized educational institutions in Fang District, under the jurisdiction of the Chiang Mai Primary Educational Service Area Office 3, comprise five aspects: 1) Organizational direction-setting 2) Strategic planning 3) Implementation of strategies 4) Control and evaluation of strategies 5) Organizational culture.
Keywords: Strategic Leadership; Small-sized educational institutions	
Received: 19 May 2025 Revised: 21 July 2025 Accepted: 4 September 2025	



บทนำ

การศึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม กล่าวคือ การศึกษาจะเป็นองค์ประกอบแรกที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาประเทศที่ทำให้เกิดความก้าวหน้า ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนาประเทศมีความมั่นคง ยั่งยืนและมีความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศได้อย่างยั่งยืนในเวทีโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) สถานศึกษาต้องจัดการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ผู้บริหารสถานศึกษา เป็นกลไกที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นผู้นำเอานโยบาย และโครงการต่าง ๆ ไปปฏิบัติ หากการดำเนินการตามนโยบายเป็นไปด้วยดี ย่อมเป็นผลดี ต่อคณะครู นักเรียน ผู้ปกครอง ตลอดจนชุมชน และสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องมีพฤติกรรมการบริหารอย่างเหมาะสม ต้องเป็นผู้นำในการบริหารจัดการที่มีการปรับเปลี่ยน (วันเพ็ญ เจริญแพทย์, 2545) ซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา ซึ่งระบุไว้ว่า ผู้บริหารต้องมีภาวะผู้นำ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ มีวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง มีความเป็นผู้นำ มีมนุษยสัมพันธ์และเป็นที่ยอมรับของผู้เกี่ยวข้อง และมีความเป็นประชาธิปไตย (สมเดช สีแสง, 2546)

ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางการคิด และการบริหารแบบใหม่ที่สอดคล้องทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง โดยต้องวางแผนกลยุทธ์ให้ครอบคลุมภารกิจ และขอบข่ายการบริหารงานทั้งหมดของสถานศึกษา เช่น การจัดโครงสร้างสถานศึกษา วัฒนธรรมสถานศึกษา เทคโนโลยีสารสนเทศ ทรัพยากรบุคคล ตลอดจนการควบคุมและประเมินผลกลยุทธ์ เข้ามาบูรณาการร่วมกัน จนเป็นรูปแบบการบริหารเชิงกลยุทธ์ และการที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะบริหารเชิงกลยุทธ์ได้ผลดีนั้น จำเป็นต้องมีการเสริมพลังให้ผู้บริหารมีโอกาสฝึกและใช้ความเป็นผู้นำ หรือภาวะผู้นำได้อย่างเต็มศักยภาพ ต้องมีการอบรมและพัฒนาแบบเข้มข้นภายในระยะเวลาที่เพียงพอ เพื่อสร้างผู้นำที่มีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์และเป็นนักบริหารการศึกษามีอาชีพ (รุ่ง แก้วแดง, 2540)

ผลการรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 พบว่า โรงเรียนขนาดเล็กส่วนใหญ่ มีปัญหาที่สำคัญและเร่งด่วน ที่ควรได้รับการแก้ไข เรียงลำดับความสำคัญ คือ ปัญหาด้านคุณภาพผู้เรียน มีปัญหาด้านการอ่านออก เขียนได้ ปัญหาด้านกระบวนการบริหารจัดการศึกษา ครูไม่ครบชั้น ครูสอนไม่ตรงตามวิชาเอก ปัญหาด้านปัจจัยสนับสนุนที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา อาคารเรียนเก่าและชำรุด ช่องทางการสื่อสาร งบประมาณเพื่อการพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน หมดเงินอุดหนุนที่ไม่เพียงพอ การขาดแคลนครูภัณฑ์ที่ใช้สนับสนุนการเรียนการสอน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3, 2565)

จากความสำคัญและปัญหาดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ที่จำเป็นต้องมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ เพื่อกำหนดทิศทางของสถานศึกษาผ่านวิสัยทัศน์และกลยุทธ์ มีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมภายใน และภายนอกของสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์มาศึกษาวิจัย และหาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 เพื่อผลที่ได้จากการศึกษา จะสามารถนำมาพัฒนาปรับปรุงและประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้าง พัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กให้มีคุณภาพ เพื่อประโยชน์สู่สถานศึกษาขนาดเล็กที่จะสามารถดำรงอยู่ต่อไปในอนาคตภายใต้การเปลี่ยนแปลง ตลอดจนบริหารจัดการสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลยิ่งขึ้น



วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3
2. เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

1.1 ประชากรที่ใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ได้แก่ ครูโรงเรียนขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 จำนวน 8 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 60 คน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยตามวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 และ 3 ได้แก่ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาฯ จำนวน 1 คน หัวหน้ากลุ่มบริหารงานบุคคล จำนวน 1 คน หัวหน้ากลุ่มนโยบายและแผน จำนวน 1 คน ศึกษาพิเศษ จำนวน 3 คน และผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ซึ่งได้จากวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1 แบบสอบถามมีจำนวน 1 ฉบับ แบ่งเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงาน ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) การกำหนดทิศทางองค์กร 2) การกำหนดกลยุทธ์ 3) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ 4) การควบคุมและประเมินผลกลยุทธ์ และ 5) วัฒนธรรมขององค์กร โดยลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่ามี 5 ระดับ ค่า IOC 0.67 ขึ้นไป วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์ ค่าเฉลี่ย (μ) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ใช้เกณฑ์การแปลผลในการวิเคราะห์ข้อมูลระดับการประเมินใช้เกณฑ์การตีค่านำหนักตามเกณฑ์ของ (บุญชม ศรีสะอาด, 2551) ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51 -5.00 หมายถึง มีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อยู่ในระดับ มากที่สุด

ค่าเฉลี่ย 3.51 -4.50 หมายถึง มีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อยู่ในระดับ มาก

ค่าเฉลี่ย 2.51 -3.50 หมายถึง มีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อยู่ในระดับ ปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 1.51 -2.50 หมายถึง มีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อยู่ในระดับ น้อย

ค่าเฉลี่ย 1.00 -1.50 หมายถึง มีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปในการวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

2.2 การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ข้อมูลเบื้องต้นในการสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 คือ ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ฯ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำ 3 ลำดับในแต่ละด้าน ได้แก่ ด้านการกำหนดทิศทางองค์กร ด้านการกำหนดกลยุทธ์



ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ด้านการควบคุม และประเมินกลยุทธ์ ด้านวัฒนธรรมองค์กร เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมพิจารณาปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาร่วมกัน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ประเด็นจากการสนทนากลุ่มเป็นเนื้อหาเชิงบรรยาย

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) เป็นข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 คือ ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ฯ และข้อมูลในขั้นตอนที่ 2 คือ ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาฯ ให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้ร่วมพิจารณาประเด็น และกำหนดแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ในแต่ละด้านร่วมกัน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา เป็นแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสังเคราะห์ประเด็นจากการสนทนากลุ่มเป็นเนื้อหาเชิงบรรยาย

3.การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างแบบสอบถาม ตามลำดับ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม และปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อดำเนินการ
2. สร้างแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ซึ่งแบบสอบถามแบ่งเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย แบบสอบถามสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม และ แบบสอบถามแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3
3. นำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จแล้ว เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบ แล้วนำข้อเสนอแนะมาแก้ไข
4. นำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน โดยพิจารณาความสมบูรณ์ ความถูกต้องและตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาและคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67-1.00 มาใช้ จากนั้นจัดทำเป็นแบบสอบถามเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป การวิจัยครั้งนี้ได้ค่าความตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ 1.00
5. นำแบบสอบถามที่ได้รับนำกลับมาปรับปรุงแก้ไขจนมีความสมบูรณ์ และมีความเหมาะสม
6. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปใช้เก็บข้อมูลกับประชากร ครูโรงเรียนขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 จำนวน 8 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 60 คน จนครบจำนวน

4. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

4.1 คำนวณค่าสถิติพื้นฐาน

- 4.1.1 ความถี่ (Frequency)
- 4.1.2 ค่าร้อยละ (Percentage)
- 4.1.3 ค่าเฉลี่ย (Mean)
- 4.1.4 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

4.2 สถิติที่ใช้หาคุณภาพของเครื่องมือ

- 4.2.1 หาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC (Index of Item - Objective Congruence)



ผลการวิจัย

ผู้วิจัย สรุปผลการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย(Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ข้อมูลปรากฏดังตาราง ที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 โดยภาพรวม

ข้อ	รายการ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	แปลผล	อันดับ
1	การกำหนดทิศทางการองค์กร	3.21	0.34	ปานกลาง	5
2	การกำหนดกลยุทธ์	3.68	0.30	มาก	1
3	การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ	3.47	0.25	ปานกลาง	3
4	การควบคุม และประเมินกลยุทธ์	3.44	0.27	ปานกลาง	4
5	วัฒนธรรมองค์กร	3.58	0.35	มาก	2
ภาพรวม		3.48	0.22	ปานกลาง	

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.48$) หากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการกำหนดกลยุทธ์ อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.68$) รองลงมา คือ ด้านวัฒนธรรมองค์กร อยู่ในระดับมาก ($\mu = 3.58$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร อยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 3.21$)

2.ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 แต่ละด้าน สรุปได้ดังนี้

ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร มีปัจจัยจูงใจ ได้แก่ ปัจจัยด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน หรือโอกาสในการเจริญเติบโต คือ การอบรม ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการกำหนดทิศทางการของโรงเรียน และปัจจัยค้ำจุน ได้แก่ ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร คือ นโยบายในการปฏิบัติงานที่ชัดเจน

ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านการกำหนดกลยุทธ์ มีปัจจัยจูงใจ ได้แก่ ปัจจัยด้านความสำเร็จในการทำงาน คือ เปิดโอกาสให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กได้ใช้ความรู้ความสามารถในการกำหนดกลยุทธ์ ที่เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน และปัจจัยค้ำจุน ได้แก่ 1)ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร คือ ต้นสังกัดมีการออกแบบ และกำหนดกลยุทธ์ของตน ที่เหมาะสม เพื่อเป็นตัวอย่างให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสามารถนำไปปรับใช้ได้ 2)ปัจจัยด้านการบังคับบัญชาและควบคุมดูแล คือ การให้คำแนะนำ และติดตามดูแลผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก

ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ มีปัจจัยจูงใจ ได้แก่ ปัจจัยด้านความสำเร็จในการทำงาน คือ การกำหนดเป้าหมาย ในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก และปัจจัยค้ำจุน ได้แก่ ปัจจัยด้านการบังคับบัญชาและควบคุมดูแล คือ การให้คำแนะนำ และติดตามดูแลผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กอย่างต่อเนื่อง



ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านการควบคุม และประเมินผลกลยุทธ์ มีปัจจัย
จูงใจ ได้แก่ ปัจจัยด้านความสำเร็จในการทำงาน คือ การให้กำลังใจในการปฏิบัติงาน และยกย่องชมเชย เมื่อ
ปฏิบัติงานสำเร็จตามเป้าประสงค์ และปัจจัยค้ำจุน ได้แก่ ปัจจัยด้านการบังคับบัญชาและควบคุมดูแล คือ ให้
การดูแล และมีวิธีการทำงานที่ชัดเจนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก

ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ด้านวัฒนธรรมขององค์กร มีปัจจัยจูงใจ ได้แก่
ปัจจัยด้านลักษณะงานที่ทำ คือ การเสริมแรงในการทำงานอย่างมีความสุข ให้การเชื่อถือ และไว้วางใจให้
ทำงาน และปัจจัยค้ำจุน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน คือ การรวมกลุ่มกันของโรงเรียน
ขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง เพื่อสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพบนพื้นฐานอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ 2) ปัจจัยด้าน
การบังคับบัญชาและการควบคุมดูแล คือ การให้การสนับสนุนและส่งเสริมผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กใน
การฝึกวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา

3.แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 สรุปได้ดังนี้

ด้านการกำหนดทิศทางองค์กร ควรมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) หน่วยงานต้นสังกัดออกแบบ
หลักสูตรการฝึกอบรมด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเข้าร่วมหลักสูตร
ฝึกอบรมต่างๆ 2) หน่วยงานต้นสังกัดให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเข้าร่วมหลักสูตรการฝึกอบรม สนับสนุน
ส่งเสริม ให้คำแนะนำ ติดตาม ดูแล และควบคุมดูแลด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหาร
สถานศึกษาขนาดเล็ก โดยมีการกำหนดนโยบาย และแผนงานการพัฒนาที่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กต้อง
ปฏิบัติอย่างชัดเจน จัดทีมโค้ชซึ่ง ให้คำแนะนำและติดตามดูแลผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 3) หน่วยงานต้น
สังกัด ติดตาม ตรวจสอบผลการเข้าร่วมฝึกอบรม รับข้อเสนอแนะจากผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมหลักสูตร
และปรับปรุงแผนหรือกิจกรรมต่างๆ ของต้นสังกัด และ 4) หน่วยงานต้นสังกัดนำผลการตรวจสอบติดตาม มา
ปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการกำหนดทิศทางองค์กร

ด้านการกำหนดกลยุทธ์ สามารถสรุปได้ว่า ควรมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) หน่วยงานต้นสังกัด วาง
แผนการจัดทำกิจกรรม กำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ ผ่าน การสัมมนา การ
ประชุม สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 2) หน่วยงานต้นสังกัดจัดทำคู่มือให้ความรู้ในการกำหนดกลยุทธ์
และจัดหลักสูตรฝึกอบรม นำสู่การลงมือปฏิบัติจริง ในการกำหนดกลยุทธ์สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก ที่
สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้
จากกันและกัน 3) หน่วยงานต้นสังกัดติดตาม ตรวจสอบผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา
กำหนดให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2566-2570 ควบคู่กับ
การประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา SWOT Analysis และ 4) หน่วยงานต้นสังกัด นำผลการตรวจสอบ
ติดตาม มาปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการกำหนดกลยุทธ์

ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ สามารถสรุปได้ว่า ควรมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) หน่วยงานต้น
สังกัดวางแผน กำหนดนโยบาย และแผนการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
2) หน่วยงานต้นสังกัด สนับสนุนการสร้างเครือข่ายสถานศึกษาขนาดเล็ก มีการนิเทศ เฉพาะบริบทภายใน
กลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง ให้มีการฝึกปฏิบัติและถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างผู้บริหาร
สถานศึกษาขนาดเล็กด้วยกันผ่านกระบวนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้กำหนดแนวทางปฏิบัติงานและ
ตรวจสอบคุณภาพ ด้วยกระบวนการ PDCA และระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 3) หน่วยงานต้น
สังกัด ให้สถานศึกษาขนาดเล็กจัดทำรายงานการตรวจสอบความก้าวหน้าและความสำเร็จของสถานศึกษา
นำเสนอรูปแบบ หรือนวัตกรรม ในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก และ 4) หน่วยงานต้น



สังกัด นำผลการรายงาน มาปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ

ด้านการควบคุม และประเมินกลยุทธ์ สามารถสรุปได้ว่า ควรมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) หน่วยงานต้นสังกัดวางแผนการพัฒนาทักษะความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กอย่างสม่ำเสมอ 2) หน่วยงานต้นสังกัด ให้ความรู้ และคำแนะนำแก่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเกี่ยวกับแนวทางการติดตามผลการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา จัดตั้งทีมที่ปรึกษา เพื่อช่วยเหลือ และสนับสนุนงบประมาณที่จำเป็นแก่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 3) หน่วยงานต้นสังกัดตรวจสอบ ติดตาม ผลการดำเนินงาน ในบริบทสถานศึกษาขนาดเล็ก และ 4) หน่วยงานต้นสังกัด นำผลการตรวจสอบ มาปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการควบคุม และประเมินกลยุทธ์

ด้านวัฒนธรรมองค์กร สามารถสรุปได้ว่า ควรมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) หน่วยงานต้นสังกัดวางแผน และมีวิถีปฏิบัติตนภายในสถานศึกษาที่ชัดเจนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมีการสื่อสารวิสัยทัศน์ และพันธกิจขององค์กรเป็นแบบอย่างให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 2) หน่วยงานต้นสังกัดมอบหมายงานให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของสถานศึกษาเพื่อให้ได้ฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในอย่างจริงจัง และจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ รวมทั้งจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกันกำหนดข้อตกลงเชิงพื้นที่ ของสถานศึกษาขนาดเล็กในอำเภอฝาง และยึดถือปฏิบัติร่วมกัน 3) หน่วยงานต้นสังกัด กำกับ ติดตามประเมินผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก และชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของสถานศึกษาขนาดเล็ก และ 4) หน่วยงานต้นสังกัด นำผลการประเมิน ปรับปรุงการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ด้านวัฒนธรรมองค์กร

อภิปรายผล

ระดับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 พบว่า ในภาพรวมค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน อยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการกำหนดกลยุทธ์ ด้านวัฒนธรรมองค์กร ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ ด้านการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ และด้านการกำหนดทิศทางการพัฒนา ผลการวิจัยเป็นเช่นนี้ เนื่องจาก ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กส่วนใหญ่ เป็นครูที่เลื่อนตำแหน่งมาดำรงตำแหน่งผู้บริหารสถานศึกษาใหม่ ไม่ได้ได้รับการพัฒนาด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อย่างเพียงพอ และสถานศึกษาขนาดเล็กอาจมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร สอดคล้องกับ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2563) เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และประสบการณ์ ในด้านการกำหนดกลยุทธ์ การสร้างวัฒนธรรมองค์กร การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ การควบคุมและประเมินกลยุทธ์ และการกำหนดทิศทางการพัฒนา

ปัจจัยสำคัญที่ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 พบว่า ปัจจัยจูงใจ ปรากฏจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เนื่องจาก ความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะกระตุ้นผู้บริหารสถานศึกษาในการทำงานอย่างเต็มที่และมุ่งหน้าไปสู่ความสำเร็จ การมีโอกาสนในการเลื่อนตำแหน่งหรือพัฒนาทักษะและความรู้สมัยใหม่ๆ ส่งผลให้ผู้บริหารรู้สึกมีแรงจูงใจในการทำงาน 2) ปัจจัยด้านความสำเร็จในการทำงาน เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กที่ประสบความสำเร็จในการทำงาน ย่อมเกิดความรู้สึกภูมิใจ และมั่นใจในตนเอง ซึ่งจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมี



ความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และ3) ปัจจัยด้านลักษณะงานที่ทำ เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กที่พบว่าลักษณะงานที่ทำมีความท้าทาย และน่าสนใจ ย่อมเกิดความรู้สึกรักอยากเรียนรู้ และพัฒนาตนเองให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ปัจจัยค้ำจุน ปรากฏจำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร เนื่องจากนโยบายและการบริหารของต้นสังกัดที่เอื้อต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสามารถเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการพัฒนาตนเอง 2) ปัจจัยด้านการบังคับบัญชาและควบคุมดูแล เนื่องจากการบังคับบัญชาและควบคุมดูแลของต้นสังกัดที่มีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กได้รับคำแนะนำและติดตามดูแลอย่างเหมาะสม ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาตนเองของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ และ 3) ปัจจัยความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนร่วมงาน จะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กได้รับความร่วมมือและสนับสนุนจากเพื่อนร่วมงาน ซึ่งจะส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน สอดคล้องกับ ศิริวรรณ อินทพิพัฒน์ (2562) เรื่อง ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก พบว่า ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหาร ปัจจัยด้านการบังคับบัญชาและควบคุมดูแล และปัจจัยความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงาน และสอดคล้องกับ เยาวรินทร์ ยัมรอด (2559) เรื่อง การศึกษาปัจจัยในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก พบว่า ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ ปัจจัยด้านความสำเร็จในการทำงาน ปัจจัยด้านลักษณะงานที่ทำ และปัจจัยด้านความรับผิดชอบ

แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอฝาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 พบว่า

ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร มีวิธีการพัฒนา โดย 1) หน่วยงานต้นสังกัดออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ และส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเข้าร่วมหลักสูตรฝึกอบรมต่างๆ 2) หน่วยงานต้นสังกัดให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเข้าร่วมหลักสูตรการฝึกอบรม สนับสนุน ส่งเสริมให้คำแนะนำ ติดตาม ดูแล และควบคุมดูแลด้านการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยมีการกำหนดนโยบาย และแผนงานการพัฒนาที่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กต้องปฏิบัติตามอย่างชัดเจน จัดทีมโค้ชซึ่ง ให้คำแนะนำและติดตามดูแลผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 3) หน่วยงานต้นสังกัด ติดตามตรวจสอบผลการเข้าร่วมฝึกอบรม รับข้อเสนอแนะจากผู้บริหารสถานศึกษาที่เข้าร่วมหลักสูตร และปรับปรุงแผนหรือกิจกรรมต่างๆ ของต้นสังกัด 4) หน่วยงานต้นสังกัดนำผลการตรวจสอบติดตาม มาปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการกำหนดทิศทางการองค์กร สอดคล้องกับ เยาวรินทร์ ยัมรอด (2559) ที่ว่า หน่วยงานต้นสังกัดสามารถส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ผ่านหลักสูตรการฝึกอบรมที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยใช้ปัจจัยด้านความสำเร็จในการทำงาน ปัจจัยด้านการได้รับการยอมรับ และปัจจัยด้านลักษณะงานที่ทำ เป็นปัจจัยที่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสามารถพัฒนาได้ด้วยตนเอง ผ่านการเรียนรู้และการปฏิบัติ และ ศิริวรรณ อินทพิพัฒน์ (2562) ที่ว่า ปัจจัยด้านนโยบายและการบริหารเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยหน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดนโยบายและแผนงานการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อย่างชัดเจน สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาขนาดเล็ก เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กสามารถพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ



ด้านการกำหนดกลยุทธ์ มีวิธีการพัฒนา โดย 1) หน่วยงานต้นสังกัด วางแผนการจัดทำกิจกรรม กำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ ผ่าน การสัมมนา การประชุม สำหรับผู้บริหาร สถานศึกษาขนาดเล็ก 2) หน่วยงานต้นสังกัดจัดทำคู่มือให้ความรู้ในการกำหนดกลยุทธ์ และจัดหลักสูตร ฝึกอบรม นำสู่การลงมือปฏิบัติจริง ในการกำหนดกลยุทธ์สำหรับสถานศึกษาขนาดเล็ก ที่สอดคล้องกับบริบท พื้นที่ ส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้จากกันและกัน 3) หน่วยงานต้นสังกัดติดตาม ตรวจสอบผลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา กำหนดให้ ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กดำเนินการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา 2566-2570 ควบคู่กับการประกัน คุณภาพภายในสถานศึกษา SWOT Analysis 4) หน่วยงานต้นสังกัด นำผลการตรวจสอบติดตาม มาปรับปรุง ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการกำหนดกลยุทธ์ สอดคล้องกับ อภิชาติ บุญมี (2563) เรื่อง การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก พบว่า คู่มือและหลักสูตรการ ฝึกอบรมด้านภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ มีส่วนช่วยพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยคู่มือช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์อย่างถูกต้อง และครบถ้วน ส่วนหลักสูตรการฝึกอบรมช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กได้ฝึกฝนทักษะและกระบวนการ คิดเชิงกลยุทธ์ และวรารัตน์ กุลวงศ์ (2564) พบว่า การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้จากกันและกันมี ส่วนช่วยพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาด เล็กได้เรียนรู้มุมมองที่หลากหลาย และแนวทางการแก้ปัญหาใหม่ๆ

ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ มีวิธีการพัฒนา โดย 1) หน่วยงานต้นสังกัดวางแผน กำหนดนโยบาย และ แผนการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง 2) หน่วยงานต้นสังกัด สนับสนุน การสร้างเครือข่ายสถานศึกษาขนาดเล็ก มีการนิเทศ เฉพาะบริบทภายในกลุ่มผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ในอำเภอต่าง ให้มีการฝึกปฏิบัติและถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กด้วยกันผ่าน กระบวนการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้กำหนดแนวทางปฏิบัติงานและตรวจสอบคุณภาพ ด้วยกระบวนการ PDCA และระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 3) หน่วยงานต้นสังกัด ให้สถานศึกษาขนาดเล็กจัดทำ รายงานการตรวจสอบความก้าวหน้าและความสำเร็จของสถานศึกษา นำเสนอรูปแบบ หรือนวัตกรรม ในการ ปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 4) หน่วยงานต้นสังกัด นำผลการรายงาน มาปรับปรุงภาวะผู้นำ เชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ สอดคล้องกับ วรารัตน์ กุลวงศ์ (2564) ในด้านการสนับสนุนการสร้างรูปแบบ หรือนวัตกรรม ในการปฏิบัติงานของผู้บริหารสถานศึกษาขนาด เล็ก โดยหน่วยงานต้นสังกัดควรสนับสนุนให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กได้สร้างสรรค์รูปแบบหรือนวัตกรรม ในการปฏิบัติงานที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาขนาดเล็ก ซึ่งจะช่วยให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก สามารถนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านการควบคุม และประเมินกลยุทธ์ มีวิธีการพัฒนา โดย 1) หน่วยงานต้นสังกัดวางแผนการพัฒนา ทักษะความรู้ที่จำเป็นแก่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กอย่างสม่ำเสมอ 2) หน่วยงานต้นสังกัด ให้ความรู้ และ คำแนะนำแก่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเกี่ยวกับแนวทางการติดตามผลการดำเนินงานของบุคลากรใน สถานศึกษา จัดตั้งทีมที่ปรึกษา เพื่อช่วยเหลือ และสนับสนุนงบประมาณที่จำเป็นแก่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาด เล็ก 3) หน่วยงานต้นสังกัดตรวจสอบ ติดตาม ผลการดำเนินงาน ในบริบทสถานศึกษาขนาดเล็ก 4) หน่วยงาน ต้นสังกัด นำผลการตรวจสอบ มาปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการ ควบคุม และประเมินกลยุทธ์ สอดคล้องกับ วาญณี จิรัฐเวทย์ (2557) พบว่า แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำ เชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1 ด้านการควบคุมและประเมินกลยุทธ์ หน่วยงานต้นสังกัดควรให้ความรู้และคำแนะนำแก่ผู้บริหารสถานศึกษา



เกี่ยวกับแนวทางการติดตามผลการดำเนินงานของบุคลากรในสถานศึกษา กำหนดแนวทางและตัวชี้วัดในการตรวจสอบ กำกับ ผลการดำเนินงาน ที่เหมาะสมกับบริบทสถานศึกษาขนาดเล็ก อย่างต่อเนื่อง เป็นระยะๆ

ด้านวัฒนธรรมองค์กร มีวิธีการพัฒนา โดย 1) หน่วยงานต้นสังกัดวางแผน และมีวิธิปฏิบัติตนภายในสถานศึกษาที่ชัดเจนสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมีการสื่อสารวิสัยทัศน์ และพันธกิจขององค์กรเป็นแบบอย่างให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก 2) หน่วยงานต้นสังกัดมอบหมายงานให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของสถานศึกษาเพื่อให้ได้ฝึกฝนทักษะการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในอย่างจริงจัง และจัดตั้งชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ รวมทั้งจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และร่วมกันกำหนดอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ ของสถานศึกษาขนาดเล็กในอำเภอฝาง และยึดถือปฏิบัติร่วมกัน 3) หน่วยงานต้นสังกัด กำกับ ติดตามประเมินผลการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก และชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของสถานศึกษาขนาดเล็ก 4) หน่วยงานต้นสังกัด นำผลการประเมิน ปรับปรุงการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ด้านวัฒนธรรมองค์กร สอดคล้องกับ วุฒิชัย พวงพิลา (2564) เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กกับประสิทธิภาพของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหมากดาหาร พบว่า ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพของสถานศึกษาขนาดเล็ก ปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ได้แก่ วัฒนธรรมองค์กร โดยผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กควรสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการพัฒนานักเรียน เช่น วัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ วัฒนธรรมแห่งการทำงานเป็นทีม วัฒนธรรมแห่งการมีส่วนร่วม และวัฒนธรรมแห่งคุณธรรม

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษา ควรมีการกำหนดนโยบาย และแผนงานการพัฒนาที่ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กต้องปฏิบัติอย่างชัดเจน จัดทีมโค้ชชิ่ง ให้คำแนะนำและติดตามดูแลผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ตลอดจนออกแบบหลักสูตรการฝึกอบรมด้านการกำหนดทิศทางองค์กร และส่งเสริมให้ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กเข้าร่วมหลักสูตรฝึกอบรม

1.2 หน่วยงานต้นสังกัดของสถานศึกษาควรตรวจสอบ ติดตาม ผลการดำเนินงานในบริบทสถานศึกษาขนาดเล็ก โดยกำหนดแนวทางและตัวชี้วัดในการตรวจสอบที่ชัดเจน ที่เหมาะสมกับบริบทสถานศึกษาขนาดเล็ก อย่างต่อเนื่อง เป็นระยะๆ และนำผลการตรวจสอบ มาปรับปรุงภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ด้านการควบคุม และประเมินกลยุทธ์

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาปัจจัยอื่นที่เกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก เช่น อายุ ประสบการณ์ทางการบริหาร ที่ส่งผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ

2.2 ควรมีการศึกษาผลการประเมินการนำแนวการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ซึ่งอาจเป็นการประเมินความเหมาะสม สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล



องค์ความรู้ใหม่

ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก จะต้องเป็นผู้มีความรู้ และมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ทนต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน สามารถนำความรู้มาพัฒนาปรับปรุง และประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างสถานศึกษาขนาดเล็กได้ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็กจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ ทั้ง 5 ด้าน ดังนี้ 1)การกำหนดทิศทางองค์กร 2)การกำหนดกลยุทธ์ 3)การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ 4)การควบคุมและประเมินผลกลยุทธ์ และ 5)วัฒนธรรมขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการกำหนดทิศทางองค์กร ผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ต้องมีเป้าหมาย และทิศทางในการบริหารสถานศึกษาที่ชัดเจน เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ตลอดจนการนำนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก ให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปในอนาคตภายใต้การเปลี่ยนแปลง โดยยังคงเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลดียิ่งขึ้นต่อไปได้

เอกสารอ้างอิง

- กมลชนก สุกแสง. (2559). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียนตามทัศนะของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- จุมพร พัฒนมาศ. (2558). *การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารจัดการศึกษาระดับปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตจังหวัดระยอง จันทบุรี และตราด*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- ชาฝัน แอหล้ง. (2561) *ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา ตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2551). *การวิจัยสำหรับครู*. สุวีริยาสาสน์.
- เยาวรินทร์ ยิ้มรอด. (2559). *การศึกษาปัจจัยในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- รุ่ง แก้วแดง. (2540) *รีเอ็นจิเนียริงระบบราชการไทย*. มติชน.
- วรรัตน์ กุลวงศ์. (2564). *การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วารุณี จิรัญเวทย์. (2557) *แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1*. ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- วุฒิชัย พวงพิลา. (2564). *ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาและประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร*. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.



- ศิริวรรณ อินทพิพัฒน์. (2562). ปัจจัยสำคัญในการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. (2550) การบริหารเชิงกลยุทธ์และกรณีศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สมเดช สีแสง. (2546) คู่มือบริหารโรงเรียนสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามพ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ. รีมปีงการพิมพ์.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. (2565) รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. เชียงใหม่ เขต 3 : สำนักงาน.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- อภิชาติ บุญมี. (2563). การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดเล็ก. ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.